calënder ladin

1984

L'ativitè dles Casses modernes è determinada dla tecnologìa. Mo l'contat personal ne pò porchël nia gnì a manćé.
La Cassa Raiffeisen é destenüda fora lunc y lerch y á a süa desposiziun les miûs mascînns, mo chi che á da fá cun ëra, vëiga che l'raport da porsona a porsona é impò restè.
Nos podun se dè jö personalmënter cun üsc problems, gragn o pici, dèache pro nos ciafëise dantadöt jënt che se tol dlaurela da se scuté sö.
La pröma Cassa Raiffeisen de Südtirol é nasciüda a Rina l'ann 1889, y porchël é nosta cassa la pröma banca de Südtirol y dla Val Badia.

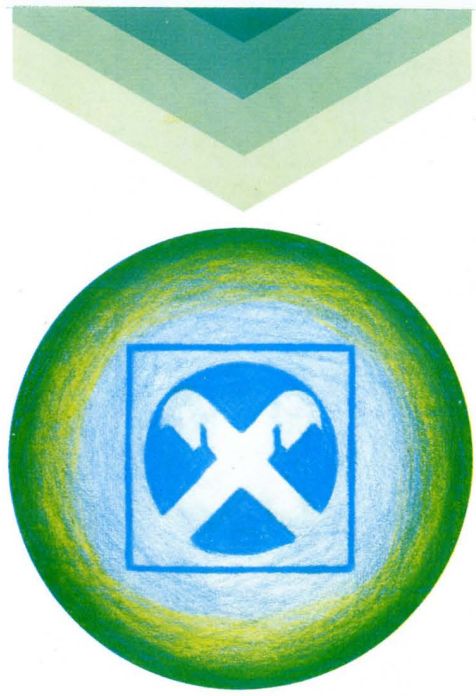

DA PORSONA A PORSONA

CASSA RAIFFEISEN DLA VAL BADIA

calënder ladin

1984

dè fora da Ert pur i Ladins
dla Val d'Badia y Marô

Lêch de munt da Rina cun l'crëp de Pütia.

Stamparia PRESEL - Strada Roma 69, Balsan - Tel. 932037

Dötes les fotos a curûsc é de Giuvani Pescoller - S. Martin

1984

L'ann 1984

- è n ann impü plü lunch co la maiù pert di atri, ciudì che al à 366 dis. Düc chi agn che an pô dividé cun 4, à l'mëis de forà cun 29 dis, impè de 28 y purchël é l'ann d'en dé plü lunch,
- l'aisciöda mët man ai 20 de merz, ales 11.25 (ora dl sorëdl sanbëgn),
- l'isté mët man ai 21 de jügn, ales 6.02 (ora dl sorëdl),
- l'altonn mët man ai 22 de setëmber, ales 21.33 (ora dl sorëdl),
- l'invêr mët man ai 21 de dezëmber, ales 17.23 (ora dl sorëdl).

☆ ☆ ☆

Dis y festes de prezet é:

Dötes les domënies dl'ann, spo Nanü, Santa Guania, Pasca, l'Assënza (Palsacrusc), les Antlês, santa Maria dal Ciüf, Gnissant, l'Imaculata y Nadé.
Les festes de Santa Guania, dl'Assënza y dles Antlês vëgn zelebrades t'Italia la domënia dô o plü daimprò (Santa Guania). S. Ujöp, S. Pire y S. Paul n'é nia plü festes de prezet.

☆ ☆ ☆

Capiun é ai	7. de merz
Pasca é ai	22. d'aurì
l'Assënza é ai	3. de jügn
Pasca de mà ai	10. de jügn
SS. Trinité ai	17. de jügn
les Antlês ai	24. de jügn
Festa dl SS. Cör de Gejù é ai	1. de messé
1. dom. d'Advënt è ai	2. de dezëmber

☆ ☆ ☆

Scurëzes

Scurëza parziale dl sorëdl ai 30. de mà da sëra. La scurëza totala dl sorëdl ai 22/23 de novëmber n'é nia da udëi, ciudì che ara é de nöt chilò da nos. Magari pô i americans l'audëi o chi dla China. Scurëzes dla löna n'él nia.

☆ ☆ ☆

L'vedl Testamënt à 42 libri,
l'Nü Testamënt n'à 21.

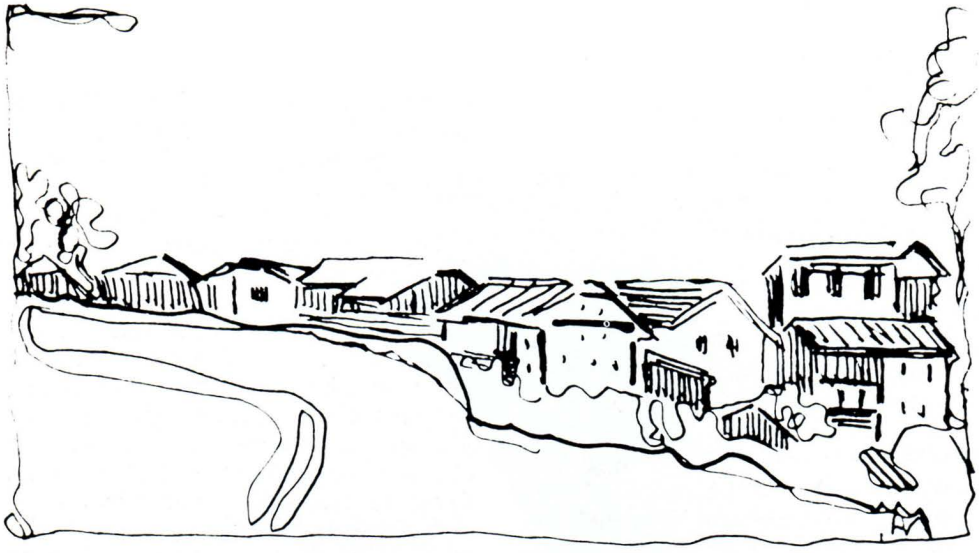

Jené - Iener

1	**Domënia**	**Nanü - Solenité de s. Maria, uma de Dî**
2	Lönesc	Basilio, Gregöre de Naz.
3	Mertesc	Irminia, Genofefa
4	Mercui	Angela
5	Jöbia	Milia, cimun
6	Vëindres	Caspar, Marciun, Baldessé, Pia
7	Sabeda	Raimund, Valentin
8	**Domënia**	**Solenité de s. Guania, s. Bonia**
9	Lönesc	Iulian
10	Mertesc	Gregöre X, Wilhelm
11	Mercui	Paulin
12	Jöbia	Hilda Ernesto
13	Vëindres	Hilarius, Gottfried
14	Sabeda	Felize, Rainer
15	**Domënia**	**Festa dl Bato de Gejù, sec. dom. dl'ann.**
16	Lönesc	Marzello
17	Mertesc	Antone, Beatrize
18	Mercui	Prisca, Regina
19	Jöbia	Maria
20	Vëindres	Bostian, Fabian
21	Sabeda	Agnese, Meinrad
22	**Domënia**	**3. dl'ann lit.**
23	Lönesc	Heinrich Seuse
24	Mertese	Francësch da Sales, Vera
25	Mercui	Cunverjiun de s. Paul
26	Jöbia	Tito, Timoteo, Paula
27	Vëindres	Angela Merici
28	Sabeda	Tomêsc d'Aquin, Carlo, Manfred
29	**Domënia**	**4. dl'ann lit.**
30	Lönesc	Martina
31	Mertesc	Jan Bosco, Euscebio

Jené-iener

Can che an alda chësc inom, spo pënsun bel atira ala nëi y al frëit. Iener dess ester l'mëis plü frëit de döt l'invêr.

Danfora uressi porté l'pinsier di articli che acumpagnëia vigni mëis dl calënder. Can che an rüva insciö scialdi ite pur i agn, spo se fejun gonót pinsiers can che an mët man n mëis.

Insciö ëra bëgn ince can ch'al mët man l' mëis de iener. Dlunch intoronn udunse la natöra curida dala nëi y dai tëc pichel jö dlaciuns. Chësc alda pro l'invêr y an disc: l'mëis de iener alda da ester frëit, spo vëgnel n isté bun cialt. L'maiù frëit àn da s'aspeté da Nanü incina Santa Guania y spo l'edema da san Bostian. Dala cunversciun de s. Paul (25.1.) él mez l'invêr passé. L'gran frëit sarà pa bëgn passé pur döt l'ann. Sanbëgn che ince forà pô ciamó mostré i dënz. Gonót fejel jö de forà les gran nëis. Bëgn, bëgn, düc sà che l'mëis de jené é frëit y da nëi. Nos sun pö amez de bi gran bosc, un lëgna assà y purchël podunse pa bëgn scialdé y s'un sté te stüa buna cialda.

Al é pa ince dërt, sc'i adorun n iade chësc tëmp pur sté adöm te familia a s'la cunté. D'aisciöda, d'isté y d'altonn sunse söl laur y can ch'i rovun a ciása, él, gonót bele scür y i sun stanc da jî a durmî. Mo d'invêr, de iener, é i dis tan cürc y les nöts tan lunges, purchël dessun sté a ciasa, i geniturs cun i mituns y insciö fa plü sterch l'lian d'amur, che dess ester te vigni familia. Dërt fossel dessigü, sc'i fajessun n iade scuté chël armé de televijiun pur pudëi s'la cunté. N'él nia tröp da se cunté te na familia?! Olà che i familiars n'à plü nia da se cunté, ne stàra nia plü bëgn, ailò él gran ora da comedé! Olà che la televijiun mët man da despartî i familiars, él gran ora che ara scutes. D'invêr él ince plü tëmp pur les families de perié deburiada. Ince chësc é indô n lian d'amur, de pêsc y de educaziun tles families.

Forà

1	Mercui	Brighita
2	Jöbia	Prejëntaziun dl Signur
3	Vëindres	Blaje
4	Sabeda	Veronica
5	**Domënia**	**5. dl'ann lit. - Agata, Ingenuin y Albuin**
6	Lönesc	Paul Miki, Dorotea
7	Mertesc	Richard
8	Mercui	Iarone Emiliani
9	Jöbia	Apolonia, Rinaldo
10	Vëindres	Scolastica, Wilhelm
11	Sabeda	S. Maria da Lourdes
12	**Domënia**	**6. dl'ann lit.**
13	Lönesc	Adolf
14	Mertesc	Zirillo y Metodio, Valentin
15	Mercui	Siegfried
16	Jöbia	Iuliana
17	Vëindres	7 fundadûs di Serviti
18	Sabeda	Angelico
19	**Domënia**	**7. dl'ann lit., Bonifaz**
20	Lönesc	Corona
21	Mertesc	Pire Damiano, Germano
22	Mercui	Catedra de s. Pire, Margarita
23	Jöbia	Otto, Odo, Roman
24	Vëindres	Mattî, Ida, Irmgard
25	Sabeda	Walburga
26	**Domënia**	**8. dl'ann lit., Metilde**
27	Lönesc	Gabriele
28	Mertesc	Roman
29	Mercui	Oswald

Forà

Tres ciamó él invêr, ince sce i dis crësc dassënn y chi dlaciuns sot chi tëc mët man de suié, can che al dà surëdl. Tres ciamó él impò invêr y da n dé a l'ater pôl pa gnì n bel gran frëit, bel can che an s'la pënsa l'manco.

Plü dadî dijôn ince, che de forà tomel l'plü nëi. Chësc ân spezialmënter osservé l'ann 1951, olà che al â fat jö de forà plü de n meter y mez de nëi.

De forà él spo ince l'tëmp da Carnescé. Plü dadî durâ l'Carnescé mâ da jöbia grassa incina Capiun, sanbëgn in Capiun nia plü! Aldédaincö metel man l'Carnescé da Nanü y va cina in Capiun. Mo a dì la verité, mëssunse dì, che la jënt fesc Carnescé incina Pasca y dô Pasca vàl inant. Feter döt l'ann vëgnel fat, püch o tröp, Carnescé. Chësc uressun dì al guant, che vëgn porté aldédaincö, mo ince ai ac y scialdi ince ala mentalité.

Damané uressun, ciudì che chësta jënt va dô a na moda dl vistì, che n'é nia la nosta, mo che vëgn da l'America o da l'Africa y ne passenëia nët nia ite te nüsc paîsc. La resposta, arati, é bëgn mâ: «Ciudì che al é moda». Na stleta resposta!

Mo aldédaincö éra pa bëgn impü insciö, ch'i ne punsun nia cis cun nosc ciurvel, mo cun l'ciurvel di atri.

Sc'i fossun altamo bugn de lascé les matades dl Carnescé l'edema santa, mo cinamai chëra mëss gnì profanada.

De forà spo mëtel man da gnì i dis cotan plü lunc. Al sà plü bel, spezialmënter a jënt vedla. L'frëit lascia ince dô y sc'al é naota s. Maria dal poch danman, spo ciarun bele dassënn cuntra l'aisciöda. Sc'al dà bel sorëdl, pôn cinamai s'infidé fora dan porta a sté n pez sëntà a s'la cunté.

Chi dai schî sanbëgn n'à pa nia dër ion, sc'al delega de forà, ciudì che bel laota vëgnel n gröm de furesti adalerch a jì cun i schî.

In realté él pa bëgn ciamó l'invêr che guerna la sajun y al'aisciöda podunse pa bëgn ciamó aspeté cudî.

Merz

1	Jöbia	Albin, Davide
2	Vëindres	Carlo, Agnese
3	Sabeda	Cunigunda, Friedrich
4	**Domënia**	**9. dl'ann lit.**
5	Lönesc	Dietmar, Oliva
6	Mertesc	Fridolin
7	Mercui	Capiun
8	Jöbia	Jan de Dî
9	Vëindres	Franzisca da Roma, Domëne Savio
10	Sabeda	40 martiri, Milio, Gustav
11	**Domënia**	**1. de Carsëma, Rosina**
12	Lönesc	Max, Beatrize
13	Mertesc	Paulina, Iudita
14	Mercui	Metilde, Eva
15	Jöbia	Clemente M. Hofbauer, Loise
16	Vëindres	Heribert
17	Sabeda	Patrick, Gertrud
18	**Domënia**	**2. de Carsëma, Zirillo**
19	Lönesc	Solenité de s. Ujöp
20	Mertesc	Wolfram, Irmgard
21	Mercui	Christian, Absalon (Axel)
22	Jöbia	Lea, Elmar, Linda
23	Vëindres	Rebecca
24	Sabeda	Elia, Caterina
25	**Domënia**	**3. de Carsëma, Anunziaziun dl Signur**
26	Lönesch	Emanuel
27	Mertesc	Haimo
28	Mercui	Guntram, Wilhelm
29	Jöbia	Helmut
30	Vëindres	Gherino
31	Sabeda	Cornelia, Beniamin

Merz

Sce l'Carnescé a döré scialdi dî chësta ota, spo n'unse nos nia la colpa, mo l'calënder y chël n'é mefo nia vign'ann anfat, zënza bastassel da cumpré un n calënder su.

Dì dijôl bëgn n iade n té berba: «Gnëis indô cun i calëndri nüs. Aih, i à pa ciamó chël da l'ann passé tan bun». Mo cumpré n'âl mâ impò n nü. Tan curiûs êl impò.

De merz él veramënter l'dé y la nöt che se partësc l'tëmp. L'sorëdl se prô pa bel dassënn y, sc'al dà, él bele bun da ti tó l'samare ala jënt che laora alaleria.

Jënt vedla ciafa indô coraje y se pënsa: «I ti l'un indô fata ia pur n n'ann». Mo impò se fali pa tan gonót. Bel l'mëis de merz y incè ciamó chël d'aurì porta pa gonót cóies y ares pô incè ester tan ries, che jënt vedla y jënt debla n'é nia plü bugn da i sciampé. Cun i furesti che vëgn, pôn dì, ch'i un feter aldédaincö döt l'ann cóies. La jënt mëss se lascé fa sprizes cuntra n gröm de maraties, i tiers mëss ciafé sprizes denant co jì a munt, madër i furesti pô gnì adalerch cun dötes les maraties de sües citës y de sü paîsc. Pur i scioldi ci ne se lasciassun pa nia fa? Al é vëi, i scioldi é pac, mo ai n'à degun tof.

De merz mëtel pa spo man de jì rüs jö pur plaza, tan él la nëi che delega. Mo les nöts pô pa bëgn incè ciamó ester cotan frëides y i dlaciuns jö de tët cotan lunc. An disc: «Tan alc che i dlaciuns pica jö de tët, tan tröpa nëi vëgnel ciamó». Gonót él sté vëi. Sc'al pê incè ch'al vëgnes l'aisciöda, fora de chël la davagna mâ indô l'invêr. Purchël mëssun pa mëte averda col jì alaleria cun l'guant massa lisier. An pudess pa se trà ados na bela desfridida.

De merz él spo la Carsëma y chëra ess dër tröp da s'insigné. I duturs se disc pa bëgn, che l'jaiun fajess pa tan bun a corp y anima, mo aldédaincö n'urunse nia plü dër fa sacrifîsc y cis nia se dì de no a nos instësc. Impò fossel pa gran ora, che nosta jënt imparass dala Carsëma, ciudì che al foss l'tëmp plü adaté pur imparé.

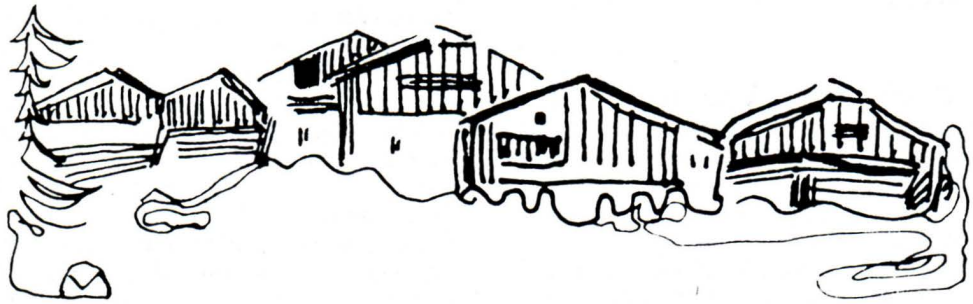

Aurì

1	**Domënia**	**4. de Carsëma, Irene, Hugo**
2	Lönesc	Francësch de Paula, Eustachio
3	Mertesc	Richard
4	Mercui	Ijidoro, Conrad
5	Jöbia	Vizenz, Creszenzia
6	Vëindres	Pire, Wilhelm
7	Sabeda	Jan Bat. de La Salle
8	**Domënia**	**5. de Carsëma, Walter**
9	Lönesc	Waltrad
10	Mertesc	Engelbert, Gerold
11	Mercui	Stanislau, Rainer
12	Jöbia	Zeno, Herta
13	Vëindres	Martin I,. Ida
14	Sabeda	Lidwina, Ernestina
15	**Domënia**	**Domënia dal Urî**
16	Lönesc	Bernadeta
17	Mertesc	Rudolf
18	Mercui	Aya
19	Jöbia	Santa
20	Vëindres	Sanċ
21	Sabeda	Santa, Conrad de Parzham
22	**Domënia**	**Solenitè de Pasca**
23	**Lönesc**	**de Pasca, !orz**
24	Mertesc	Fidelis
25	Mercui	Merch, Erwin, Hermann
26	Jöbia	Cleto
27	Vëindres	Pire Canisio, Zita
28	Sabeda	Pire Chanel, Hugo
29	**Domënia**	**Blanċia, Caterina**
30	Lönesc	Pio V, Gherino

Aurì

Ci pinsiers se vëgnel pa insciö, can ch'i metun man l'mëis d'aurì? A jënt jona i sàl dessigü indô bel che i dis é plü lunc, che ai pô indô plü se dé jö cun l'sport, cun jì cun i auti y cun i motors.

A jënt plü vedla i sàl pö ciamó plü bel. Al vëgn dit: «I ti l'un indô scapurada a l'invêr. Al vëgn indô bun cialt, an pô indô jì fora alaleria, i dis é bëgn cotan plü lunc, l'surëdl fesc tan bun, an pô indô plü s'armöre y chël é sann pur nüsc vedli ôsc».

Sanbëgn che al i sà plü bel a düc, sce l'aisciüda vëgn indô adalerch cun tan de surëdl. Al é bele ince cotan plü bun cialt, al crësc bele ciüf incërch. An mët man de lauré fora pur chi prà y fora pur chi ciamp. Muradûs, zumpradûs y düc i atri artejagn à bele metü man pur dassënn l'laur pro frabicàc vedli y nüs.

La vita à metü man dlunch incërch y al i sà ince indô plü bel ai amarà, che se pënsà: «La bun'aria y l'bun cialt se dëida indô varì. Vigni maratia varësc plü saurì d'aisciöda co da d'altonn o d'invêr».

I jogn, i scialdi jogn, à na ligrëza mata da bogaté incërch cun l'motor. Mo chilò uressun perié chi jogn, che ai dess pö impò impü mëte averda de ne dessené massa, o tan, la jënt cun chë vera, che ai fesc datrai aposta fora pur n paîsc o fora pur vijinanzes. Ara va pa bëgn ince dër saurì da jì cotan plü chitamënter, sciöche al é ince prescrit dala lege stradala pur i auti y pur i motors. I pô se garantì, o jogn, ch'i gnëis cotan plü respetà, sce os savëis da respeté i atri.

L'aurì se porta spo bëgn ince adalerch les beles vidunderes y n gröm d'atri vicì, che fesc ciamó plü bela la natöra y plü ligrëza ala jënt.

Mo la plü bela cossa che l'aurì se porta é la gran festa de Pasca. Al é la festa dla resureziun. Sciöche al é tla natöra döt che resurësc, insciö él sté l'Redentur che s'à davagné a nos la ressureziun. Sce la mort se fesc ince n gran spavënt, savunse, che Chëlbeldî se darà n iade la vita nöia, che n'arà mai plü fin.

Mà

1	Mertesc	Ujöp laurant
2	Mercui	Atanasio, Sigmund
3	Jöbia	Filipo y Iaco apost.
4	Vëindres	Florian, Guido, Verena
5	Sabeda	Ciascian y Vegile
6	**Domënia**	**3. de Pasca - Solenité de s. Ciascian y s. Vegile**
7	Lönesc	Helga, Gisela
8	Mertesc	Friedrich
9	Mercui	Beato, Volkmar
10	Jöbia	Gordian
11	Vëindres	Nazio
12	Sabeda	Pancraz
13	**Domënia**	**4. de Pasca, Servaz**
14	Lönesc	Bonifaz, Cristian
15	Mertesc	Sofia
16	Mercui	Jan Nepomuzeno
17	Jöbia	Walter, Pascal Baylon
18	Vëindres	Jan I, Erich
19	Sabeda	Ivo, Zelestin
20	**Domënia**	**5. de Pasca**
21	Lönesc	Hermann Josef
22	Mertesc	Rita, Renate, Iulia, Milio
23	Mercui	Wipert
24	Jöbia	Ester, Dagmar, Maria dl'aiüt
25	Vëindres	Beda, Gregöre VII
26	Sabeda	Filipo Neri, Marianna
27	**Domënia**	**6. de Pasca, Agostin**
28	Lönesc	German, Wilhelm
29	Mertesc	Maximilian
30	Mercui	Ioanna d'Arc, Ferdinand
31	Jöbia	Aldo, Ptronila

Mà

Plü dadî dijôn, che l'mëis de mà é l'plü bel mëis de döt l'ann. Al é bëgn inće oramai vëi. I dis é bele dër lunč y l'sorëdl dà bun čialt, datrai propi tröp čialt. La nëi se n'é trata sö alalt sön munt. An la vëiga bëgn čiamó sönsom les munts y i crëp. De mà vëgnel pa inće jö de dërtes lovines da chi crëp jö, che an les alda splundran čina tla val. Mo plü inant che ara va tl mëis de mà y plü che la nëi mëss zede al vërt dl'erba o al grisc di crëp.

De mà él la jënt vedla che pô indô s'infidé alaleria a tó forzes nöies, che ara à tan de bujëgn.

De mà udunse spo tla maiù pert de nostes dlijies y capeles i altà de mà bì infurnîs cun tan de bì ciüf de vigni sort. Al é l'mëis de s. Maria. La bela usanza de dì la corona te familia da sëra... ah, chëra é bëgn feter gnüda jö, no indlunch, mo te tröpes, te massa tröpes families! I n'un nia plü dlaurela da dì la corona da sëra te familia... i mëssun pö ti čiaré ala televijiun... y spo, i jogn y les jones de familia ô pa jì fora da sëra... y l'pere ô inće čiamó jì nanter jënt... datrai él inće čiamó la uma che ô se sparagné de fa da cëna y insciö vàn a mangé la piza... y an ne vëgn mefo plü pro de dì chësta corona!!! Y impò mëssunse dì, che la corona da sëra te familia foss pa bëgn inće čiamó aldédaincö na fontana de grazies y de benedisciuns, n lian de amur y na scora d'educaziun pur dötes nostes families. Te tan de families ne vëgnel pa nia plü baié nanter i familiars aldédaincö. Da doman mëssun debota gosté y jì söl laur, da misdé marënun söl post dl laur y da sëra vàn fora o ti čiara ala televijiun, inće tratan cëna čiamó, y insciö él dis y edemes che i familiars ne se baia gnanca plü. Ah, la dërta, os ladins, n'él mine no chësta.

L'malcuntënt él ruvé ite te nosta jënt! Čiudì pa? An ne tëgn nia plü adöm te familia! Čiudì pa? Čiudì che an ne se cunësc apëna plü te familia!

I aratai ch'al foss indô gran ora de sté plü adöm tles families y l'tëmp plü adaté pur chësc é la sëra y les domënies y les festes.

Jügn

1	Vëindres	Iustin, Scimun
2	Sabeda	Marzelino, Armin
3	**Domënia**	**Assënza, Palsacrusc**
4	Lönesc	Crista, Werner
5	Mertesc	Bonifaz
6	Mercui	Norbert, Bertrand
7	Jöbia	Robert
8	Vëindres	Engelbert, Helga
9	Sabeda	Efrem
10	**Domënia**	**Solenitè de Pasca de ma**
11	Lönesc	de Pasca de mà, Alice
12	Mertesc	Leo
13	Mercui	Antone da Padua
14	Jöbia	Meinrad
15	Vëindres	Vito (Vî), Lothar
16	Sabeda	Benno
17	**Domënia**	**dla SS. Trinité**
18	Lönesc	Merch y Marzelino
19	Mertesc	Romuald, Gervasio y Protasio
20	Mercui	Adalbert, Margarita
21	Jöbia	Luije Gonzaga
22	Vëindres	Paulin, Tomêsc Morus
23	Sabeda	Edeltraud
24	**Domënia**	**Solenitè dles Antlês, s. Jan Bat.**
25	Lönesc	Dorotea
26	Mertesc	Jan y Paul
27	Mercui	Zirillo
28	Jöbia	Ireneo
29	Vëindres	SS. Cör de Gejù
30	Sabeda	SS. Piro y Paul

Jügn

Mo, tan debota che l'tëmp s'un va inmalora. Al ê laota da Nadé, che an dijô: «Oh, sëgn él bele i dis che va söpert». Y sëgn àl metü man l'mëis de jügn y ara ne döra plü dî, che i dis mët indô man da jì jöpert y al mët impormó man l'isté.

Ara é mefo insciö. Insciö éra stada y ara sarà insciö incìna ala fin dl monn.

Intant podunse se gode l'bel mëis de jügn. L'sorëdl va cìna sönsom y al mët man de brüje. Al ne vëgn gnanca plü dër nöt ne. La nëi se n'é trata incìna sönsom les pizes plü altes dles munts. Dlunch él bel vërt. La natöra dà ca döt l'bel che ara à. I prà da munt se mët a flurì che al é n plajëi. Da tumëi é mefo sëgn l'tonn y l'tranì y la tëmpesta. Bele zacan dijôn: «Chi che disc, che ai ne se tëm nia dal tonn y dala fomena, chi mënt». Dër sigüsc n'ésun ingnó dal tonn, mo dl döt nia sigüsc n'ésun sot i lëgns, plü al prigo cìamó sot i ciers y sot i lersc. Al é pa bëgn incè dër rî da urëi i sciampé al tonn.

De jügn él spo incè les beles prozesciuns dles Antlês y dla festa dl S. Cör de Gejù. Pur furtüna vëgneres cìamó zelebrades dër solenemënter chilò da nos. Mo, can ch'i bài de prozesciuns, spo me vëgnel mefo incè n pinsier, ch'i uress scrì chilò. Magari n'él cìamó de chi che la pënsa sciöche iö. Aldédaincö él bëgn feter te vigni paîsc, che val' prozesciun mëss gnì tignida sön strada y sön strada passel mefo incè auti. Savëis cì impresciun che an mëss avëi datrai, can che an va in prozesciun sön strada? Che i ladins n'à nia chël gran respet dles prozesciuns, no düc i ladins sanbëgn, mo scialdi tröc. Ai va cun sü auti dlungia ia cun na flötena y cun n rumù, che al é bel da tumëi. Chël é dër n bur sëgn. Tan d'atri iadi pudôn osservé, che de té furesti architâ jö l'auto y porvâ de fa l'manco vera ch'ai pudô, can che ai sorpassâ o incuntâ na prozesciun. Ai respetâ jënt che periâ plü co tagn de ladins, che disc de ester cristiagn. Ai fac cunësciun, sce na porsona é cristiana o manco.

Messé - Iuli

1	**Domënia**	**13. dl'ann lit.**
2	Lönesc	Vijitaziun de s. Maria
3	Mertesc	Tomêsc apost., Oreste
4	Mercui	Ulrich, Elisabeta
5	Jöbia	Antone M. Zaccaria
6	Vëindres	Maria Goretti
7	Sabeda	Claudio
8	**Domënia**	**14. dl'ann lit.**
9	Lönesc	Veronica
10	Mertesc	Erich, Alma, Sandra
11	Mercui	Benedeto, Olga
12	Jöbia	Felize
13	Vëindres	Heinrich, Cunigunda
14	Sabeda	Camillo
15	**Domënia**	**15. dl'ann lit.**
16	Lönesc	Maria dl Carmelo
17	Mertesc	Alejio
18	Mercui	Arnold
19	Jöbia	Bernold
20	Vëindres	Margarita
21	Sabeda	Laurënz da Br., Daniele
22	**Domënia**	**16. dl'ann lit., Maria Madalena**
23	Lönesc	Brighita de Schweden, Apollinare
24	Mertesc	Cristoforo, Cristina
25	Mercui	Iaco apost.
26	Jöbia	Iachin y Anna
27	Vëindres	Natalia, Bertold
28	Sabeda	Beato, Benno
29	**Domënia**	**17. dl'ann lit., Marta**
30	Lönesc	Pire Crisologo
31	Mertesc	Nazio de Loyola

Messé-iuli

L'isté é danman. L'-sorëdl brüsc jö söla goba di paurs che é fora pur chi prà a sié l'fëgn. Ailò vara laurada dales cater da doman incina ales diesc da sëra. An à pu mâ ion sce al plöi datrai na nöt o n dé; insciö pôn mefo impò indô impü palsé. Pur trëi edemes alalungia vàra straciada. Plü dadî gnôl sanbëgn döt sié y restelé a man, aldédaincö àn bëgn mascînns, mo inderé, al n'é nia plü tan de jënt sciöche zacan, ciudì che la jënt jona n'ô nia plü cis lauré ala campagna. Plü ion vàn te val' ciasadafüch plëna te tof y de föm a lavé jö, co lauré tla bela natöra cun la buna aria y l'bel sorëdl. No che l'laur te ciasadafüch sides pa plü bel, mo al é mefo n iade moda da lauré cun i furesti, te chël crabàl d'en radio che scraia o de val'casseta che cigognëia sciöche val' de rî. Moda éle y nia val'd'ater!

L'laur da paur ti sà a tröc massa paz, mo minëise bëgn, che l'laur cun i furesti sides plü nët, can che ai vëgn adalerch cun döt l'sciych cun dötes les maraties. Che an n'ô nia plü dër lauré da paur vëigun mâ a tan de prà da ciasa, y sanbëgn ciamó deplü prà da munt, che ne vëgn nia plü sià. Insciö vài inmalora y i ne savun pa nët nia, sce al vëgn l'tëmp, ch'i adorun düc chi prà y i messarun indô s'i lauré sö danü.

Tan val'de burt che al é chi prà nia sià. Ince pur l'turism é chël dër n stlet reclam. Al vëgn dit, che al ne paia nia fora da sié i prà. Chësc é n sëgn ch'i udun veramënter mâ incö y nët nia indoman.

Ladins, no sciurede demez la grazia de Dî, che se vëgn metüda tl gremo. Da fa tan burt cun la grazia de Dî pudessun pa ince n bel dé se mirité y se ciafé la frascia.

Respetede la natöra y lauréla. Insciö stal scrit tl liber di libri.

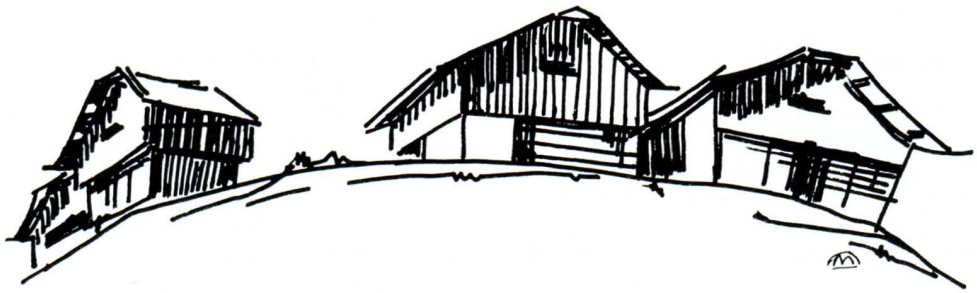

Agost

1	Mercuri	Alfonjo de Liguori
2	Jöbia	Eusebio
3	Vëindres	Lidia, Benno
4	Sabeda	Jan M. Vianney
5	**Domënia**	**18. dl'ann lit., Oswald, Porziuncula**
6	Lönesc	Trasfiguraziun de Gejù Crist
7	Mertesc	Caietan, Sisto
8	Mercui	Domëne
9	Jöbia	Roman, Edith
10	Vëindres	Laurënz
11	Sabeda	Clara, Susanna
12	**Domënia**	**19. dl'ann lit.**
13	Lönesc	Ciascian, Gertrud
14	Mertesc	Maximilian Kolbe
15	**Mercui**	**Solenitè de s. Maria dal Ciüf**
16	Jöbia	Stefo d'Ungaria, Alfred
17	Vëindres	Iazinto
18	Sabeda	Elena, Claudia
19	**Domënia**	**20. dl'ann lit.**
20	Lönesc	Bernerd, Hugo
21	Mertesc	Pio X
22	Mercui	Maria Regina
23	Jöbia	Rosa da Lima
24	Vëindres	Berto apost.
25	Sabeda	Ludwig, Elvira
26	**Domënia**	**21. dl'ann lit., Gregöre**
27	Lönesc	Monica, Gebhard
28	Mertesc	Agostin, Elmar
29	Mercui	Martirio de s. Jan Bat., Sabina
30	Jöbia	Herbert, Amadeo
31	Vëindres	Paulin, Raimund

Agost

Ci che iuli ne cösc nia, ne pô nia agost apraté. Insciö dijôn plü dadî y vëi él incè. Sanbëgn che agost é l'mëis d'amez isté y l'sorëdl é bun da scialdé ite la goba sciöch'al toca, mo les nöts n'é mefo impò nia plü tan cialdes. Na dërta dramada de plöia de messé ne desfrëida nia les aries cialdes y les nöts, mo d'agost bastel na picia plöia, che al vëgn atira bun frësch, spezialmënter dô mez agost.

D'agost él sanbëgn düc che à n laur mat, sides pa pro i furesti co incè söles campagnes.

I furesti vëgn adalerch oramai in prozesciun y ai é pa cuntënc cun vigni strasoch y cun vigni porte pur podëi se lascé jö. Mâ ch'ai pôis sté n pêr de dis a trà impü l'flé te nostes munts. Chësc suzed sanbëgn ciamó deplü, sc'al é lajö tles citês dër n gran cialt, sciöche al é sté l'ann passé, olà che an mosorâ a Balsan chi caranta gradi de cialt y incè chilò da nos n'él sté pur valgügn dis plü de trënta gradi, ci che degügn ne se recordâ denant.

Gran ümuis à spo i paurs sön chi prà da munt. An é mâ plü püc che laora da paur, purchël él l'laur sanbëgn maiù y al vëgn pa incè fat debota, debota pur ruvé plü adora che ara va y spo s'un jì a ciasa. Tröc prà da munt ne vëgn pa bëgn gnanca plü laurà, mo al é sciode, ciudì che ai crësc pro, vëgn burc, da brüsces y da lëscia y olà che les sorüces y les bisches à so bun vire. Olà che al ne vëgn nia plü lauré, ne crëscel nia plü de bel'erba cun chi bì ciüf, sciöche an pudô osservé plü dadî. Chësc aldun pö incè dai furesti, che disc, che al n'é nia plü tan bel da jì fora pur chëstes munts nia cultivades y nia rincurades. La natüra mëss jì adöm cun la cultura, zënza él l'üna y l'altra che s'un tol na ria.

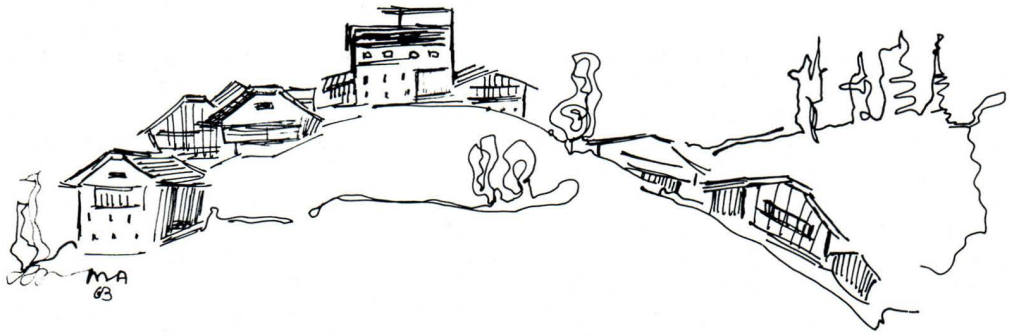

Setëmber

1	Sabeda	Egidio, Rut, Verena
2	**Domënia**	**22. dl'ann lit.. Angeli Custodi**
3	Lönesc	Gregöre l'Gran, Sofia
4	Mertesc	Ida, Rosalia
5	Mercui	Maria Ter., Roswita
6	Jöbia	Magnus
7	Vëindres	Otto, Regina
8	Sabeda	Nadé de s. Maria, Adriano
9	**Domënia**	**23. dl'ann lit., Otmar**
10	Lönesc	Iazinta, i martiri dl Iapan
11	Mertesc	Felize
12	Mercui	Inom de Maria
13	Jöbia	Jan Crisostomus, Notburga
14	Vëindres	Ejaltaziun dla s. Crusc
15	Sabeda	s. Maria dai 7 dolurs, Dolores
16	**Domënia**	**24. dl'ann lit., Cornelio**
17	Lönesc	Hildegard, Robert
18	Mertesc	Lambert
19	Mercui	Genaro, Teodor
20	Jöbia	Eustachio
21	Vëindres	Mateo apost.
22	Sabeda	Moriz
23	**Domënia**	**25. dl'ann lit., Tecla**
24	Lönesc	Rupert, Gerhard
25	Mertesc	Micorà d. Flüe
26	Mercui	Cosma y Damian
27	Jöbia	Vizenz d. Paul
28	Vëindres	Wenzel, Tecla
29	Sabeda	Michiel, Gabriel, Rafael
30	**Domënia**	**26. dl'ann lit.**

Setëmber

Sciöche l'tëmp s'un va, n n'edema söl'atra, n mëis indô l'ater y l'altonn é mâ prësc indô danman.

Setëmber é bëgn ciamó plü de mez n mëis da d'isté dò l'calënder, mo zënza portel bele tan tröc sëgns dl'altonn. De té gran ambries vëigun bele dlunch incërch, i dis vëgn mâ snel plü cürc, propi da cunësce vigni dé.

Da s. Berto (24. d'agost) n'él plü l'tëmp che n'à degun famëi, dijôn plü dadî.

De setëmber spo vëgn i tiers de munt y al vëgn chit lassö. An n'alda nia plü l'bel sonn dles ciampaneles y dles brunsines di tiers. Ince les muntagnoles se chir l'ultima erba y sta a sorëdl pur se trà ite l'ultimo cialt, che ares adora pur scialdé la tana düc i mëisc da d'invêr. Can che i tiers da ciasa se n'é da chëres munts jö, spo él i ciamurc che s'la gode y ciafa la buna vëia da fa l'amur, denant che al vëgnes l'gran frëit y les gran nëis dl'invêr.

I furesti s'un va ince la maiù pert. Al vëgn mefo ciamó de tài che chir la pêsc y i bì dis de setëmber pur rodé fora pur les munts y sö pur i crëp a ciaré incërch, ciudì che de setëmber é l'aria tan tlera y vigni munt y vigni crëp é da udëi tan avisa. Da sëra spo s'la godi pro na mësa y pro n bun gote de vin. Al n'é nia plü chël scraiamënt da mez isté. Ince i furesti se sënt sëgn de setëmber plü dl paîsc y dla familia. Al é chi furesti che an vëiga l'plü ion.

De setëmber él pa spo sanbëgn ince gran laur söla campagna da sié artigöi y datrai ince ciamó da sojoré. An mëss pu mâ ciaré da fa inant, ciudì che an n'é pa gnanca plü n dé sigüsc dal rî tëmp y dala nëi.

De setëmber mëtel spo ince man les segres y ailò mëssel pa gnì fat «schön»... datrai ince massa «schön». Na mosöra, dijôl un, ôl pa ince ester da jì a l'infêr.

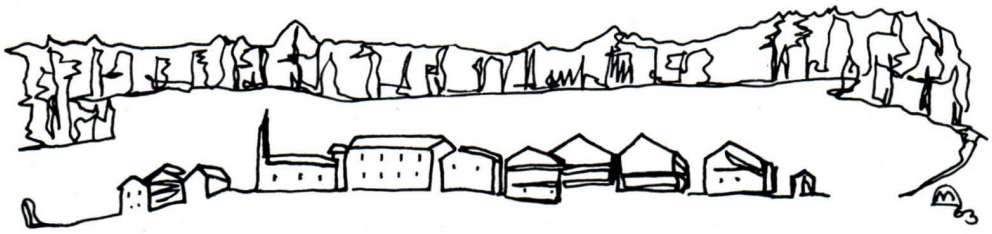

Otober

1	Lönesc	Terejia, Remigio, Werner
2	Mertesc	Angeli custodi
3	Mercui	Gerhard, Ewald
4	Jöbia	Francësch d'Assisi
5	Vëindres	Plazido, Meinolf
6	Sabeda	Bruno
7	**Domënia**	**27. dl'ann lit., s. Maria da Rosare**
8	Lönesc	Gunther
9	Mertesc	Dionisio, Jan Leon
10	Mercui	Franzësch B., Bertrand
11	Jöbia	Bruno da Köln
12	Vëindres	Max, Serafin
13	Sabeda	Eduard, Aurelia
14	**Domenia**	**28. dl'ann lit.**
15	Lönesc	Terejia d'Avila
16	Mertesc	Hedwig, Margarita M. Alac
17	Mercui	Nazio d'Ant., Anselmo
18	Jöbia	Lüca ev.
19	Vëindres	Paul dla Crusc, Laura
20	Sabeda	Wendelin, Ioanna
21	**Domënia**	**29. dl'ann lit., Ursula**
22	Lönesc	Cordula
23	Mertesc	Jan da Capistr., Severino
24	Mercui	Antone M. Claret
25	Jöbia	Ludwig
26	Vëindres	Iosefina, Amando
27	Sabeda	Sabina
28	**Domënia**	**30. dl'ann lit., Iüda Taddeo apost.**
29	Lönesc	Margarita
30	Mertesc	Alfonjo Rodr., Dieter
31	Mercui	Wolfgang, Cristof

Otober

L'ann vëgn vedl y nos impara. Mo l'mëis d'otober n'é pa gnanca un di plü burè.

Al é imprüma de döt l'mëis, olà che an alda feter vigni domënia sonan la gran èiampana. La pröma domënia é la festa da Rosare. A La Pli i diji «Segra da Rosare» y chësta festa vëgn zelebrada chilò te nosta valada èiamó scialdi solenemënter, incè cun na bela prozesciun, l'ultima prozesciun dl'ann fora pur les campagnes dl paîsc. Cis sc'al é bel tëmp, él na festa che i fesc ligrëza a nosta jënt. Spo él Segra de düè, olà che nos recordun l'dé dla cunsagraziun de nostes dlijies. Incè in chësc dé vëgnel soné gran y èianté solenemënter te dlijia.

D'otober spo vëgnel incè fat te tröpes dlijies la festa dl ringraziamënt dla racolta. Cun ores d'adoraziun él dërt, che jënt se recordes de dì dilan a Chëlbeldî, che lascia crësce döt èi ch'i adorun pur vire y se dà laprò incè les forzes y la sanité pur lauré. Tan de cosses ne se meritassun nia, dea ch'i ne savun nia cis d'les adoré dërt y tan gonót adorunse èinamai i bëgns dla tera pur se fa dann a nos y ai atri. Tan gonót minunse pa nos, che düè chisc bëgns dla tera mësses ester y ne punsun pa nët nia, che ai ne mëssass pa nët nia ester, sc'i cunscidrun tan de paîsc ch'al é söla tera, olà che ai à püch da mangé, olà che ai n'à oramai nia da mangé y olà che ai n'à pa nët nia da mangé y olà che al n'un mör miliuns da fan a l'ann. Y nos fajun pa datrai tan burt cun la grazia de Dî y brunturun èinamai, sce ara ne va nia vigni momënt avisa dô nosc èé y pur vigni pice mé.

Vigni momënt pudunse ringrazié Idî dl bëgn ch'al se dà.

D'aisciöda é l'mëis de mà che ralegrëia l'cör dla jënt cun tan de curusc tla natöra, che é in flù. Da d'altonn éle l'mëis d'otober che se dà tan tröc curusc tla natöra. Dal ghêl plü luminûs èina al bröm plü scür podunse osservé. Denant co jì a durmì, ô la natöra èiamó se mostré döt so bel.

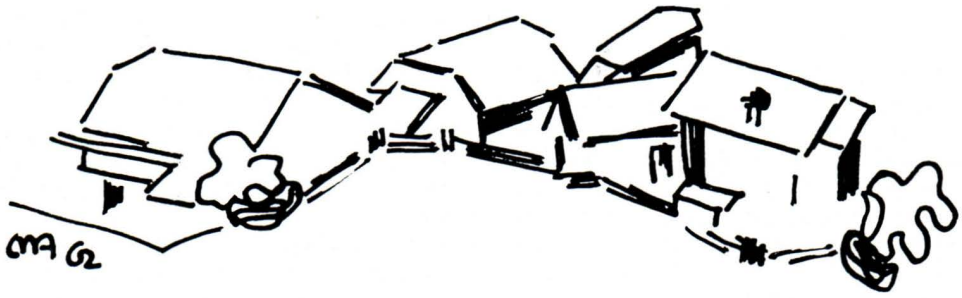

Novëmber

1	**Jöbia**	**Solenitè de Gnissant**
2	Vëindres	Dé dles Animes
3	Sabeda	Martin, Hubert
4	**Domënia**	**31. dl'ann lit., domënia dles animes, Carlo**
5	Lönesc	Emmerich
6	Mertesc	Linert, Cristina
7	Mercui	Engelbert, Ernst
8	Jöbia	Gottfried
9	Vëindres	Cunsacr. s. Jan Later., Roland
10	Sabeda	Leo l'Gran
11	**Domënia**	**32. dl'ann lit., s. Martin de Tours**
12	Lönesc	Jojafat
13	Mertesc	Stanislau Kostka
14	Mercui	Veneranda, Alberich
15	Jöbia	Albert l'Gran
16	Vëindres	Margarita, Gertrud
17	Sabeda	Florino, Hilda
18	**Domënia**	**33. dl'ann lit.**
19	Lönesc	Elisabeta de Thüringen, Metilde
20	Mertesc	Corbinian, Edmund
21	Mercui	Prej. de s. Maria
22	Jöbia	Zezilia
23	Vëindres	Columban, Clemente
24	Sabeda	Flora
25	**Domënia**	**Solenitè de Cristo Re, Caterina**
26	Lönesc	Conrad, Gebhard, Ida
27	Mertesc	Modesto
28	Mercui	Günter, Berta
29	Jöbia	Friedrich, Cristina, Iolanda
30	Vëindres	André apost.

Novëmber

Bele i pröms dis dl mëis de novëmber se disc a ci ch'i dessun scialdi punsé te chësc mëis. Al é l'mëis, olà che la natöra s'arjigna ca plan, plan da jì a palsé, da jì a durmì. Les fëies di lëgns toma jö o é bele tomades jö pur deventé indô tera y deventé sostanza nöia pur l'lëgn o pur d'atri lëgns o d'atres erbes o d'atri ciüf. Insciö é mefo la roda dla vita. Ara vëgn, crësc, vëgn grana, vëgn vedla y mör pur i dé vita a val'd'ater.

I dis vëgn cürc y l'sorëdl se lascia udëi tres manco. La natöra n'adora nia plü tan cialt y sorëdl y luminûs. Ara adora plülere la pêsc.

Novëmber é l'mëis, che la jënt pënsa, sciöche al é incie dërt y iüst, ai morc y ala mort. Sanbëgn che al n'é de chi che se tëm da punsé a de té patüc. Ciudì pa? I savun che la mort é l'castigo dl mal dla jënt, mo da l'atra pert mëssunse dì, che al n'é tröc che n'é nia bugn da vire y degügn bugn da vire dagnora, mo düc é bugn da murì.

Nosta fede se disc implü, che la mort dl corp é la porta ala vita, ala vita che döra dagnora. Tröc ne crëi nia plü cis ala vita ia in l'ater monn, plülere ciudì che ai se tëm pur gauja de na stleta vita. Mo tan arbassé la dignité umana ne podunse mine no, ch'i uressun ester sciöche les atres creatöres, sciöche magari n tier o n lëgn, che nasc, vir n pez y mör spo pur dagnora. La jënt é bëgn cotan plü val'de gran y de nobl. Guai, sc'i fossun mâ tan co les atres creaziuns! Spo fossun bëgn da mené picé! Spo foss veramënter mâ i gragn y i potënc de chësta tera, che ess la rajun de vire y i atri mâ la rajun de se lascé pesté sot.

Pur furtüna, mëssunse dì, che al é la mort. Sön chësta tera é chëra bëgn l'unica iustizia.

Mo nos cristiagn savun dessigü, che al vëgn pur düc la ressureziun. Dala tera sunse tuc, ala tera junse zruch, mo ala fin él la vita che la davagna sura la mort. Dô l'altonn vëgnel la pêsc dl'invêr y dô l'invêr la ressureziun dl'aiscöda.

Dezëmber

1	Sabeda	Natalia
2	**Domënia**	**1. d'Advënt**
3	Lönesc	Francësch Xaver, Emma
4	Mertesc	Berbora
5	Mercui	Anno, Saba
6	Jöbia	Micorà
7	Vëindres	Ambrojo, Gerald
8	**Sabeda**	**Solenitè dl'Imacolata, Conzeta**
9	**Domënia**	**2. d'Advënt**
10	Lönesc	Angelina
11	Mertesc	Damaso, Artur
12	Mercui	Hartmann, Ioanna
13	Jöbia	Lizia, Iodoch, Ottilia
14	Vëindres	Jan dla Crusc
15	Sabeda	Cristina
16	**Domënia**	**3. d'Advënt**
17	Lönesc	Lazaro, Iolanda
18	Mertesc	Filippo d. Ratzeburg
19	Mercui	Conrad
20	Jöbia	Eugenio, Heinrich
21	Vëindres	Richard
22	Sabeda	Mariano, Iuta
23	**Domënia**	**4. d'Advënt**
24	Lönesc	Adamo y Eva
25	**Mertesc**	**SOLENITÈ DE NADÉ DL SIGNUR**
26	**Mercui**	**S. Stefo**
27	Jöbia	Jan apost.
28	Vëindres	Dé Fantù
29	Sabeda	Tomësc Becket, Davide, Tamara
30	**Domënia**	**Santa Familia**
31	Lönesc	Salvester

Dezëmber

Dô l'calënder n'é l'mëis de dezëmber nia ciamó cis tl'invêr, mo ciamó tl'altonn. In realté unse düc l'impresciun che dezëmber é l'pröm mëis dl'invêr. I dis vëgn tres plü cürc y les nöts plü lunges. An disc che la nöt plü lungia é da s. Lizia. Al pô bëgn ester, dea che la tera n'é nia bel torona de vigni vers. I podun ince osservé, che da doman vëgnel tres plü scür dô Nadé cina s. Guania y impormó dô San Bostian mëtun man da cunësce ince da doman, che al vëgn plü adora dé. Al m'é gnü dit, che chësc depënd dala forma nia dl döt torona dla tera.

Side co che ara ôis, dezëmber é n mëis che porta frëit y nëi y insciö àldera da ester.

Mo dezëmber ne sà nia plü n mëis dala ria löna sciöche novëmber cun so pinsier ala mort y cun so tëmp da plöia y da frëit y da mol y da dlacé, mo n mëis da ligrëza. Al é l'mëis dl'Advënt y d'Advënt él bele düc che pënsa a Nadé y se dà da fa pur Nadé. Al é da punsé, ci scincundes che an ô pa fa da Nadé ai familiars y ai amîsc, al é da punsé ad arjigné ca pur la cripele y l'lëgn da Nadé. Spo d'Advënt vàn a «Guldenamt» o, sciöche an à metü man da i dì, a «Rorate», ciudì che insciö mët man les beles mësses ciantades, che vëgn tignides chilò incërch d'Advënt. Chësta usanza ne dess nia gnì tuta jö, zënza ti tolunse ai ladins y ai tiroleri n toch de süa cultura y de süa fede y ci essun pa ince da sostituì n té bëgn? Cun nostes vertures modernes vëgnel pa gonót ruviné tan tröp, mo plan, plan ti tolunse a nosta jënt l'funz religiûs y cultural sotfora. Ci che resta pa ciamó spo, chël podunse, cun n pü de fantasia, dër saurì s'imaginé.

Dezëmber se porta spo la bela festa da Nadé. Cun düt l'frëit che al é da chë sajun, él vigni porsona che sënt n gran cialt te so cör... y guai, sce an ne sintiss nia plü chël da Nadé!

«Na gran ligrëza s'incündi», scrì la Scritöra, «al é nasciü a os l'Salvatur, Crist Signur».

Marcià.

JENÉ-JENER
ai 3.a Bornech - ai 25. a Tlüses.

FORÀ
al 1. a S. Laurënz - ai 15. a Badia - ai 21. a Bornech - ai 24. a Tlüses.

MERZ
ai 14. a Bornech - ai 30. a Longega.

AURÌ
ai 12. a S. Laurënz - ai 26. a Longega.

MA
ai 3. a Tlüses - ai 9. a Longega - ai 11. a Bornech - ai 14. a Corvara - ai 25. a Bornech - ai 26. a Pederoa.

JÜGN
ai 4. a Corvara - ai 12. a S. Martin - ai 23. a Longega - ai 25. a Bornech.

IULI
ai 23. a Bornech

AGOST
ai 9. a Bornech.

SETËMBER
ai 12. a Bornech - ai 14. a Tlüses - ai 21. a Al Plan - ai 24. a S. Martin.

OTOBER
ai 4. a Badia - ai 6. a S. Laurënz - ai 22. a Longega - ai 24. a Pederoa - ai 26–27–28 a Bornech.

NOVËMBER
ai 8. a S. Martin - ai 11. a S. Laurënz - ai 17. a Bornech.

DEZËMBER
ai 5. a Bornech.

SALUČ LADINS

Al é čiamó aldédaincö scialdi la usanza, che i mituns roda in Nanü da na čiasa a l'atra a dì sö l'bundé ala jënt, La desfanënzia é magari chëra, che plüdadî lovân adora, adora, y an metô man l'laur atira dô mëssa adora, čiudì che vignun urò ester l' pröm. Aldédaincö ván scialdi tert a durmì, čiudì che an mëss sté tan dî a ti čiaré a chë lada dla televijiun y spo n'ésun nia cis bugn de luvé adora l'ater dé, in Nanü, y purchël vëigun chisc mituns impormó rodàn incërch dô la gran mëssa.

Chël é pa bëgn feter anfat. Sciode fossel mâ, sce chësta usanza gniss tuta jö. Al é na usanza, che oress bele l'pröm dé dl'ann mostré l'amur, che dess pö se lascé udëi döt l'ann.

Bun dé y bun ann,
incö él l'pröm dé dl'ann.
Ligrëza y benedisciun
te vigni piz y čiantun!
Chësc ôi s'auguré.
L'bundé a os y la bambuna a me.

Insciö, o apresciapüch insciö àldun dijòn de té pici mituns y de té prosses pices mitans, che tëgn tles mans abramides de té gran sportules, o tasces, che dess sanbëgn gnì implides de ciocolades, chechs, papes y d'ater bun patüc mefo.

Ai la mina pa bëgn buna, inče sce ai l'fesc tröp mâ pur les bambunes.

Y či augüra pa spo l'Calënder a jënt pur l'ann 1984? Pur se instëss s'augürel, che al vëgnes dassenn lit da gragn y da pici. Al é n liber, che ne s'à mai tut dant de čiaré sura la jënt fora, mo de i čiaré tl müs ala jënt, de scrî dô la mentalité dla maiù pert dla jënt de nostes valades. Al é n liber che ne se dà dessigü nia de gran aries y mina de ester deplü co d'atri, ah, chël no. Al se ciafa pa sanbëgn inče critighes, mo al é mâ anfat. Al sà pa bel avisa, che al ne sarà mai bun de i fa ascüsa a düč canč. Na pert uress mâ laldé döt čı che é sté n iade y desprijé čı che é sëgn o čı che an mina che àis da gnì.

Spo n'él d'atri, che ne lascia gnanca avarëi n ciavëi de ci che é sté da vedlamënter incà y uress mâ plü s'inslené dan les stravaganzes tl punsé, tl cianté y baié, tl vistì y fa.

Ci é pa plü dërt? Dô mia idea é mefo dagnora la «Via aurea», sciöche ai dijô i vedli romani, la dërta, y chësta «via aurea» é la via d'or y chël é amez.

Sanbëgn ch'i ne dessun mai desdrüje l'bun y l'dërt y l'gran y l'nobl ch'i un erpé da chi che s'é jüs danfora, da nüsc antenàc, da nüsc vedli da zacan. Vëi viô cotan deplü cun la natüra de nüsc paîsc, ciudì che ai la cunesciô deplü, pur gauja che ai la adorâ deplü pur vire.

Ciarun mâ impü, cun ci dërtes proporziuns che nosta jënt da plü dadî savô da mëte ite tl dër post i frabicàc. I plü gragn injeniers d'aldédaincö uress fa dô, mo ai stënta, y la maiù pert n'ési gnanca bugn.

Cunscidrun mâ impü l'guant de nosta jënt da zacan, sciöche al ê adaté ala natöra da chilò y ince al clima a chilò. Y sot a chël guant batôl pa ince cörs che ess dé y che à ince dé ca döt pur nosta jënt y nosc paîsc.

Aldédaincö ôn bëgn i fa dô, spezialmënter tl frabiché y datrai ince tl guant (sc'an pënsa al guant da zacan che an i disc «Tracht»), mo él mo daite a chëstes ciases y te chi guanc la dërta mentalité, che passenëia laprò, o él mâ na fassada che ô ti jì dô a val' moda, che vëgn y va cun l'vënt?

Ciudì vëgnel pa arobé o cumpré sö aldédaincö tan de patüc vedl de vigni sort? Ciudì che an à indô metü man da aprijé chël patüc, che é magari gnü fat dan tröc, tröc agn y é gnü fat cun ert y amur.

Falé faluns nos, ch'i l'dun ia o l'baratun ia sön cosses de degüna valüta y che ne passenëia dessigü nët nia ite te nostes stües, te nüsc porti y te nostes ciamenes. L'bel patüc dunse ia y l'burt cumprunse.

Cun chisc pinsiers uress l'Calënder ladin madër indô recordé ai Ladins, che tröpes cosses vedles é dër beles y dër dërtes, ch'al n'é nia da sciuré demez l'vedl y tó sö mâ l'nü.

Chësc vêl sanbëgn ince col guant y cun les usanzes. I sun tan inclinà da desprijé y sciuré inmalora ci che é sté. Mo minëis veramënter che al sides dërt da tó sö guanc y modes y usanzes de d'atri continënc, dl'Africa y dl'America? Unse nos europei debujëgn de fa dô a chi che nos ti un porté la cultura? Sce ara é buna, ciudì pa no? Mo sce l'guant di africans y di americagn cun süa temperatüra, cun so paîsc, cun so ambiënt de vire tan atramënter co l'nost, sce n té guant ne passenëia veramënter nia ite te nostes munts, te nosta vita, él spo dërt da l'tó sö zënza tan punsé sura? Sciöche nüsc iodleri ne passenëida dl döt nia ite ti deserc y tla giungla dl'Africa y dl'America, insciö ne passenëia pa gnanca ite te nostes munts y te nostes ciases chë senia de musiga dala ria löna, che pô jì dër bun tles teres borjades.

Al vëgn datrai inmënt, che nosta jënt ôis desfà so caracter pur n'en tó sö n n'ater che ne gnarà mai da ciasa chilò da nos, mo che é alplü, alplü, bun da desdrü trami dui.

Y spo mëssunse bëgn se damané: ciudì él pa i furesti che vëgn chilò adalerch, che fesc fotografies de nosta jënt che porta ciamó l'guant da festa y l'guant da zacan!? Ciudì ch'al i sà burt o ciudì ch'al i sà bel? Ciudì ne feji pa nia jö chë jënt cun chi guanc (o borduns!) ala americana o ala africana? Döt da capì! Y impò sunse tan tröc ch'i n'urun nia la capì.

L'Calënder ladin uress auguré a nosta jënt, che ai foss n iade bugn de udëi ite chësc y spo ciarassera fora döt atramënter.

Mo l'Calënder ladin uress ince auguré a jënt de udëi ite, tan de bunes cosses che l'monn modern s'à porté y se porta tres danü.

Vire viunse aldédaincö bëgn cotan damì co plü dadî, olà che ai messâ s'acuntënté da duman incè cun scarté da ega, val'jopa bolida; dal danmisdé o domisdé cun n pü de lat desbramé, olà che l'patrun mordô ite bucuns da püces sëces. Laota êl fan y döt savô bun! Aldédaincö ne savunse gonót te ci pié ite dal blot tröp patüc che al se vëgn metü sön mësa. Al se fala la fan. Mo udëi ite mëssassun bëgn chisc bugn tëmps ch'i un y se recordé incè datrai da ringrazié chël che dà pudërt döt cant.

L'tëmp modern s'à incè porté n gröm d'atres cosses tan de ütl, ch'i ne fossun mai plü bugn da s'les punsé demez, sciöche l'electrisc pur tan tröc laurs, l'auto, la ferata, l'radio, la televijiun y n gröm d'ater patüc, che an pô udëi aldédaincö feter te vigni ciasa. Ci gran bëgn ch'i podun se gode y adoré pur la vita da vigni dé.

Mo, os ladins, döt chësc patüc tan bel y dërt y de ütl, savunse pa de l'adoré dërt?? Vigni massaria nia adorada dërt pô ester de dër gran dann spiritual, moral y material pur la jënt, pur nosta jënt jona, pur nostes families, pur nostes beles usanzes, pur nüsc bugn costumi, pur nosta mentalité cristiana, pur nosta sanité generalmënter.

A nos tóchera tres deplü da studié dô, ci che fej bëgn y ci che fej mal pur ester tres plü madüs da adoré dërt dötes chëstes cosses, che se vëgn metüdes dant.

Spo uress l'Calënder ladin aguré ai Ladins dër n gran amur y respet ala natöra. I viun tla natöra, mo la maiù pert junse incërch te nosta bela natüra cun i edli stlüc y tan gonót la pestunse sot, nia aposta o manco aposta o incè da ion. Gonot unse la vertura söla lëinga, ch'i mëssun svilupé l'turism y döt ci che alda laprò y spo junse zënza misericordia cun les pacheres sura nosta bela natöra fora y la desdrüjun y minun insciö che ara se porti plü richëzes, plü scioldi y plü comoditês. Mo i ne punsun nët nia, che la natöra se vindichëia n bel dé y spo vëgnel la desdrüta pur nos. Bele sëgn udunse che tan de impianc sö pur nostes munts porta debic y debituns a nüsc Comuns. Lëgns che ne porta nia früc ne impiantun nia, mo an i taia jö. Chësc savôn bele dan da duimile agn. Auguré uressun ai Ladins de ne mazé nia la sapa te sü pîsc, ciudì che al fesc pa mé y an pudess pa incè ciafé dër de burtes maraties laprò.

La natöra urunse tres respeté deplü. I dessun la tignì nëta, spo se tëgnera nëc nos.

Mo spo é incè üna na cossa dër vëi: La natüra mëss jì adöm cun la cultura. Chël ô dì, che la natöra dess gnì laurada, no desdrüta, mo laurada! Chi prà che ne vëgn nia sià dan n'ann a l'ater, é dër val'de burt y düc vëiga ch'al é val'de burt. Al vëgn magari dit, che al ne páia nia plü fora da sié i prà. Da baié insciö él n sëgn, che an é verc, al é n sëgn che an vëiga mâ ci che al suzede incö y ne pënsa mo nët nia, ci che al pô suzede induman. Na burta natöra nia laurada tëgn incè dalunc i furesti.

Y spo, ne minunse nia, che Chëlbeldî, che lascia crësce döt cant, ne vëgnes nia n bel dé cun la frascia a se scurié, purciudì ch'i sun tan püch cuntënc tla vita y un da brunturé sura döt y sura düc, mo i n'urun nia tó les cosses, che al se dà. Tan de prà ne vëgnel nia plü sié y i lasciun crësce brüsces y i lasciun gnì surüces y bisches. Al vëgn dit, che al ne paia nia la mëia. Pudessun altamo lascé sié chi prà ai vijins o a chi che oress i sié, incè debann, che al foss cotan plü de fat, co i lascé crëşce ite dala zizania. Ne s'imaginunse nia, che n bel dé pudessel pa sté fora n pert o dl döt i furesti y spo adorassun pa bëgn indô i prà; ne punsunse nia, ci laur che ai dess d'arjigné can indò danü; o ch'al sta fora plan, plan, l'laur, sciöche i mëssun pö bele sëgn udëi cun nüsc edli y spo adoras-

sun pö incè indô düc chi prà pur la trà inant?

Y spo ciamó val! Jide mo impü da Fodom ite y jö a ti ciaré a chi paîsc, olà che al ne vëgn da agn nia plü sié i prà, ai n'à feter degügn furesti y tan burc che chi paîsc é. Dan la porta di atri savessun da scoé, mo dan la nosta nia.

Bel da furesti aldun gonót lamentanzes, che nosta jënt de nüsc paîsc ne laora nia la natöra. I toli mâ ca pur ejëmpl la val de Cortina d'Ampëz, tan bela che ara foss cun söes beles munts y sü bi crëp, mo sc'an roda jö y fora pur chë val d'agost y de setëmber, spo éra da sgricé. Ci disordine te chë natöra!

Y spo él jënt che salta ci ch'ai purdüj a damané dô contribuc y ne tol nia ci che Chëlbeldî i lascia crësce dan porta! Ne mëssunse nia prësc mëte man da punsé atramënter!?

L'Calënder uress ciamó auguré ai Ladins, ch'ai ne desdrüjess nia plü d'ater bel bosch pur pistes. I podun pa bëgn araté, ch'i un pistes assà.

Auguré ai Ladins uress spo l'Calënder, che ai metess indô man da lì deplü, spezialmënter jënt jona. Feter te vigni paîsc él val'bibliotech, mo al n'é bëgn daspavënt püc che va a s'impresté libri pur lì datrai tl tëmp liber. An vëiga y an sà, che tan de nosta jënt sta ores y ores a ti ciaré ala televijiun y can che ai stlüj chël armé, sài ciamó de manco co denant. An vëiga y an sà, che tan de nosta jënt dà fora n gran gröm de scioldi pur de té plates ilustrades, che é gonót n gran dann pur la jënt y spezialmënter pur la jënt jona, al é la maiù pert tosser, che é bun da ruviné anima y corp y mët ite na mentalité, che n'é dessigü nia la dërta, mo che é buna da ti ciavé sotfora la sana fundamënta a nostes families.

Liede datrai n bun liber y i udarëis che al se sarà datrai de cunsolaziun y de forza te osta vita.

Podun osservé, ch'i gnun tres plü ignoranc. Chësc é pur gauja ch'al vëgn lit tan püch. Plü dadî liôn cotan deplü, scebëgn ch'an â manco dlaurela y n'â nia chë bela löm, ch'i un aldédaincö.

La televijiun é pa bëgn dërta, mo i mëssun mefo ester madüs a l'adoré dërt, zënza pôra pa incè ester de dann pur corp y anima.

Ci dessun pa ciamó ti auguré ai Ladins? Al foss pa bëgn dër tröpes cosses, che ai adorass. Sanbëgn adorassi incè scioldi, mo an vëiga, che ai n'à bele scialdi tröc y gonót, dër gonót, incè de massa.

Purchël uressi ti aguré ai Ladins, mo spezialmënter ai jogn y ales jones, che ai savess plü da sparagné. Sanbëgn che an i cunsënt incè datrai n caprize, mo i ne sun nia bun da i cunsëntì chi caprizi che fesc mal. Noo, chi ne sunsi nia bun da i cunsëntì. An à pa bëgn incè osservé, che can che ara vëgn da dé ca val'pur n bëgn comune, spo él scialdi mâ de té vedli y pensionà che mostra la buna man. Y impò savunse ci paghes tremendes che tan tröc de nüsc jogn davagna. Vignun ti les cunsënt chëres paghes, mo ai dess sintì deplü la responsabilité pur la comunité. Sce la comunité se sta bëgn, él düc che à n ütl dainciarà, mo sce al n'é mâ un o dui che se sta bëgn, spo pôra suzede, che la comunité se sta dër mal.

Ciamó val'essi da ti auguré ai Ladins, mo dandadöt ai jogn y ales jones. I uress ti auguré, che ai àis plü orenté al laur. Sciöche i tëmps pô jì inant, chël n'àn nia bria de ester profec pur udëi danfora. Tl tëmp che vëgn – chël é sigü – saràl pu mâ plü i bugn laurànc che ciafa laur, ciudì che an n'à nia plü scioldi assà da ti dé a de té fraidiuns, che sà mâ da damané de beles gran paghes, mo che n'ô y ne sà da fa püch y nia. L'laur vëgn impormó bel, can che an laora avisa y tröp.

I à podü osservé, che valgügn paurs â tröp da restelé valgünes domënies d'isté, ciudì ch'al â pluvü tan dî. Al ê da capì, che ai jô a perié jënt da jì a

daidé. Che ciafâi pa da daidé? Nia de té jogn che ê döta l'edema fora pur chëres plazes y zënza laur, mò de té vedli de prësc 70 agn, stracià jö y scintinà jö, che ai n'ê la domënia apëna plü bugn da sté impè... chi jô a daidé!! An mëss bëgn datrai impü damané, olà ch'i sun! Sanbëgn, sc'an fesc fora dl dé la nöt y fora dla nöt l'dé, spo no ne bütera plü dër!

Amur y ligrëza al laur i augurassi dër dassënn ai Ladins y i sun sigü, che chësc è val'de dërt.

Sëgn mëssi bëgn lascé cun mi aguré, zënza rüvi a dezëmber y spo tóchera defata indô da aguré danü.

I se prëi, os ladins, de ne se n'avëi dër purmal, sc'i à porté val'pinsiers, che me stô dër a cör, i ne i à nia scrit cun sënn, mo purciudì ch'i s'ô dër bun y i uress che düc i Ladins foss de dërta jënt y ch'ara i jiss bun de vigni vers. Al alda mefo bëgn che an stài te strada. Sc'an va fora de strada, vàra la maiù pert mal. Chël savëis bëgn... o no?

Stede bëgn düc canc. Ciarede de se gnì y cun l'inom de Dî junse deburiade tl'ann nü. Ala fin dl'ann ne sarunse nia plü düc canc, mo chël é pa bëgn feter anfat; al n'un vëgn pa bëgn indô dô cà.

Chël che scrî l'Calënder
o altamo na pert dl Calënder

t'aiscïöda.

Regules dl tëmp

MERZ

Döt l'merz, col cialt y col frëit,
col mol y col süt, al pô se dì,
sciöche döt l'ann à da gnì.

☆

Sce i vicì cianta dër adora,
dan invêr lunch pôn avëi pôra.

AURÌ

Aurì – sce t'às ingert o no –
al fesc pa impò bel sciöch'al ô.

☆

Aurì cun broja y nëi
è pur döt da tumëi.

☆

Nia dër ion n'àn d'aurì
nöts cun gran löna. Al dlacia saurì.

☆

In Vëindres Sanc la plöia,
döt l'ann degüna möia.

MÀ

Süt y sëch l'mà,
ne ciafa l'paur nia assà.

☆

De mà mai plöia assà.

☆

Sc'al tona bele dan la S. Crusc,
a l'invêr ne pôn nia ciamó i fa la crusc.

☆

Chi trëi «az» (Pancraz, Servaz, Bonifaz) dessëna l'paur dër,
ciudì ch'ai fesc ciamó datrai gnì l'invêr.

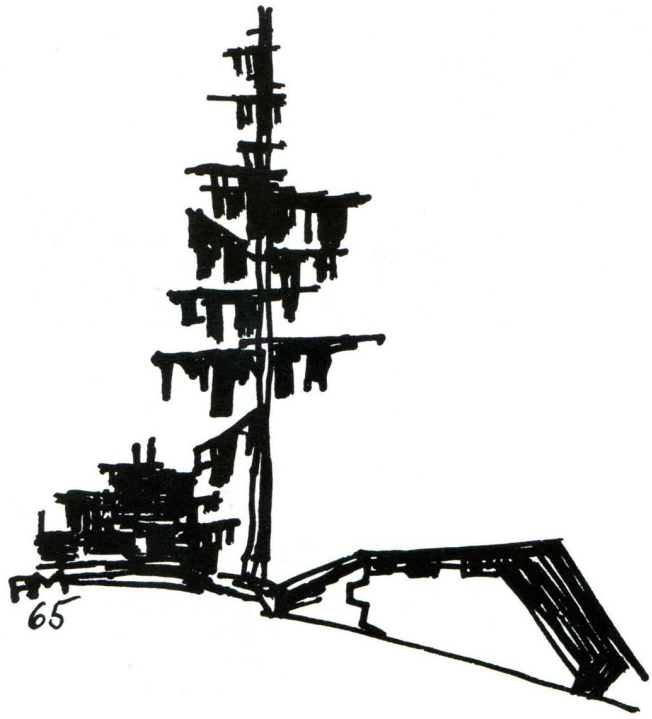

COLTORONN

(Storia de na generaziun ladina)

Al ê n dé dl mëis d'aurì, söla sëra, ch'i sun sënté dô na té picia mësa te veranda, Dlungia la ciasa sö passa la strada che porta sön plaza dl paîsc.

Plü gonót, ch'i sun sté senté ailò, m'él gnü l'pinsier: da chësch post demez àn üna dles plü beles udüdes sö pur l'zentro dl pice paîsc y an pô cunscidré l'movimënt, che va sö y jö, ia y ca.

Tres passel incè auti sö y jö, de gragn y de pici y de vigni curù y de vigni forma.

Al jì debota o plan pudessun mëte pëinch, ci sort de sciafër ch'ai à. Ala vera ch'ai fesc vëgnun sura, ci sort d'auti ch'al é.

Al é veramënter interessant, insciö datrai da ciaré pro ala vita dla jënt de n té paîsc. Laprò se desmentiun pa

propi ince val' pëis o fistide, che an à instësc.

A man dërta, stlüc ite dal mür de curtina, tan tröc che dorm tla pësc dl Creadù y che ê n jade nanter nos y baiâ y sufrî y godô cun nos.

Ci che n té pice mür de dui metri é bun da tignì sö! Daite la pêsc dla curtina y dla mort, sciöche ara é scrita feter sön vigni crusc, defora l'sciüsciüre, la vera y l'romù dla vita: düc che va debota, sciöche degügn ne pordüjess plü. Un che sciampa dant a l'ater - purcì pa? Pur ruvé olà pa?

Mâ jënt vedla udunse jon plü plan. Ai n'à nia plü prescia, ai n'à nia plü da jumé, ai sà ch'ai purdüsc impò, cina ch'al vëgn l'tëmp ch'ai vëgn portà... ite!

Düc ruvarà pö n iade daite a chël mür... spo dài pa bëgn na tria pur dagnora...

Chisc pinsiers m'êl gnü y me vëgnel plü gonót, can ch'i sta a sorëdl y a palsé d'aiscioda o d'altonn, can ch'al é defora ciamó bindebò da aria crödia o da vënt; o a d'ambria les beles sëres d'isté, can che an à fat vëies.

Dô che an s'à impò scialdi porvé döt l'dé, sàl bëgn bun da sté sëntà dô chë mësa y lascé joré i pinsiers olà ch'ai ô.

Datrai vài indô tl tëmp passé y l'mët a cunfrunt col tëmp d'aldédaincö; datrai vài inant tl tëmp, che à da gnì y stoma y stoma y s'intopa dessigü damat, o fesc sö ciastì d'aria, che ne dà gnanca degun laur da trà jö, ciudì ch'ai n'é nia.

L'monn é toronn,
al mëss se rodé,
ci ch'ê sösom,
al vëgn jö da pè.
Col monn ince nos
s'rodun intoronn,
al é sciöch'an foss
t'en lunch y gran sonn.

Datrai él dër bel
y spo indô burt.
La vita va snel
y l'tëmp é tan cürt.

Tratan ch'i va dô a chisc pinsiers, passel dlungia la ciasa sö na té mëda, bëgn tröp ite pur i agn, dër straciada jö, mo maza n'ara degüna. Al me vëgn inmënt, che ara ais bele fat tröc vari y tröc laurs te süa vita, che ara stënta propi da mëte na iama dan l'atra. Ara va dër danjö cun l'cé, mo bindecé stara chita y s'avërsc sö y palsa y ciara impü incërch.

Chësta püra mëda, i ne la cunësci nia, ara n'é nia da cuiné, mo da osservé y da respeté.

Tan tröp arara pa bele lauré y scintiné te süa vita pur se instëssa y magari ciamó deplü pur i atri. A na tara él veramënter da i tó jö l'ciapel, cotan deplü ca a chë gran dama, che vëgn jö pur plaza cun na té gran pelicia incër les sciables.

Mo l'monn é insciö. Al é dagnora sté insciö y al sarà dagnora insciö y degügn n'é dër bugn da mudé la storia.

Bëgn, bëgn, a udëi chë püra mëda, döt strënfa, me vëgnel inmënt n n'atra mëda, che ê mia vijina, laota dër dadî, can ch'i ê ciamó n té craut, che â mâ les bertes tl cé.

Al me vëgn inmënt d'la udëi avisa sciöche laota, mëda Lisl, chë picia ëra vedla, dër vedla, impü goba, mëgra, cun na gran orata sot l'edl dërt y col ciapel de stran söl cé.

Gonót la udôn ince d'invêr col ciapel de stran, madër che sot l'ciapel de stran portâra n fazurel de lana dër desmarì y desflîse.

Guant i udôn ince dagnora l'medemo ados y l'ciaz ê tan cuncé, cun n gröm de fleć da n gröm de curûsc, ch'al somiâ la cherta geografica dl'Europa.

Ara ê dër vedla, mëda Lisl, mo ara fratinâ vigni dé val' y can che ara laurâ, spo âra döt l'dé n té gran ciaz de stopa ciolé amesa ia cun n curdun da torà.

Ch'i ên de té mituns ânse ince nos n té pice torà da fa curduns y datrai n'en fajonse pa sö n gröm de vëta da mëte

pro i linzôs da fëgn.

Scarpì, pinì, curûsc, planes o d'atres massaries da artejagn se cumprâl l'pere mâ bel assà y s'insignâ incè d'les adorè, nia d'isté, mo d'invêr pro la löm, can che i dis ê cörc y les nöts lunges.

I àn pa incè ligrëza da lauré cun de vigni sort de massaries.

Mëda Lisl gnô gonót a se ciaré pro, no da sëra sanbëgn, mo ia pur l'dé, can ch'i ruvân a ciasa dala scora o la jöbia, can ch'al n'ê nia scora.

D'invêr no, mo d'isté, êra feter vigni dé pro nos can ch'i gostân. Al i savô bel da ciaré pro a na mësa de té crauc, che se slapâ fora la jopa, bolida o arestida ch'ara ê.

D'invêr gnôra plü gonót incè ia pur l'dé a ciaré pro, can ch'i fratinân val'. Al pô ester bel assà che ara foss incè gnüda a se scialdé, ciudì che ara â plülere la meseria y la stüa n'âra gnanca massa cialda.

Sce mëda Lisl stô dër dî, n'âra nia cis ion la uma y ara arà pa bëgn incè albü gaujes.

N té iade, o de plü iadi él sté, che ara s'â cunté a nos mituns chësta storia, ch'i oress se cunté a os.

Al m'é mâ anfat, sc'i se stufëis d'la lì, ciudì che spo mëssëis mefo lascé.

Mëda Lisl ne s'l'â nia cuntada döta t'un n iade, mo nanter tröc y ara ne tacâ pa gnanca cis adöm chësta storia.

Sanbëgn, che mëda Lisl ê vedla y ch'ara fantinâ incè datrai, se n'ànse bele intenü plü gonót. Impormó cotan plü tert ài porvé de lié adöm toch pur toch y de mëte laprò ci ch'i me punsâ che falass y che pudess buté assà pur na storia da lascé a savëi ai ladins. Sce döt é vëi o no, ne pôi nia dé juramënt.

Al é vëi ch'an se recorda gonót cotan deplü ci che é sté o gnü cunté dan da tröc agn, co ci ch'an à udü o aldì inier.

☆

Sön Furcia dan tröc, tröc agn.

Da mangé balotes tòlun jö le ciapel.

Can che ara cuntâ insciö, mëda Lisl, spo ne se ciarâra nia cis a nos, mo ara ciarâ da finestra fora, sciöche ara udess ciamó dalunc, ia dô Piz da Peres jö, o ia dô Pütia y les Odles fora, l'cheder che ara â aldì da sü antenàc o che ara â magari incè instëssa ciamó udü.

I n'ê purdërt mai bun da capì, ci che vëra â pudü udëi o aldì, o ci che ara â aldì da atri.

Can che ara metô man da cunté, spo gnôra feter dagnora sön chi da zacan y la cunteja jô inant zënza apena trà l'flé.

Dër gonót se cuntâra de Chete da Coltoronn. Sanbëgn, sciöche mituns ne mëtun nia tan averda a döt.

«Chete da Coltoronn...», dijôra, «la pera de söa fossa é ciamó da udëi... jö dô ciasa dai ôsc, te chël ciantun de mür de curtina... ara mëss ciamó ester da udëi... i ne sà nia plü dessigü... i ne sun bele tan d'agn nia plü stada buna de jì a dlijia».

Dô chëstes parores – y ara s'les arà cuntades plü gonót – ne dijôra mâ plü nia y ciarâ da finestra fora, cuntra Coltoronn, y nos ne dijôn gnanca plü nia y mëda Lisl s'ujô y s'un jô a ciasa pur in chël dé.

Y sëgn cunti iö inant, no inant tl tëmp, mo indô tröc, tröc agn. Vigni tant n'en cuntâra n toch y iö me prôi de mëte adöm chi toc, che al sciafies de ester na morona, che foss buna de taché adöm.

«Sot ciasa dai ôsc», dijôra mëda Lisl, «mëssassel ciamó ester la pera dla fossa de Chete da Coltoronn».

Dî alalungia punsâi dô, ci inom che Chete ê. Tan ch'i chirî incè tl calënder, ingnó ne ciafâi l'inom «Chete», cina che l'pere, o la uma, i ne me recordi nia plü, minâ ch'al pudess ester l'inom cört de Caterina.

Chë pera mëssâi udëi. I â lascé mëisc cina ch'i m'à infidé te curtina a chirì chë pera.

La scora â metü man y tratan che i atri mituns saltâ fora pur chi prà a fa «i iagri y i lôi», me sunsi trat döt inascûsc te curtina, da na fossa a l'atra, da na crusc a l'atra, cina ch'i ê ia dô ciasa dai ôsc, olà ch'i m'udô scialdi sigü.

I sta chît y ciari incërch y plü co

soldàs dla pröma gran vera

ater ia y jö te chël ciantun dl mür de curtina. I mëssâ fa snel, ciudì ch'i ne m'infidâ nia da sté tan dî su te curtina, y spo, sc'al foss insciö ruvé l'prôu adalerch, chël bëgn foss sté n spavënt. I n'ess pa salpü ci dî o ci vertura tó. Mo i ê pa bëgn sigü. A chëres ores ê l'prôu o pro marëna o a se pone y i mituns y les mitans da scora fora pur chëres marënes a fa damat.

I ê bele pur m'un jì, can che al me gnô inmënt de udëi val' de grisc ia dô chël mür.

Sëgn n'êi nia plü bun de me tignì la curiosité. I sun salté ia y bel avisa êl ailò na pera de na fossa scialdi stopada pro da erba sëcia, o manco sëcia, curida da müstl y da scich. Cun la man pari demez chë erba y sëgn pudôn propi lì val', scebëgn che mesa la pera ê scusciada demez, sanbëgn dal tëmp, da plöia y da nëi.

Degüna morvëia che chë pera ê gnüda lasciada ailò tan dî, generaziuns bëgn naota. Ara ê tan tl mür de curtina laite, che al parô na pera de chël mür.

Tan de iadi saràì mo jüs dlungia ia cun la ligna dles fosses zënza udëi chë pera. O magari l'ài incie udüda, mo impò lasciada ailò, ciudì ch'ai minâ che ara aldiss pro l'mür.

Ciaré incërch ài bëgn denant co jì bel dlungia y mëte les mans lassura pur paré demez chël müstl y chël scich, che la curî plü de mesa. Ciaré incërch ài, ciudì ch'i m'ess dodé, i ne sà nia purciudì, sce zacai m'ess udü ailò ch'i laurâ. Sta da udëi, ci ch'ai ess miné ch'i fajô: me tó val' o ascogne val'; mo i sun sigü che degügn ne m'à udü.

Romené demez impü chël scich, udôi na scritöra, spo metôi l'nês lassura pur ester bun da dezifré chë scritöra.

Dui inoms ê ciamó da lì. Döt l'ater ê sparì.

Sönsom a man ciampa pudôn lì nia ert l'inom «Chete» y jö dessot, plülere

siur Pire de Rü (Dejaco) studënt.

a man dërta, l'inom «Coltoronn».

Chësc m'â basté pur ti cunté a mëda Lisl, ci ch'i â udü, purnant ch'i sun ruvé a ciasa.

Mëda Lisl ciugnâ mâ l'cé, se tirâ tles sciables y dijô: «Ciara, ciara, ci ch'al é ciamò da udëi. Punsada m'làì iö».

☆

Coltoronn ê l'lüch plü alalt lunc y lerch. Sot Coltoronn êle Grancìamp y jö da pë êle l' lüch de Colscoriat.

Düc trëi chisc lüsc n'é bele dër dî nia plü.

L'plü dî s'à mantignì Grancìamp.

Dër de vedli da zacan à ciamó aldì baiàn de chisc trëi lüsc da paur, che n'é nia plü y che i à lascé lerch a bosc

I "Schützen" d'La Pli dan plü de 80 agn.

y prà da munt.

De Coltoronn ess inzai cunté l'salvan da Mantignoses, can che al gnô a daidé i paurs che rafâ sturnüda y fajô dasciàs:

«Coltoronn, chël pôi me recordé,
set iadi bosch y set iadi pré,
mo degügn ne sà, tan dî ch'al à ciamó da sté».

De Coltoronn n'él plü nët nia da udëi. Dan sessant'agn stôl ciamó ailò, sciöch'an minâ, n lëgn mazé te tera y döt borjé y nia tröp dainciarà döes de gran peres, che ciarâ meses fora de tera y ê beles fosces y borjades.

Nos mituns minân laota, che chël lëgn foss gnü borjé dal tonn y chës peres ess survì pur fa füch ai famëis. Mo sëgn ch'i pënsi dô, n'ê mo nia chël lëgn borjé y chëres peres restli dles vedles abitaziuns de Coltoronn, o êl mo mâ restli de na ütia di famëis da plü dadî?

Chete ê da Coltoronn, mo ara n'â mai udü Coltoronn. Ara â mâ ciafé l'inom.

La uma de Chete, Verena, n'â gnanca mai udü Coltoronn, mo la laa de Chete â messé ciaré pro che l'tonn, laota a mez isté, â dé jö söla majun de Coltoronn y â desdrüt te püch tëmp majun y ciasa y döt ci che ê incëria. Ara â messé ciaré pro, che so om, l'patrun de Coltóronn, ê gnü toché da na tré plëna de füch, che tomâ jö. Instëssa, te döt l'prigo, êra saltada purmez pur l'trà demez, mo al ê sté massa tert. Al ne dô nia plü sëgns de vita.

Ara â insciö lascé chël post maledì y ê gnüda jö tl paîsc, olà che ara â ciafé alberch te na ciasa dlungia la dlijia.

Diesc dis dô âra metü al monn na té picia möta, Verena, la uma de Chete.

Tiers y antare ê jüs venüs y Coltoronn restâ zënza jënt.

Valgügn agn alalungia â i vijins ciamó sié i prà, mo al gnô tres deplü lascé fora. Brüsces y lëgns y barantli cherjôl sö y tres deplü desfantâl ia i sëgns de abitaziuns umanes.

Ci che restâ, ê l'inom. La laa de Chete â ciafé laur y alberch pro n vëdo, che ê su te ciasa y â incè tut te ciasa la fia Verena, che é spo deventada la uma de Chete.

Verena cherjô sö grana y â, dô la mort de süa uma, ciafé laur y alberch sciöche cöga de n nobl dl paîsc, che â ailò na ciasa y che gnô da d'aisciöda cun la familia al frësch y stô cina da d'altonn.

Verena ê n n'ëra che laurâ ion y ara brancià ite vigni laur y ê laprò döt ater co ciampanara. Plü de döt i plajô l'cujiné y i laurs te ciasa. Söl lüch da Coltoronn ne fossel dessigü nia plü sté la dërta.

L'scior l'â ion y ne l'ess mai mâ insciö lasciada ca a bunes. Mo, sanbëgn, ara deventâ na bela gran jona y l'maester de scora, che fajô incè l'orgalist, ti ciarâ massa ion, tan ion y tan dî, cina che al à pudü la maridé, y no mâ chël, àl à cinamai ciafé alberch tla vila dl scior de Verena.

Verena fajô inant l'ëra de survîsc pro l'scior y l'maester â alberch. Insciö jôra pö bun pur düc cancˇ.

D'invêr, can che l'scior n'ê nia ailò, êsi susc te ciasa, Verena y l'maester, so om.

Insciö iôra inant pur valgügn agn. Al parô che ai ne ciafass nia mituns, tan ion ch'ai n'ess incè urü.

D'isté jôi bindicé deburiada sön Coltoronn. Al ê tan bel corassö da sté sentà y ciaré jöyfora pur la val tan lunc ch'an udô, cina iayfora, ola che les munts da cialc se finësc y al mët man les gran munts da dlacia.

Dî alalungia stôi datrai ailò a s'la cunté. Aboc gnôl pa bëgn incè val lamënt dala bocia de Verena. Ara ess tan ion urü avëi n té pice möt o na té picia möta da trà sö.

Dodësc agn éra jüda insciö inant, mo spo él gnü ejaudì l'dejidere. Verena â ciafé na té picia fia, che ara ti â metü inom Caterina. Plü tert i dijôra

Chete y chël inom ti é resté.

Mo spo él gnü la gran desgrazia sura la familia de Verena. L'maester, so om, s'amarâ dal mé sëch y murî dô n mez ann.

Chël bëgn ê sté n gran spavënt. Sëgn êra indò sora... mo ara se cunsulâ, ara n'ê mine sora ne, ara â pö la picia Chete, ch'ara pudô ti urëi bun, ti dé döt l'bun de so gran cör.

Incè i sciori, che gnô vigni aisciöda indô danü, i mostrâ döt l'amur a Verena y ala picia Chete, che gnô tres plü y plü incè la popa dl scior y de döta la ciasa. Chël pôn bëgn se punsé! Na té picia creatöra te ciasa é l'sorëdl pur döta la ciasa.

☆

Cun tan de jënt ài albü da fa te mia vita, tan de families ài imparé da cunësce y tan de situaziuns familiares laprò, ch'al se lasciass scrì libri.

De vigni curù n'aldun, sc'an ô dì insciö, y de vigni curù n'en vëigun. Mo tres danü pôste te punsé: «nia de nü sot l'sorëdl». Insciö dijôn bele dan duimile agn.

Al n'é nia de morvëia sc'al é datrai jënt che damana cun les legremes ai edli: «Ciudì mëssi pa iö n'un sté fora tantes? Ciudì pa a me tan de crusc, tan da sufrì? Pur che mëssi pa pené? Ci ài pa tan fat de mal?»

O d'atri che damana: «ciudì él pa tres mâ nosta familia, che mëss les sté fora dötes, mëisc y agn alalungia: maraties, desgrazies, desfortünes pro la jënt, i tiers, les frabiches, les campagnes, i bosc y les munts?»

Na infinité de domandes vëgnel fat y se lascel fa. Y olà él pa resposta da chirì y da ciafé.

Èl veramënter datrai n mal de antenàc che mëss gnì pené jö pur generaziuns y generaziuns, ch'al pôis gnì la salvëza y la pêsc pur chël o chi che é la gauja d'en misfat, che alda da gnì reparé sön chësc monn?

Vëi éle dessigü, ch'al é picià che

zacan sön Plan de Corones.

mëss gnì penà jö sön chësta tera.

O éle i misfac d'en parenté o de na comunité, che mëss gnì desfac da na porsona o familia, che é buna da soporté l'pëis dles crusc, che i atri n'ô nia o n'é nia bugn da porté?

Chësta poscibilité, aratassi iö, dër gonót da dé pur resposta a tan de domandes.

Ince l'fi de Dî, che n'â degüna colpa, à porté l'pëis dla crusc pur döta la jënt dl monn. Ailò ne fajunse nia tan de domandes y al se vëgn inmënt che döt messâ ester insciö. N'àl nia dit? «Tolede osta crusc y gnide dô a me». Co é pa zënza chëres parores da capì?

O sc'al é datrai tres maraties tla medema ciasa, ne pudessel nia ester radiatiuns de eghes o metài sot les fundamëntes? Al é chëstes cosses ciamó püch o nia cunesciüdes, spo minunse pa de ester tan scicà aldédaincö, scebëgn che les domandes dla vita vëgn tres plü tröpes y tres plü granes.

Al n'é de chi che se dà jö cun de té radiaziuns y i dà la gauja a tan de mài a chëstes cosses, y al é pö ince de bugn duturs láprò.

Ince söles families de Coltoronn pesâl chëstes domandes da generaziun a l'atra y cun la plü buna orenté n'êl degügn che savô da respogne. L'nëine de Chete ê mort te na desgrazia y la laa ê restada vëdua; l'pere â messé lascé la uma Verena trö massa adora da na ria maratia y a Chete i suzedaràl ince val'de té.

Purciudì? An ne sà nia; y la maiù pert èl ince bun sc'an ne sà nia.

Da generaziuns incà, pôn dì, àra sceché tla familia da Coltoronn cina ch'ai abitâ ciamó a Coltoronn y ince plü tert.

La laa de Chete, che è stada l'ultima sön Coltoronn, â porvé de trà so om fora de ciasa che vardô, mo al ê sté massa tert. Ara â messé ti l'lascé a l'ater monn y ê restada sora.

La uma Verena à purdü so om, ch'ara ti urô pö tan bun, massa adora. Y an adliarà ince de Chete val' de té.

Chete ê l'surëdl dla ciasa y ara cherscio sö tl' amur plü gran de süa uma Verena y ince di sciori de ciasa, can

che ai ê ailò y can che ai ê demez, menâi adalerch scincundes de vigni sort, che Verena ne i dô nia dagnora tles mans ala fia, ciudì che ara n'urô nia l'ausé mal.

«Tla vita mëssun pa ince ester ausà ai sacrifisc», dijô gonót Verena, «sc'an ô ester bugn d'la porté fora, ciudì ch'al vëgn pa bel y burt tëmp. Purchël mëssun ausé la jënt adora assà. Da i dé dô döt cant a de té picia jënt... ah, chëra n'é la dërta ne».

Rajun âra bëgn tan la buna Verena. Insciö ê Chete gnüda trata sö cun gran amur, mo ince cun gran scerieté.

L'monn à döes perts y l'surëdl sciafia pu mâ da dé sön üna na pert, l'atra pert resta tl scür y chëstes döes perts barata jö vigni dé y vigni sajun.

Verena savô ch'al ô ester savëi y urëi lauré pur la trà inant, insciö metôra bele pro adora la möta Chete da daidé y fa de té scüf te ciasa y fora de ciasa.

Dër tröp ê Verena adöm cun la fia y ti cuntâ stories y l'insignâ. Dër gonót i cuntâra ince de Coltoronn y sciöche ara ê jüda con Coltoronn.

Pur Chete gnôra da jì a scora y ailò ciafâra ocajiun de mostré ince a d'atri so talënt.

Scialdi döt brancîâra ite cun ligrëza y cun ortü y i maestri â so plajëi cun la fia de Coltoronn. Chësc inom ti ê jü dô y ara n'â pa nia ingert. Süa uma l'portâ y vëra urô l'porté inant. Ciudì pa no? Al n'ê degun surainom.

Chete cherjô sö plülere impü massa defüga, che süa uma â propi fistide, che ara gniss massa debla y ne foss nia buna da porté fora val'maratia, che foss gnüda pursura. Mo ara ciafâ spëisa da forza y insciö ne restâ nia indô les forzes dl corp.

Chël messân dì, che Chete ê na möta che stô ion sora y laurâ ion da sora, nia sciöche tan tröpes d'atres mitans de süa eté, che mëss dagnora avëi compagnia y scenó n'éres bunes de ne fa nia.

I patruns da Ties da Lungiarü plü dadî

Compagnia d'La Pli plü dadî

Feter te vigni materia êra dër buna te scora, mo plü co döt i plajô a Chete l'depënje y l'desegné. Olà che ara ciafâ n tô de papier y val'da scrì o val'curù, se metôra a desegné o depënje y al ê de morvëia, ci fantasia che ara mostrâ tl mëte adöm formes y curûsc cun armonia.

Chete ê veramënter na porsona, che â ciafé dal creadù, cun tröpes d'atres scincundes, ince chëra dl'ert, che sumëia tan a chëra dl creadù de cherié operes nöies secundo l'ejëmpl dla creaziun.

Gonót stôra sura pinsier y spo fajôra vigni iade la grigna da rì. Al ê chël l'sëgn, che süa fantasia s'â indô ciafé n motif, che ê sanbëgn dagnora tut da esperiënzes dla vita da vigni dé, da porsones che ara â da fa impara o da impresciuns. Sce ara ruvâ spo pro n papier o val'cartun o val'brëia planada y val'da scrì, spo gnôl desegné o depënt y süa man slisurâ sura fora, che an messâ capì, che Chete ê dër dessigü destinada a l'ert alta.

Ara stô ince gonót sora incërch y an ne pudô nia cis dì, che ara foss de cumpagnia. Sanbëgn che ara fajô aboc ince blëita cun cumpagnes o cumpagns. Cun döt ch'ara mostrâ gonót de ester danfora ales cumpagnes de süa eté cun l'talënt y cun la scerieté, êra mefo impò ciamó döt möta cina ai tredësc, catordesc agn.

☆

Tl paîsc se n'àn defata anadé che l'inclinaziun de Chete, che metô bele man a deventé na jona, s'ê ôta a na porsona de süa eté, al fi dl Mone.

Chël jönn â inom Liander y al ê bele trëi invêrs tla cité a studié. Al é da capì, ch'al urô deventé val' de plü.

Laota, can che un jô a studié, parôl ch'al messass feter deventé prôu, o scenó vicare. Duturs de medejina ne cunesciôn apëna laota, Feter te vigni paîsc ân n mede, che mediâ cun mil, media, flastri, erbes y ciüf y s'intenô no mâ de jënt, mo ince de tiers.

Ara ê insciö laota y ai n'â pa gnanca döt l'tort.

D'isté udôn Liander gonót sö pur chi bosc o incè sö pur munt a spazier, y la maiù pert cun val'liber tla man.

Nia dainré n iade damanâ Chete süa uma, sc'ara pudô jì impara, cun Liander, y Verena dô incè pro datrai, ciudì che ara savô, che süa möta ê in buna cumpagnia cun Liander, che düc tl paîsc aratâ n pros möt y n dër möt.

In realté ne baiâi de nia val'd'ater co de cosses de scora y de libri y de tè patüc mefo. Chete damanâ pa bëgn incè sc'al gnô incè insigné da desegné y da depënje te süa scora. Sanbëgn che Liander messâ dì de scé.

Insciö i udôn datrai sëntà söla cortesc te val' lëde d'en bosch, ch'ai s'la cuntâ o ciarà te val' liber.

Ai ê trami dui ruvà te chi agn, olà che l'amur an cumpagn o a na cumpagna mët man de se lascé adintëne, mo al é ciamó sinzier y nët sciöche la nëi nöia; y olà che dui mina impò de avëi döt l'bel che ai ô se tignì adascùsc, sciöche n tesûr, che ne pô nia gnì profané.

Chël tëmp, olà che de té jënt ciamó dër jona, ne pënsa nia, o nia tröp, a ci che à da gnì tla vita, a ci che ai ô fa tla vita y s'acontëntëia dla flu dl'aisciöda, che ne sà nia ciamó dles brojes y dles nëis de vigni mëis y vigni sajun chilò da nos, y no mâ chilò incërch, mo incè suradöt tl monn y pro düc canc.

Chete y Liander s'urô bun y minâ ch'ai foss mâ vëi dui al monn, che sintiss n té amur tan dërt y zënza macia d'en fal o de na falsité.

Can che dui mina insciö, spo él döt dërt y l'gran monn incëria dess ti l'cunsëntì.

☆

Verena, la uma de Chete, y l'scior dla ciasa â bele dî cunscidré la situaziun de Chete y Liander y ciarâ pro plülere cun plajëi. Al n'ê veramënter nia de mal, che ess messé ester ascugnü.

Familia dal maester Jepele Frontull

La musiga d'La Pli l'ann dl iubileo dla prozesciun da Welsberg - 1936

La uma y l'scior baiâ gonót de Chete y ai se gnô trami dui tl fà fora de mëte Chete te na scora d'ert.

L'pinsier ê mâ chël de aldì la orenté de Chete instëssa. Mo da se fa chi pinsiers se falâi impó impü cotan. Chete instëssa se portâ bele codî incërch l'pinsier de jì da süa buna uma y la perié cun les mans tignides sö de pudëi jì te na scora d'ert a imparé a desegné y a depënje.

Can che ai s'â fat coraje da üna y da l'atra pert, gnôra sö che düc â albü l'medemo pinsier.

Chete ê cuntënta de pudëi jì dô a chël ert, che ara â ciafé in scincunda dal creadù, y Verena y l'scior sanbëgn inće, ciudì che ai se sintî sigüsc d'avëi ciafé l'dër tru pur la fia. Inće l'scior ti urô dër n gran bun a Chete y la tignî pur fia.

Al ê pö döt che s'inviâ ia bun y bel, dô i cunć dla jënt.

Üna na cossa ê ciamó da se debité da trames les perts. Verena y Chete ê tacades adöm da n amur che parô zënza fin. Nia de morvëia: Verena n'â nia plü l'om y Chete degun pere. Vigni amur é n lian y chësc lian n'ô nia ester destaché, no spiritualmënter, no corporalmënter, zënza lascé indô ferides y mé.

Chël momënt che la picia creatöra mëss lascé l'corp dla uma y se destaché dal corp dla uma, mëssera pité y ciamó pité. Impurmó plan, plan s'aüsera da ester sora.

De té ferides vëgnel spo fat inće chi agn, olà che la creatöra bele scialdi chersciüda sö, mëss ćinamai lascé la ćiasa dla uma y dl pere, mëss gnì cernüda, sciöche an disc, pur s'ausé a se trà l'vire da sora, olà ch'al mët spo man l'punsé, les fadies, les crusc, i festidi y d'atres cosses, mo sanbëgn inće magari dër de gran ligrëzes.

De té ferides vëgn spo fates n terzo iade, can che an mëss se destaché pur dagnora dal pere y dala uma söla tera, olà che l'creadù s'ì tol pur i unì a vël, olà che ai é pö gnüs adalerch.

L'cuarto iade vëgnel fat de té feri-

des, magari les plü granes, can che an vëgn destacà dales porsones che an ti urô l'plü bun. Rüsc de legremes porta purchël les veres y les violënzes!

Chësta é la natöra, da öna na pert dërta y buna y da l'atra pert crödia y ria.

Da chësta ferida se tumô Verena y süa fia Chete, che se sintî liades da l'amur, y ince l'scior dla ciasa, che ê pö n bun member dla familia.

Al é bëgn vëi ch'al é ince eceziuns, mo al é mefo impò les eceziuns che sotscrì la regula. Purchël aldiarunse che l'rì destin à ince messé toché la vita de Chete. Al messâ ester scrit invalgó, che la familia de Coltoronn ê destinada a murì fora pur dagnora.

Insciö él la storia de na familia, che à magari metü man dan da dui-trëicënt agn, che se finësc y i lascia, pôl ester, la lerch an n'atra, o ne vëgn ince magari nia plü sostituida.

☆

Chete chersciô sö y gnô tres plü da jona, ince col punsé y s'astilé. Ara studiâ tla scora d'ert y mostrâ döt l'interesse y n gran talënt.

Can che l'incherscemun i gnô datrai indô dër gran, spo se metôra ciamó plü dô a imparé y a se porvé pur paré ia chi pinsiers a ciasa y ala uma.

Insciö passâ n ann indô l'ater y döt jô bun. D'isté êra sanbëgn dagnora a ciasa, mo al ne se ruvâ nia n dé zënza ch'ara n'ess ince albü da mostrè sö val'desëgn o val'pitöra, che ara â fat te ciasa o fora de ciasa, tl paîsc, te val' bosch o pré o dlungia val'rü. Dër gonót la udôn sentada söl post, olà ch'al ê n iade sté la ciasa de Coltoronn. Verena ti â pö gonót cunté de Coltoronn y dla storia de Coltoronn.

Liander ê pö ince bele cotan inant col studié. Al ê dër n pros möt y scebëgn che l'Mone stëntâ dassënn coi grosc, l'àl impò lascé jì a studié. L'mone é n om de gran fede y al dijô gonót: «Sce chël «lassö chërda, ne pôn nia i

Chi de Borbeles da zacan

Familia dl Kapella-Cajarin-plü dadî

dì de no, zënza se dijel vël de no, can che nos l'cherdun».

Ci sapiënza ch'al vëgn datrai dala bocia de scëmples porsones! N sëgn che ares pënsa tröp, alda la usc dla natöra y stüdia so sonn. I gragn scicà à ciamó tröp da imparé y ciamó tröp da scrì.

Liander ê ruvé tla cité, inanter d'atra jënt y t'en n'ater ambiënt. Mo purchël n'àl nia mudé idea, scebëgn ch'al n'ê assà de chi che l'ess ion baié sö.

Pur la fa plü da rì, dijô n iade n té berba a so fioc, che studiâ: «Sce te devëntes n prou, spo dài ca n videl, mo sce te devëntes n avocat, spo lasci jì sö n manz».

Aldédaincö? Sciöche l'monn sciafia da se mudé! Te cincant'agn pôra indô ester döt atramënter.

Liander tignî inant süa idea de devënté prou. Jënt l'respetâ y düc, ince les plü ries stlafes dl paîsc, messâ l'laldé, scebëgn ch'an l'udô dër gonót adöm cun Chete sön chël banch fora da chël Crist, olà che na sì despartî l'pré dal bosch. Trami dui ài tan tröp da se cunté. Chete cuntâ de artisc y de ert, mo ara s'interesciâ ince de lingàc y d'atres sciënzes, che Liander studiâ y savò da cunté.

L'lian d'amur che s'ê fat nanter Liander y Chete, al chersciô, gnô plü sterch y ince plü madü. Al ê n amur nobl y nia ajié da intenziuns nia dërtes y trami dui savô, ch'ai ne pudô nia lascé gnì pursura val'tëmpesta, che ess pudü rumpe l'lian tan preziùs, mo sitì, che ai urô mantignì na vita y ince sura la vita fora, sciöche ai s'imaginâ te süa mentalité ciamó nëta y naturala. Trami dui sintî y tignî toch chël lian, mo mai n'âi ciamó dit na parora un a l'atra de chël amur. Ai se tumô pa massa, ch'al pudess se rumpe.

Dô les vacanzes gnôl indô la scora y Liander ruvâ te üna na cité y Chete t'en n'atra. Ince tratan la scora punsâi un a l'atra, mo ai ne se scriô mai.

Insciö passâ inant i agn y Chete chersciô sö grana y bela. Plü dî da möt restâ Liander y in chël ann ch'al â

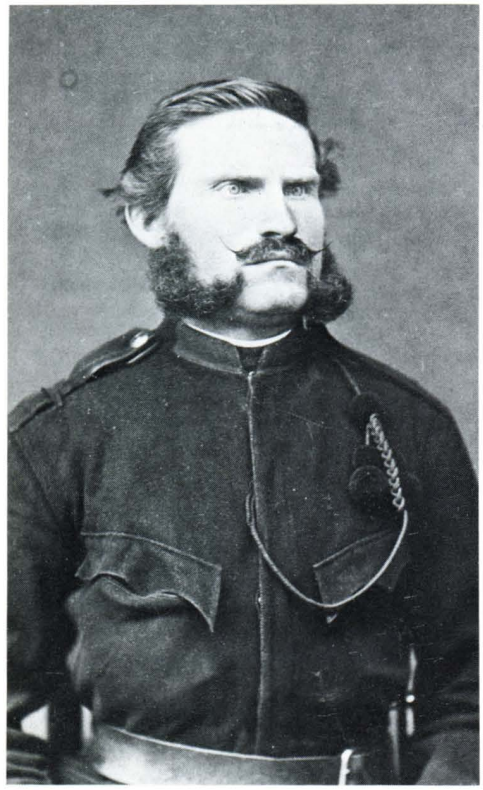

Pire d'Ansele (Curt)

metü man da crësce purdemënter, s'êl amaré dër dassënn. Al ê chersciü massa tröp t'un iade y purchël êl resté debl y n'â nia albü la resistënza grana assà da ti tignì bot ales puntes, che l'â sciuré te let pur dui mëisc y mez. Insciö êl spo incè resté indô col studié.

☆

Olà ch'al ê sté n iade la ciasa y la majun de Coltoronn, êle bele dadî chersciü pro. Mâ plü t'en post o l'ater pudôn afustié val'rest de lëgns borjà y ailò êl i famëis che fajô tres danü indô füch pur se trà ia l'tëmp y se fa l'aurela cörta. Purchël restâl incè ailò tres fosch.

Mo de Coltoronn ne gnôl apëna plü baié. Mâ l'erba ê sön chël col plü grana y d'en n'atra sort co dlunch incëria.

Olà ch'al ê sté prà y ciamp, êl gnü sö t'en cört tëmp n bosch spëss de lersch y pociôs, ch'an ne pudô apëna plü nanterfora, mo al ti dô ambria ales vaces, can che al ê n dër cialt y ares besâ.

Chete de Coltoronn â fat la scora d'ert y spo l'â l'scior menada tla scora alta dl'Academia d'ert a Viena. L'scior paiâ dô, mo a ciasa pudôra impormó gní l'secundo ann.

Süa uma Verena i scriô gonót ala fia y laurâ te ciastel dl scior ci che ara ê buna. I ultimi agn stëntâra tres deplü. Les iames n'urô nia plü dër tignì y da sëra êra vigni iade tan cuntënta, che ara pudô se lascé jö.

Can che al n'ê nia l'scior, spo se remetôra bëgn indô valgamia, mo impò âra tres val'da fratiné, ciudì che ara n'urô mine lascé jì a demal la ciasa. Ara savô sanbëgn, che na ciasa nia

Loise de Pire (Piculin)

rincurada, va defata in ruvina.

Chete scriô bëgn gonót a ciasa. Ara â pö mâ la uma, che ara pudô ti cunfidé döt cant.

Liander se recordâra bëgn ince gonót, mo scrit ne i àra mai. Mâ un n iade, can che al â cumplì i vint'agn, i âra mené n té bel pice desëgn dl paîsc, che ara â fat l'ultimo iade che ara ê stada a ciasa. Pro chël desëgn n'êl nia ater co n bel salüt y la sotscriziun.

Dô dui agn de academia, êra ruvada indô a ciasa, mo ince mâ pur cört tëmp. Ion essera baié cun Liander, mo al ê demez pur n n'edema cun sü cumpagns.

Can che ara â messé s'un jì da ciasa demez, ti gnôl tan ertsura, che ara mëssâ bel punsé: «Ci mai gnaràl, ch'i m'un vai tan ingert chësc iade?»

Ince Verena pitâ dër dassënn y i tignî la man a Chete dër, dër dî y n'urô no la lascé jì.

Chete jô a fa i ultimi agn de academia y te chi agn s'êl mudé tröp te süa vita.

Tl'academia êra bëgnudüda da dötes söes cumpagnes y da sü cumpagns. Düc l'aratâ veramënter n'artista y so caracter chît, mo luminûs, fajô che ara gnô respetada ince dër tröp dai professeri dl'Academia.

N professer jönn de pitüra, che ai i dijô Joseph Lorenz, s'ê inamoré tla bela Chete y â ince ciafé l'amur dla jona. Chësc amur ê spo deventé döt val' d'ater co chël cun Liander.

Chete capî bëgn, che ara messâ n iade lascé la uma y l'pice paîsc tles munts y che ara ê cherdada pur la vita dl'ert, che n'ess bëgn mai pudü se svilupé tan tl'paîsc da ciasa, co tla gran cité, olà ch'al é tan tröp da udëi.

Tröp âra punsé sura denant co i dé döt l'amur a Joseph Lorenz.

Cun so chestian àra spo fat fora de se maridé purnant che ara â l'diplom dl'academia tles mans.

Mo indere, a ciasa êl la uma che n'ê nët nia plü cis buna y che ess adoré aiüt. Chësc âra aldì dal scior, che ê sté a la ciafé.

Messa novela de siur Pire dl Maier d'Antermëia-1917

Ci êl da fa? Ara punsâ ia y ca. Chi ultimi mëisc de academia ne pudôra gnanca dër lascé perde, ciudì che ara ess purdü n ann. Daidé la uma essera sanbëgn ince urü, tan deplü che Verena ess veramënter adoré aiüt y Chete sintî sëgn plü co zënza ciamó l'gran amur ala buna uma.

N pêr de dis alalungia cunesciôn, che ara n'ê nia cun i pinsiers apost. Chete ne savô nia ci che ara â da fa.

Tla maiù crusc y tl maiù fistide vëgnel gonót aiüt. Ara ciafâ na lëtera da süa uma, che scriô che ara stô trö damì y che ara se cunfortâ de udëi la fia cun n diplom d'artista tles mans.

Ara é pö dagnora stada insciö, che na uma porta cun sü mituns l'bel y l'burt, les crusc y les ligrëzes. L'lian dl sanch döra cina che l'sanch rogór.

Sanbëgn se cunfortâ Verena da n dé a l'ater deplü de udëi la fia, che ê dagnora stada na prossa y dërta fia, che i â dessigü dagnora mâ fat ligrëzes y plajëi.

Verena baiâ bun de süa fia Chete, mo bravé ne bravâra mai. Plülere i dôra tres coraje danü de fa inant, ciudì che döt l'dërt y l'bun vëgn premié n iade.

Da can che Chete â metü man de jì col professer Joseph Lorenz, s'âra bëgn ince feter desmentié Liander; no desmentié pur dì che Liander foss deventé pur vëra na porsona indifferënta. Al ê tres ciamó resté chël amur söla fundamënta dl respet y dla buna vijinanza. Sce ara foss restada tl paîsc, fossera stada buna y essera urü se l'trà ados pur döta la vita.

Mo tan gonót n'ésun nia instësc patruns de ci che é y de ci che vëgn, mo tagn d'atri tol pert ala furtüna o desfurtüna, a chësta o an n'atra vita de na porsona.

☆

Al ê gnü l'dé pur Chete, che la scora, sot a chësc inom, se ruvâ.

Tla gran aula dl'Academia s'abinâle düc i professeri y n gröm de artisc adöm cun na gran schira de studënc

d'ert y tröc parënc de chi che ciafâ l'diplom da artisc.

Tla pröma ligna dancà êsi sentà chi nüs artisc, che ciafâ l'scrit da pudëi porté chësc bel inom, y nanter chisc Chete y dlungia vëra nia süa uma, ciudì che ara ê massa debla da fa l'gran iade, mo döta la familia dl scior, olà che süa uma Verena y ince vëra ê da ciasa.

Sciöche vigni funziun, ince la plü bela, se finësc, insciö ê ince chësta ruvada y chi diplomà nüs gnô saludà y gratunà da l'autorité, dai cumpagns y dai parënc. Tan de chi edli che sluminâ dala ligrëza! Chël pôn se punsé.

Chete â bëgn ince na gran ligrëza. L'pröm a i jì purmez y ti toché la man, ê sté so chestian, l'professer Joseph Lorenz. Spo êra jüda ia da so scior, che la tignî dî te sües mans y can che ara â ciaré sö y ti edli al scior, udôra döes de gran legremes, che i rogorô jö pur l'müs.

Pur n momënt âra fat la grigna da rì, che ara se punsâ, ch'al foss legremes de ligrëza, mo spo i ciarâra plü avisa y s'intenô, che l'scior â dër la ria löna.

N pez alalungia s'ài mâ ciaré, spo tol l'scior Chete pur la man y deburiada cun i atri familiars vài fora t'urt dl'Academia olà che ai se sënta sön n banch.

L'scior rump spo l'chît y disc: «Chete, sanbëgn ài na gran ligrëza che t'às ciafé l'diplom d'artista y che t'ès gnüda laldada dai professeri. I sun cuntënt, che iö à pudü te daidé sön chësc tru... Mo sëgn, mia buna Chete, mëssunse atira jì a ciasa, t'ôs dessigü ciamó udëi tüa buna uma in vita...»

Ci che é spo suzedü cun Chete y sü benefaturs, chël podunse s'imaginé.

Chete â ciamó pudü udëi süa uma, s'la bajé, i tignì toch, toch les mans, i dì dilan y i stlüje i edli pur dagnora.

Sis dis dô êra bele indô tla gran cité de Viena. Al professer Joseph Lorenz i âra mantignì parora y é deventada süa fomena.

☆

A pert de surëdl dl gran hotel nü de

Antermëia zacan

Chi d'Laronz da plü dadio

Fam. Chissa-Antermëia

chël pice paîsc tla munt êl n banch y dan chël banch na gran mësa lungia.

Inurchëltan vëgnel fora dal Hotel – insciö i dijô chi dl paîsc – na sciora bele scialdi ite pur i agn, mo cun l'vare lisier. Sü ciavëis ê blanc sciöche la nëi, o tirâ plülere tl curù dl'arjënt. Ara ê vistida da scior, sciöche an dijô laota. Alta y megra fajôra oramai l'impresciun de na grofa o de val' atra porsona alingrana. Madër l'cé tignîra scialdi danjö. Vigni tant se derzâra sö y ciarâ incërch y an ess pudü udëi sü edli plëgns de vitalité. De gran faldes söla frunt cuntâ de na vita plëna de crusc y de sacrifîsc.

Trëi iadi al dé gnôra fora de hotel, da doman, söl domisdé ia y da sëra dô cëna, sc'al ne plovô nia.

Plan, plan, dlun cunscidràn i lëgns y les brüsces dl parch dl hotel, rodâra ailò incërch, spo jôra ia da chël banch, se sentâ jö ia purmez al mür, tolô fora de süa tascia n pice liber y liô laite, datrai incè dî alalungia.

Bindicé ciarâra sö y sü edli udô imprüma i àieri, i faghërs y i àlferi dl parch y spo la dlijia y l'ciampanin tan spizé, che mostrâ zënza lascé dô, de dé y de nöt, al cil. Nanter i lëgns dl parch ia êl la punturina de lëgn de curtina da udëi.

Sura l'tët de dlijia ciarâ sö na munt cun so gran bosch scür. Amez chël gran bosch, scialdi sönsom a man ciampa êl n palàz de vërt luminûs. Al ê l'rest dl gran pré dl lüch de Coltoronn.

Chi che osservâ, pudô udëi che l'edl de chë sciora stô vigni iade dî alalungia fissé sön chël post.

Chë sciora n'ê pö degügn atri co Chete de Coltoronn.

N dé che ara ê incè indô dô chël banch sentada, vëgnel na mëda fora de curtina. Cun la maza se daidâra y zoturî ruduntacà dal hotel. Al ê Tarina

Poldele da Rina-zacan

dl Mede. Püc dis denant âra complì i 84 agn.

Dër tröpa jënt âra udü gnon y jon te süa vita te chël pice paîsc tla munt.

Chi dis denant s'â Chete y Tarina incunté plü iadi, mo plü co n salüt ne s'àres nia dé.

Tarina ê na dërta mëda, mo mefo impü curiosa.

Ara é feter dagnora insciö, che da gnì vedli vëgnun curiùsc, golûsc, impurmalûsc, despaziëntûsc, parëntùsc y an se sënt susc.

Pur chël chîr i vedli valgügn dla medema eté pur s'la ciaculé.

Tarina vëgn ca y cun cherianza damanera la sciora, sc'ara pô se sënté jö ailò dlungia. Sanbëgn che la sciora â ince ion, che ara pudô indô n iade s'la cunté cun valgügn dl paîsc. Chë ocajiun n'â Chete nia gonót, ciudì che düc minâ che al foss na furesta.

Trames döes se salüda bel y spo él Tarina che mët man: «Sëgn ch'al é gnü fat chësc hotel chilò, vëigun dër gonót furesti te nüsc paîsc, jënt da scioldi, jënt alingrana sciöche grofs y baronësses. Al é döt jënt dër de cherianza, chël mëssun dì.

Chete: «Al n'é nia de morvëia, ch'al vëgn furesti chilò adalerch. Al é bëgn n bel paîsc y d'isté él bëgn tan bel chilò».

Tarina: «Al é bele valgügn dis, ch'i se vëighi chilò. Sarëis dër na gran sciora».

Chete s'la rî impü y mina: «I dër sciori sön chësc monn é chi che fesc l'dërt y l' iüst, buna mëda».

Tarina s'ôsc ca y disc: «Ah, insciö la minëis os! I vëighi ch'i sëis na dërta sciora.- Sc'i pô damané, olà gnëis pa os adalerch?»

Sön chësta domanda êl gnü chît ailò dan l'hotel. Chete ciara danjö y ne respogn nia.

Tarina se fosc impü plü daimprò y disc ciamó n iade: «Iö sun pa propi cotàn surda. Aldîs ince os mal?»

Sëgn alza Chete l'cé, s'la rî impü y mina: «Sanbëgn ch'i sun ince iö impü surda. Da gnì vedli les ciafun scialdi dötes al col.»

Tarina ne l'â apëna lasciada baié fora, ch'ara damana: «Viena dess ester dër na gran cité. Sëis ince os da Vie-

Cëch da Plaza d'Antermëia

na?»

A Chete ne i restâl ater co dé na resposta. Bel plan, plan dijera: «Buna mëda, i sun incè iö nasciüda te chësc paîsc.»

Sön chësta él Tarina che fesc n mote, sciöche na öspa ti ess peté l'ajëi. Deplëgn s'ojera ca y damana: Os sëis da chilo? El vëi? - Co pô pa ester chësta?»

A Chete i vëgnel inmënt, sciöche ara se descedass da n gran sonn, o sciöche ara somiass tres ciamó. Ara ê aposta gnüda adalerch tl paîsc de so nadé pur urëi jì indô tla vita cina a chi agn, olà che döt i savô bel. Tröc agn êl passé y impò i savôl che al foss sté dantier.

Nanterite êl sté n tëmp tan plëgn de avenimënc, che ara n'ê in chël momënt nia buna da abiné adöm düc canc. Ti pinsiers se damanâra: «Co é pa chësc döt cant passé?»

N pez êl sté chît, spo i ciara Chete a mëda Tarina y disc: «Al é bele tan dî, ch'i sun demez da chilò. Che sëis pa os?»

Tarina se fesc ciamó plü daimprò y respogn: «Iö sun la Tarina dl Mede. Mo i n'à degüna idea de chi che os pudesses ester.»

Sëgn êl gnü l'momënt, che Chete messâ se lascé adintëne y ara disc: «Mëda Tarina, i mëti man da me recordé tres deplü.- Oh, sëgn me recordi dessigü – Tarina dl Mede – aih, ci bela jona ch'i ês pa laota! Magari ês impò valgügn agn dan da me. - Iö sun la fia

Chi dla vijita - 1920

de Verena da Coltoronn.»

Ciamó n iade i dàl oramai n scass a Tarina y ara disc: «Os la fia de Verena da Coltoronn? Co àra pa pö inom? - Chete?»

Chete: «Bel avisa insciö. Chete da Coltoronn sunsi iö.»

Tarina atira lassura: «Sëgn me recordi bëgn de os. I ês pa na té prossa jona, che dessegnâ y depënjô y i jôs pa laota gonót a spazier cun Liander.»

Chete i rump l'baié ad aldì l'inom de Liander y damana debota: «Ah, Liander! Ci n'él sëgn cun Liander? Al mëss ester vedl. O él ciamó in vita?»

Tarina: Pu, cun Liander éra jüda mal. Al é bele dadî mort. Al ê n pros jönn. Düc l'â ion y al urô deventé prou.»

Chete spizurâ les urëdles y ciarâ danjö, sciöche ara foss coi pinsiers altró, mo in realté tacâra cun sü pinsiers pro vigni parora de Tarina, che cuntâ inant: «Aé, prou urôle deventé. Al ess mâ plü albü n n'ann da studié, spo el sté Chëlbeldî che s'l'à tut ia da vël.»

Chete alza l'cé, dour sö de té gran edli y damana, scebëgn che ara â pö capì les parores de Tarina: «Èl mort?»

Tarina: «Aé, al é mort. Oh, al é bele tan dî ch'al é mort! Ci aràl pa albü laota? Magari chi 23 o 24 agn.»

Tarina se n'â intenü, che Chete â metü man da pité. Insciö àra lascé da cunté y al ê gnü n gran chît.

Impormó dô dan pez se terjô ia Chete les legremes y dijô: «Lür 'Liander. Al ê pa n té dër jönn! L'plü gran bel amur nia ajié ài albü cun Liander. - Chël é vëi... mo döt é gnü atramënter. Ara à urü ester, ch'i m'un vài demez da ciasa y tl furesto. Zacài à urü, ch'i impari da cunësce atra jënt. - Ch'i sun gnüda ala sopoltüra de mia uma, sunsi stada dër püch chilò y n'à apëna baié cun jënt da chilò, purchël ne sunsi nia gnüda a savëi, ci ch'al n'ê cun Liander... pür' Liander!»

Sön chëra mina Tarina: «Sëgn ch'i pënsi dô... dala sopoltüra de osta uma, ê Liander bele mort. Dër sann n'él mai

sté. Al gnô vign'ann plü dala ria ċira... y spo n'êl plü nia da n' infà.»

Chete: «mëda Tarina, ëis rajun, ara n'à nia urü ester, ch'al arjunje süa vocaziun... o magari él damì insciö. Mâ bun che an ne sà nia».

«Sciora Chete», damana sëgn Tarina, «os sëis stada dalunc döta osta vita oramai. Ne sëis nia maridada?»

Chete respogn: «Buna mëda Tarina, sanbëgn ch'i sun stada maridada cun n professer d'ert dla gran cité... oh, deburiada se dônse jö cun l'ert y depënjôn cun gran interesse, ċina che mi om, Dî l'cunforte, é tomé n dé dan na gran pitöra ch'al fajô, ia pur tera y n'à plü dé sëgn de vita. Al ti â dé l'bot. Insciö sunsi stada vedua t'en iade. La pitöra ài iö ruvé y ara é t'en museo a Praga. Mo iö n'ê nia plü buna da me destaché dala ċiasa de mi om, ch'i ti urô sanbëgn bun.»

Tarina ê impò impü curiosa y damanâ inant: «N'ëis nia mituns, ch'i sëis gnüda sora adalerch?»

Chete scuta n pez chîta, spo dijera: «Chëlbeldî ne m'à nia lascé avëi mituns. - Tan tröp ài punsé dô te mia vita y al me vëgn tres deplü inmënt, che Coltoronn cun döta süa jënt, da generaziun a generaziun, aldî y alda da murì fora y desfanté ia ċina a l'inom. Mia laa â purdü l'om adora y â mâ lascé indô na fia. Col'om àra inċe purdü la ċiasa. Mia uma à purdü l'om massa adora y à mâ lascé indô na fia, ch'i sun iö, y à inċe messé lascé l'lüch de Coltoronn. Co essera pa inċe sciafié d'l lauré?

Iö à albü n om, mo i sun restada sora.

Sëgn sunsi chilò sora, mâ plü col record a Coltoronn, olà ch'al é sté la cöna de mi antenàċ.

Mëda Tarina, chilò ôi resté y nia plü jì tl furesto. I à pa bëgn da me paié l'alberch y l'guern. Mies richëzes é granes assà.

Caia te chë curtina de chësc bel pice paîsc tla munt ôi gnì supulida, olà ch'an vëiga ruduntassö Coltoronn».

Mëda Tarina scutâ pro sciöche a na purdica y can che Chete â ruvé, dijera: «L'salvan da Mantignoses dijô zacan:

Coltoronn, chël pôi me recordé
set iadi bosch y set iadi pré,
mo degügn ne sà, tan dî ch'al à ċiamó da sté.»

M.A.

Iüsté.

Regules dl tëmp

JÜGN

Sc'al ne plöi nia cìna S. Jan (24.6.),
de bun vin v ëgnel chësc ann.

☆

De jügn dessel tranì y toné,
sce l'patüc dl paur dess garaté.

☆

Les brojes da S. Antone
fesc dessigü mal al sône.

☆

Él da S. Pire cìna S. Laurënz cialt,
vëgnel tröpa nëi al bâs y alalt.

IULI-MESSÉ

L'tëmp de iuli dër desvalì (müda tres)
porta früc, chël pôn bëgn dì.

☆

Ci che iuli ne pô nia cöje,
ne pô agost nia apraté.

☆

Plöiel ai 2. de messé (vijitaziun de
S. Maria),
plovaràl dër dî, chël pôn s'aspeté.

AGOST

Da S. Laurënz sce l'tëmp é bel,
ch'al vëgn tröc früc se mostra chël.
Mo al pô suzede bel assà,
ch'al lasce incè gnì nëi docà.

L'bel lêch de munt da Rina cun Pütia ia dedô

La ciasota

(L'maester Pire Comploi da La Val scrì chësta picia storia fora de süa vita, che é dër interessanta y che se lascia impü ciaré ite tla vita di famëis da plü dadî. I udun les ligrëzes y i fistidi de chi pici famëis da laota. Ciamó interessant éle spo, sciöche siur maester Pire se recorda döt cant tan avisa, oramai dé pur dé, ora pur ora.)

Sön chi bosc da Cians fôl na ciasota di famëis y ince ite in chi bosc da Runch, intrames fates sö cun lëgns torogns ingrupà y ares fô ince da saré.

Nos essun albü tan ligrëza cun na té picia ciasota fora dai Parüs, olà che les vaces se tignô sö l'plü dî y dër gonót, cis i dis da plöia.

L'pere fô decuntra, dea che ara gnô fora ch'i stessun mâ plü tres te ciasota y ne ciarassun nia plü di tiers.

Fa sö la fajôns pa bëgn nos instësc. Mi fre fô jö da Pire dl Rich a vardé y chël â n pü plü cumprenjiun ël.

Can che al â capì, ch'al n'â nia bria vël d'la fa sö, i âl dit avisa a mi fre, sciöche al dô la tó. Fata gnôra de mür.

Imprüma mëssel gnì ciavé n pü de grunt. Peres él pö cina ch'i urèis, nia dalunc. Insciö vëgnel ince impü romené sö la pastüra.

Da fa mür ôl ince ester malta. Ia in chël rü ëis de bela arjila, tan fina ch'i urëis y nia dalunc.

Val'scianures da fa l'tët ciafëis chilò da me.

Plü n bel cunsëi n'essel nia pudü i dé y l'ater dé s'la cuntâl a nos cun na dërta ligrëza.

Al â atira metü man de ciavé grunt cun na té sapa da badì.

Can che la fundamënta fô incè stada ciavada düt incëria, âl metü man de fa mür.

Nos cuiôn adüm peres y portân purmez l'arjila sön n té traghët, che vël â arjigné cun cater scianures y dui bastuns imbruncià adüm.

Ara jô assà. Al â incè l'«filo a piombo», inzann che al â udü lauran a chë moda.

Insciö chersciô i mürs vigni dé. Al â incè n pü sciacaré cun nosta só, che ara i ciarass n pü dô les vacès y vëra fô pa dër da fa saurì.

Can che al â ruvé les peres y la malta, lasciâl y gnô dô inzann che al s'abinâ, da Cor fora o da Coltignüs sö. Datrai stôi incè iö laprò a ti fa cumpagnia, a porté purmez val' y a l'daidé impü.

L'arjila gnô tuta bel amesa rü, olà che al passâ jö l'ega. Sce ara fô massa süta, gnôl moscedé n pü d'ega laprò.

Deperpo che i mürs chersciô, gnô incè la büja da l'arjila tres maiù y a nos se plajôra, dea che l'ega se lasciâ abiné sö y al se formâ n té pice lech.

Can che al fô scialdi gran, tulônse demez i zop debota y se gudôn da macì a ciaré pro, tan gran che al gnô l'rü.

Datrai jônse incè ite. Spo se raguciânse la braia sö sura i jenëdli y se despiân i cialzà. Y bel se savôl, che degügn ne gnô a se desturbé o a fa la spia.

N iade fônse mâ nos dui plü. I atri s'un fô bele dan strüf sö da Coltoronn fora. N bel dé bun cialt fôl incè. Spo me disc l'fré: «Jun mo te lech zënza se ragucé sö la braia. Ara assüiâ pa bëgn indô düt l'dé.

Imprüma fôl vël jü ite, spo iö, y da rì i savôra a intrami dui. Ân intrami na braia de lana grija de drap da ciasa, mo tan vedla y tacunada söi jenëdli, che ara fô rossa.

Can ch'i fôn stà stüf, s'ànse vistì i cialzà y demez, sö y fora dô ales vacès, ch'i àn abiné fora in Plan de Cor.

Da sëra, can ch'i gnôn da la gran Liacia ite, da mené a ciasa, me damanâ mi fre: «Àste ciamó la braia mola, tö?»

«Noo, nët nia!»

Ara fô lavada y assuiada indos zënza ch'i se n'essun anadé.

Can che l'lech fô gnü plü gran, s'â punsé mi fre de fa na té picia barca de lëgn. Al ti â fat n funz valgamia ampl.

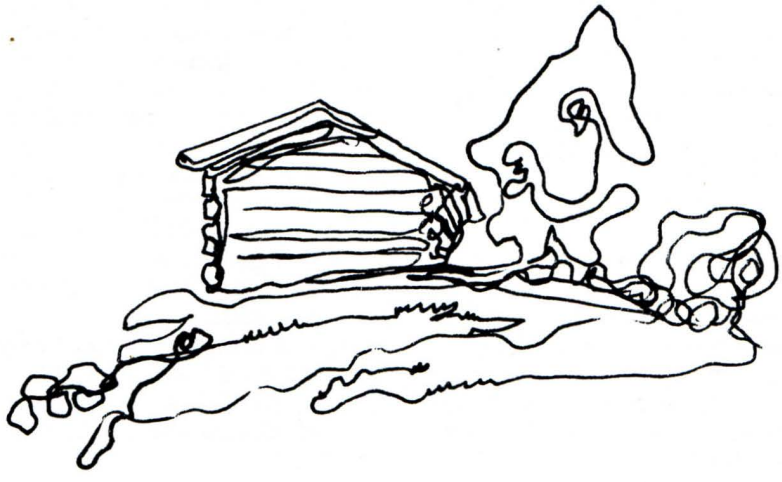

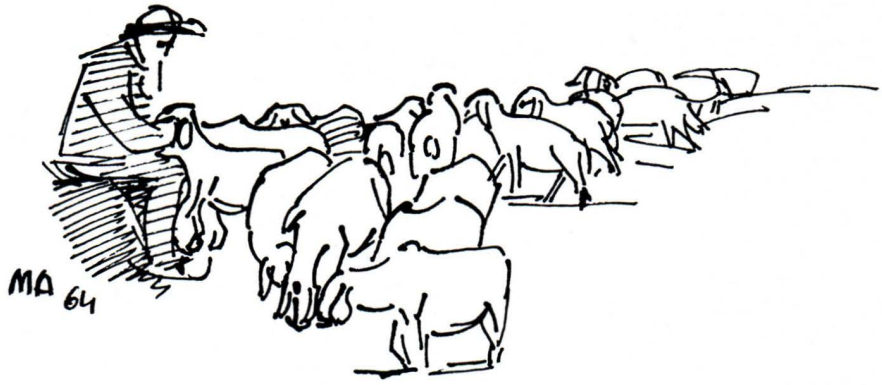

Dant fôra n pü spizada, ci che ti dô la forma ala barca. Zënza fôl bëgn mâ na scatura, mo pur nos fôl na barca y na bela barca!

Y na ligrëza ànse impara. Imprüma la lasciânse mâ jì öta ia y ca pur l'lech y ciarân pro cun na dërta devoziun. Spo ànse metü man de ciarié ite valch, imprüma de té pices peres, spo tres de maiùs. Tla finada metôra man de jì sot o che ara rosedâ döt y nos s'la gudôn. Spo metôns mâ indô man danü.

Intratan fô ince la ciasota stada ruvada de fa. N pü scüra fôra bëgn garatada, mo nos fôn cuntënc, che an â assosta in cajo de na rogossia y de n temporal.

Ara sarà stada, daite, n meter pur un y mez, ôta ite y fora. Finestres n'âra degünes. Purchël mëssânse lascé la porta daverta, can che an fô laite, sce an n'urô sté a scür.

La porta fô da saré, mo l'tët ne fô nia imbruncè.

Al fô mâ les scianures insciö arcunciades sö. Tl medemo tëmp â mi fre ince arjigné na brëia cun cater rodes da raité, mo al fô püc postc, olà che an sciafiâ da fa n rait: ia in Plan dala Ciasota, sön pré de Coltignùs, fora in Plan de Cor y Pracarel. Al fô n traghët bel lisier, che butâ dër y nos ti dijôn l'«trapel».

Al n'urô pa nia dër l' lascé ca mi fré. Al â n pü póra. N iade che ai fô jüs da Suravares sö a vardé, l'trapel restâ dagnora te ciasota y la ciasota fô sarada. In chël iade m'udôi sigü. Iö jô fora in Cor. Fora dala ciasota ài mâ n pü trat sö les scianures de tët y l'à tut fora. Spo m'lài tut cun me cina fora da Plan de Cor. Da gnì zruch fôi spo gnü altaite a raité jö pur pre de Coltignùs.

Can ch'i ruvâ jö dala ciasota, fôl ailò mi fre. Spo fôi bëgn n pü gram, mo al n'â pa dit nia ater.

N n'ater iade fôl pa propi gnü ca les famëies de Costa a ti ciaré y la ciasota. Al fô Luvijia, Anna y Maria, dütes trëi surùs.

Tan dî àres chirì, che ares fô ruvades pro la tlé y fô jüdes ite. Can che ares â saré pro y fô sön chëra da s'un dé ota, ruvâ adalerch mi fre.

De morvöia i savôra a udëi ailò chëstes trëi porsones y a vëres ti savôra da rì.

Spo l'àres damané sc'al ne i ess lascé udëi la ciasota. «Sce, scee», al dit, «mo mëssëis jì ia dô ciasota tratan ch'i chiri la tlé y nia ciaré ca.

Chël àres bëgn spo fat y vël les à lascé ciaré ite da brau.

Sön na té picia mësa âl n pêr de libri, sföisc da desëgn y d'atri papiri.

Y sön n té papire, metü ch'al l'udess bëgn, fôl scrit: «Tanti bei saluti da tre visitatrici da Roma».

Spo ti savôra de morvöia.

Chë ciasota n'à nia albü vita lungia. Bele l'ann dô âl metü man de n'un fa sö üna dessura, olà che al fô sté dër dadî na cialciara, mo ara fô implida pro completamënter.

Chësta ciasota fô de grandëza naturala cun döes portes y n sumâs da mëte sö patüc.

Finestres n'âra degünes. Pro chësta ciasota àl lauré dassënn düt isté y la só ti vardâ les vacès.

Ara â l'tët imbruncé y nos famëis ân pa porté fora tröpes scianures da Ciampëi fora.

Can che an passâ ite pur chëres Lisüres söl domisdé ia, aldîn, tres smazucan jö dai Parüs.

Al ti â ince fat pro na ciasadafüch dala pert desot, cun na stala di lèi sotite.

Chësta ciasadafüch fô düta de lëgn y al fô na stiga dala pert dessot. Laite fôl n té pice frogoré de pera cun certli de banda y al gnô vigni dé cöt na ega bulida, arestì soni y üs y ince cöt soni da Santa Maria inant.

N iade fô jüda la só Pulonia da Suravares sö a vardé y l'Giuvani, mâ su, da bosch fora.

Ia delà dai Punc âl lascé les vacès y fô jü fora dant a lauré pro la ciasota.

Les vacès ne fô nia ruvades fora dô. Purchël che al ne les aldî nia, ne se n'âl nia fat tan d'infora. Incër misdé ruvâi iö adalerch de Cor ite. Spo me dijel: «Jun ite in Suravares, dô sëmena dal Fop ite. Les vacès ne m'é nia gnüdes fora dô. Ares é jüdes da chëres Lisüres sö y ite in Suravares pro les atres.

Can ch'i ruvân a ciasa da sëra, fô la storia düt atramënter. Les vacès fô dades ôta y fô ruvades ite in Ciampëi.

I nüsc siâ sön Ciampac y Pir dl Rich sön chëres Avares. Spo â messé la fancela gnì jö in Ciampëi a les tó y les paré sö pro les atres.

L'pere fô gnü düt «bestia» y bruntarâ: «Ostri de crauc, che ai ne ciara nia dô! Chësc m'la paia danz insnöt. Induman vai fora y ti mazi adüm chë baraca! Cun chësta traina él ora da fa na fin!»

Da sëra, can che ai menâ a ciasa y les vaces gnô da antersîs fora, fô bele l'pere ailò da furdapan ad aspeté. La uma fô ince y ara scraiâ bëgn tan: «Giuvani, sciampa!» Mo vël gnô mâ inant bel pazifico.

Spo dedô damanânse bëgn tan düc: «I âl fat mé l'pere?» «No, noo, gnanca tan propi. I â n smaz de dasces da fa na granara, spo ciavatâl scialdi mâ sön chëres.»

Fora dô Plan de Cor fôl ince na té picia ciasota, dagnora stada de nosc record, mo al fô mâ zacotan de scianures imbrunciades sön cater piantins y n tët.

Ara â n funz gros de müstl.

La secunda ciasota di Parüs â tignì tröc agn.

Al pere ti fôra passada de jì a la mazé adüm. Al ne foss pa gnanca sté bun no.

Da punsé dô, dô tan d'agn, a düt chësc, él impò bel.

Familia da Sach - zacan

L'serpënt ascognü

Da n pez incà ài ortié an miscionar salejian dles Indies a Bombay, che é nasciü a Vicenza, val' iade n pü de limojina. Ultimamënter m'él capité tles mans n liber che scrî de süa vita. Da chësc liber toli fora de té caji dles bisches che pô suzede an miscionar. Ailò vëigun, tan al prigo che ëi é datrai y sciöche la providënza i dëida fora.

Tles Indies é l'miscionar incè al prigo da la tigra y dal ciüciasanch, manco dal leopard, dal elefant y dales scimies.

Al à püch significat da cunté sö i inoms di postè y dles porsones. I lasciun mà cunté l'miscionar y ti dun l'inom P. Alfonjo.

Bisches él ailò de plü sorts. La plü grana é l'pitone, che arjunj set, ot metri de lunghëza. Pur se paré la fan smaciurëiera, sofiëia y dlot n pic purcel salvare o n antilop o na gazela.

La bisca plü prigorosa, che l'miscionar incunta plü gonot, é la cobra. Al n'é de plü sorts, mo chëra che vëgn dant l'plü gonot, é la cobra dai odlà, sciöch'ai i disc, dea ch'al pê che ara

studënè de teologia da dan ca 40 agn

Mëssa novela de siur Nando Pupp sön Antermëia

portes odlà. La jënt i disc najanaja. Can che ara vëgn desturbada o che ara s'arjigna da i salté ados a zacai, àlzera sö la terza pert dl corp. Chësta bisca vëgn adorada dai incantadùs pur devertì la jënt. Ai les tëgn stlütes te na massaria de spidl, va fora pur les cuntrades y pur les plazes, cun n flabó feji musiga bel söl tact y fej sü movimënc laprò. La bisca, che ne capësc sanbëgn nia la musiga, vëiga i movimënc dl chestian y mët man a fa dô chi movimënć, s'ój inant y indô, bel sciöche l'chestian l'fesc dant; n jüch ch'an vëiga gonot alaleria, fora pur les cuntrades pur devertì la jënt.

La maiù cobra é chëra che porta l'inom cobra reale. Ara copa vign'ann di cënc de porsones.

L'miscionare scrì: «Al é la unica sort de bisches, che fesc na cô aposta pur coé fora i üs. Ara fesc süa cô in döes perts: te üna na pert mëtera ite i üs, tl'atra pert stara a mëte averda cina che i üs é coà fora y ch'ara vëiga les bisches».

Lasciun cunté l'miscionare: «Al ê n domisdé, che iö jê fora pur n pice bosch. Al â impormó lascé de plovëi, chilò y ailò s'êl formé de té pici rüsc. Ch'i ê salté sura n té pice rü ia, m'udôi t'en iade dan da na té cobra reale, che s'ê atira averta sö pur me salté ados. Iö à trat n scrai, mo i ciarâ de ne me armör no. Pur furtüna âi mi catechista pro me. Chësc bëgn espert ti â fruzé l'ôs dl spiné al bur tier cun n colp de süa maza bëgn musuré, bel te chël momënt che la bisca orô me salté ados y me fa frëit. Indô n iade jüda bun».

«L'plü bur cajo m'é capité da Nadé. Al à falé na picera, ch'i ne rovass ia in l'ater monn a fa Nadé cun l'Bambin. In vöia de Nadé, laota êl ciamó jaiun, âi cunfessé düt l'dé. Da sëra âi dit la mëssa da madovines, spo sunsi jü t'en

n'ater post a dì la mëssa dala doman, tres jaiun y indô inant a dì chëra da misdé, spo inant a pè pur podëi dì l'ater dé indô mëssa. Da sëra êi tan stanch, ch'i n'ê sté bun de dlutì n bucun, i â mâ debujëgn de me pone pur palsé. Te na ütia m'êl gnü arjigné n grüm de föia – chëra che ëi tol da curì i tëc de sües berces.

Dea ch'al ê n post tan toché dala malaria, ài fat l'poscibl pur destënn fora la rëi (zanzariera), spo êi tomé t'en sonn dër toch. Mo te chë ütia êl cìamó zacai. I me recordi, che tratan la nöt êi gnü desturbé de plü otes tl sonn. Al ê sciöche zacai rodass incër me ia. Tla scurité palpi cun la man y zënza urëi, t'en iade brancì cun na man te valch de frëit y lüter. Atira ài capì ch'i â brancé te na biscca. Cun n bradl êi salté sö, m'â fat lëde dala rëi. L'catechista y süa fomena, che â aldì l'scrai, é saltà adalerch düt sprigurà. Na gran cobra reale se ficìâ ados dui edli pur udëi a cal che ëra mëssâ i ruflé ados pur l'desfâ. Pur furtüna ênse stà bugn d'la copé.

Dea ch'i savôn, che üna n'é mai sora, ânse chirì incè l'atra, l'ân atira ciafada. Y no mâ chëstes döes, nanter la föia dl madroz n'ânse cìamó abiné döes, ch'i ân spo fat fora. Insciö ânse podü da doman ti mostré ai cristiagn, che gnê a mëssa, cater de bì toc de cobres, na bela compagnia! Üna sora ess basté pur se ortié a l'ater monn.

Cìamó n'aventüra cun chisc tiers che slisura söl vënter y sprigura jënt. N iade dijôi la mëssa te na picia capela. Ch'i ê a pè dl'alté, me parôl che cèz busiass te na massaria dai ciüf dlungia tabernacol. Sciöche nia ne foss, ài

metü man y ê ruvé ènina ala cunsagraziun.

Ailò udôi püc zentimetri dan me n «krait» (bungarus) che me ènarâ dlun busian. I à albü ora de me tó la particula y l'caresc y m'un jì. L'catechista, che â osservé düt, à tut na maza y l'à copada cun n colp sëch, sanbëgn che la massaria di ciüf ê ince jüda in toć.

Co pôn pa se defëne da de té bisches? Al é bun avëi dagnora na maza danman. Te ènasa él bun avëi n té pice tier, gros sciöche n té pice iat, la «mangusta», saurì da inzertié. Chësc tier «svelto y esperto» sciöch' al é, la tol sö cun vigni bisca da tosser. Bindiché na morta, can söl côl, can söl ché dla bisca, ènina ch'al l'à copada.»

Tan inant P. Alfonjo. Al n'en cunta ènamó döes capitades a sü fredësc prôi.

N miscionare jônn è sté destiné pur Bangladesh. Denant co jì demez da ènasa, al na pôra mata da chëstes bisches che al n'ê tantes olà che al dô ruvé. Al ne s'à nia tomü debann. N dotur ti à dé na pera, incö tröp cunesciüda y che fesc veramënter faziun, sc'ara vëgn tuta adora assà pur ciucé sö l'tosser.

L'miscionare jôn l'â tres pro vël in cajo che al gniss mort da na bisca. Al ê püc mëisc tl post de destinaziun. La trica da chëstes bisches âl bele n pü purdü. Al à urü ester che na sëra s'âl lascé jö zënza n pez fa ispeziun y rodunt ailò ti êra capitada. Sot so plomac êl na cobra indurmedida, che al n'â nia osservé. Ara l'abina y ti dà na morta te na orëdla. L'miscionare â la pera te tascia, mo dala gran spordüda n'êl nia sté bun de s'la ciafé. Al ne s'à nia intopé da la tó fora. L'tosser é jü inant y l'prôu é tomé mort sön alté. Insciö àl messé lascé la vita dô püc mëisc che al â metü man so apostolat cun bela speranza.

Mëssa novela de siur Angel Complojer-La Val

Na bisca à incè abiné n prôu alaingrana. Na doman â chësc prôu pié na picia cobra y al se devertî cun chësc tier (dô l'mote n'âl degüna pôra), al se devertî cun spriguré les monies che ê ailò impara. T'en iade se n'â anadé na monia, che la picia bisca â mort l'prôu t'en dëit, mo vël n'â sintì y cunesciü nia. Les monies ti â descurì l'brac y porvé sura l'puls de ciolé jö toch. Oh, maradëta, al ê bele l'sanch fosch! Spo l'àres lié jö dal comedun... incè ailò êl bele l'sanch fosch... sot la sciabla ê l'sanch ciamó cöce. Tan che ares ê stades bunes, l'âres lié jö ailò, spo âres taié cun na lama dala berba sot l'brac, che l'sanch da tosser rogoress fora y atira col prôu tl'ospedal. Ailò àl albü bun n mëis cina ch'al é varì y ruvé fora de prigo. Degüna cuinaria!

Vign'ann n'en mörel di cënc pur gni morc dales bisches.

Mo les bisches pô incè ester de gran ütl a chë jënt dala meseria. La cèr, pêle, che side dër chirida. Cun la pel vëgnel fat tasces, tacuins y cialzà.

La jënt dl paîsc insëgna, sciöche i miscionari pô fa da se paré da chë sort de tiers de chì paîsc, olà ch'al é tan cialt. Sc'ai é bugn, d'i dé cun n cortel y cun na pera spizada söla pel, spo ères pordüdes; ares à insciö la pel scarzada y ne pô nia plü se destrà y mëss la zede.

An vëiga, tan al prigo de vita che val'miscionari pô ester. Incè purchël adori nosta oraziun.

ac

Pelegrinagio de ladins dla Val Badia tla Tera Santa

(recordanza scrita da Maria Tolpeit da La Val)

Sun pià ia dala Val Badia ai 7. de mà 1982. In düt ênse 50, n püc̀ da dütes les comunes dla valada. Ên acumpagnà da cater proi: signur Laurënz Dell'Andrea (da Belun), l'capo che s'acumpagnà y se spligâ düt c̀i che ê da udëi, spo signur Oreste Chizzali, curat da S. C̀iascian, che s'â fistidié de organisé y abiné adüm nostes iscriziuns, y c̀iamó signur Merch Graffonara da La Pli, signur Vijo Pitscheider da Corvara.

Dô püch plü de mez dé sunse bele arsîs cun l' fliegher al aeroport de Tel Aviv. Tl momënt che l'fliegher azicâ tera, unse düc̀ saludé la Tera Santa cun na batüda de mans.

Al aeroport êle bele l'autobus che s'aspetâ, mené da Ludovico, l'ciafêr arabo, che s'â mené vigni dé a udëi val' danü dla Palestina. In chë sëra sunse c̀iamó ruvà a Nazaret, olà ch'i un durmì pur trëi sëres. L'ater dé sunse jüs a udëi la c̀iasa de Santa Maria y S. Ujöp, la c̀iasa olà che Gejù à vit pur 30 agn. Un udü la sinagoga, olà che Gejù à purdiché a süa jënt. Can ch'ai â aldì c̀i ch'al purdicâ, l'ài paré fora y urô l'sciuré sura n crëp jö. Pur vëi êl mâ l'fi d'en zumpradù. Spo sunse jüs tla gran dlijia dl'Anunziaziun y un c̀ianté l'prüm iade l'Magnificat. Dedô sunse spo jüs söla munt de Tabor. Al ê de té pici auti che se menâ sö pur chë strada ërta y da ôtes. Lassö él na gran dlijia che se recorda la trasfiguraziun de Gejù. Dales 11 âi dit nüsc proi l'prüm iade ailò la santa mëssa pur nos tla tera santa. Nos un c̀ianté nostes beles c̀ianties y un periè: Signur resta cun nos, spezialmënter can che al vëgn scür te nosta anima.

Domisdé s'à indô mené l'auto söla munt dl Carmel. La munt dl Carmel é dër n bel post alt sura l'mêr Mediterraneo. Al se recorda l'profet Elia y s. Maria dai Carmi. Ailò tl santuare de Santa Maria Stella Maris unse c̀ianté la bela c̀iantia «Madre del ciel» y un perié Santa Maria che ara se dëides tles tëmpestes de nosta vita.

L'terzo dé, ai 9 de mà, al ê n cil bel sarëgn y bun c̀ialt. Sun pià ia cun l'auto y sun ruvà a Cana, che se recorda l'miraco de Gejù, che à fat vin fora d'ega. Dailò demez sunse jüs cuntra l'lêch de Genesaret. I paîsc dla Galilea é dër bì, cun lëgns, ciüf y l'bel vërt. Un passé ia l'lêch tla barca, al ê inc̀e na cumpagnia de pelegrins dl'America dl süd y val'mori. Amez al lêch à la barca tignì chit y düc̀ un laldé Chëlbeldî pur süa grandëza y pur la belëza dla natüra, che vël à cherié. Imprüma à c̀ianté i americagn y spo unse nos c̀iantè «Gran Dî, nos te laldun».

Can ch'i un albü passé ia l'lêch, sunse ruvà a Cafarnao. A Cafarnao ê da c̀iasa S. Pire y tröc di atri apostuli. Un udü la sinagoga, olà che Gejù à purdiché y fat tröc mirachi. Dedô spo unse vijité la dlijia dlungia l'lêch, olà che al é laite la pera che recorda che Gejù à dit a S. Pire: «Tö es pera y sön

Siur A. Dapunt cun chi dla pröma s. Comuniun dan tröc agn sön Antermëia.

chësta pera ôi frabiché mia dlijia»... «tö saràs l'famëi de mi agnì y de mies bisces». Dlungia l'lêch él les peres, olà che Gejù é sté dô süa ressureziun y à mangé cun sü apostuli pësc apratà. Dailò demez sunse indô jüs cun l'auto sö pur la munt, ara vëgn dita la munt dles beatitudines. Al é ailò la bela dlijia fata sö a ot costes. Sön vigni costa él raprejenté cun mosaich üna dles beatitudines che Gejù à insigné. La mëssa é stada alaleria, t'en urt sot de té gran lëgns. In chël dé unse perié pur nostes families. Un recordé in chël dé la festa dles umes. Un incè perié pur la pêsc nanter i populi. I fliegheri che passâ sura nos ia, se recordâ la vera che é tres nanter i Giüdes y i Arabi.

Un ciamó marné ailò tla ciasa de monies talianes. Dô marëna sunsi jüs jö dla gran ega dl Iordann, olà che Gejù é sté batié da S. Jan. Te chël post unse reordé nosc Bato y un impurmetü de mantignì nosta fede. Dedô s'unse ciamó bagné i pîsc te chë ega benedida da Chëlbeldî.

L'lünesc, ai 10 de mà, unse fat na gran festa tla dlijia dl'Anunziaziun. Imprüma unse saludé S. Maria cun nosta Aimaria pur badiot. Dal Credo s'unse injlené y un adoré Chëlbeldî, che s'à fat na porsona tl gremo de s. Maria y al é gnü a sté amez a nos. Tratan mëssa ti unse racomané a s. Maria les intenziuns de nosc pelegrinagio y un perié pur düc chi che s'à racomané da perié pur vëi.

Cun n bel «Magnificat» unse tut comié dal prüm post de nosc pelegrinagio.

Spo sunse pià ia cuntra Ierusalem. Iö crëi che düc â n gran dejidere de udëi la cité santa, olà ch'al é suzedü i fac plü importanc de nosta redenziun. Al é sté n iade cotan lunch. Dô ch'i sun passà pur la Galilea, sunsi ruvà tla Samaria. Ailò unse udü l'prüm iade l'desert. Datrai undônse val'erba sëcia. Al fajô na gran impresciun da udëi chi côi düt rosc, rôs y peres y sfussà; an

n'udô ingnó degüna ega.

Da ruvé a Ierusalem él la strada ërta, Ierusalem é a 700 metri sura l'mêr.

Al é rî da descrì la cité de Ierusalem. Ara é stada desdrüta plü iadi y sciöche Chëlbeldî à dit, él mâ resté püces peres insuralater dla cité da laota.

L'prüm post ch'i un udü é un di püc postè che é restà dai tëmps de Gejù, al é na sort de fortëza di Romani. Al é ailò na stiga de peres y sö pur chëra èl dessigü gnü mené Gejù, taché in chë sëra che ai l'â pié tl'urt dl'Urì, che é ia da l'atra pert. Al é dailò ciamó de vedles purjuns, na sort de büsc, olà che i prijoniers gnê lascià jö cun na corda. Te na purjun él dessigü gnü tignì Gejù in chë nöt inanter la jöbia santa y l'vëindres sanè. A chësc post ti dijun Gallicantus, pur recordé che san Pire â rineghé Gejù in chë sëra y s'é cunvertì can che al â aldì ciantan l'ial.

Cun devoziun sunsi spo jüs incuntra ala dlijia dl Sant Sepolcher, la dlijia plü impurtanta de nosc pelegrinagio, la dlijia che porta scrit te sü mürs düta la storia de duimile agn, no mâ la sto-

Primizianè dan ca 40 agn.

inpè da man ciampa:
Don Oreste Chizzali †,
Alfons Agostini †,
Domkappellmeister Josef Knapp,
siur Sepl Dapoz,

Sëntà:
siur V. Frena,
Jos. Widmann

Parenté da Plaza d'Antermëia

ria de nosta redenziun, mo ince la storia de tan de veres inanter i cristiagn y ciamó aldédaincö éra partida inanter catolici, ortodossi y armeni. L'Sant Sepolcher é ciamó tres tles mans di ortodossi.

Nos ne s'un fat nia d'infora y sun jüs dlun ciantan «Lauda Ierusalem» ite te dlijia y sö pur na stiga söla munt dl Calvario. Ailò s'un injlené jö un ala ota a bajé l'post, olà che al é sté la Crusc y deperpo él düc che ciantâ Evviva la Croce. Jö dessot dlungia êl la capela dl Sant Sepolcher. Jên ite un ala ota y bajân la pera, olà che Chëlbeldî é sté sopolì denant ch'al ressuriss. Deperpo ciantâ düc «Al santo sepolcro».

Ai 11 de mà sunsi jüs a udëi la munt dl'Urì. Al é n gran côl plü alt de Ierusalem, ia da l'atra pert sö, al é dër bel da udëi fora. Sun passà pur l'paîsc de Betfage, che se recorda l'fat dl vangele de Gejù, che ê senté sön n müsc y s'â lascé mené in triunf a Ierusalem y s'â lascé saludé sciöche Messia. Ciamó aldédaincö vëgnel fat vign'ann la prozesciun la domënia da l'Urì y al tol pert ince la jënt dl post, ince i muselmanni y ai cianta «Hosanna al Fì de Davide, benedì chël che vëgn tl'inom dl Signur».

Spo unse udü l'urt dl'Urì. Al é ciamó valgügn lëgns de belurì dër vedli. Ai doss ester ciamó dal tëmp de Gejù. Dlungia él la dlijia dl Getsemani y laite'l la pera olà che Chëlbeldî à suié sanch. Dlungia él na gran grota, olà che Chëlbeldî jê gonot a perié y al arà ince durmì ailò. Al é la grota dl Paternoster. Ailò él sté la santa mëssa y tratan mëssa unse cianté cun devoziun l'Paternoster pur ladin, n bel post olà che Chëlbeldî s'l'à insigné.

Spo sunsi jüs inant cun l'auto cina sönsom l'côl. Dailò vëigun dër bel

düta la cité de Ierusalem. Al é dailò la dlijia dl'Assënza. Laite él la pera de chëra che Chëlbeldî é jü al cil. La devoziun dla jënt vëiga ciamó laite na pedia che Gejù à lascé denant co jì sö al cil.

Domisdé sunse jüs cuntra l'Mêr Mort. Un indô udü l' desert. Dô n bun toch sunsi ruvà a Ierico, che vëgn ince gonot nominé tl vangele. Ierico é na oase, olà ch'al é ince ega y al crësc de vigni sort de lëgns y de früc. Dô Ierico unse udü n grüm de rovines dla Vedla Palestina. Al vëgn tres ciamó chirì y ai ciafa tres ciamó sö val'danü.

A me à fat gran impresciun les baraches, olà che al é sté i palestineji. Al é n grüm de piceres ciasotes, üna dlungia l'atra amez an desert zënza n fi d'erba o n pü d'ega. Sëgn éres oramai dütes ötes y meses stlopetades adüm. La jënt é ince gnüda parada fora ailò.

Mercui, ai 12 de mà, sunse jüs a Betlem. Denant co ruvé a Betlem, sunse jüs al'Istitut Effeta, olà ch'al é monies talianes che insëgna a de té pici mituns arabi, che é surc y strüms. Can ch'i jên sö pur stiga, se gnêl bele adincuntra na schira de pici mituns dla scolina a se saludé; ai â düc n aparat tles urëdles. Sun spo jüs ite te ciasa, che ê bela grana y moderna. Ailó él dütes les scores dala scolina cina ala mesana. Un pudü jì te n pêr de classes y un udü, cun ci amur y paziënza che les monies insëgna a chi pici, che n'alda oramai nia dla usc dla jënt. Ai baiâ dër bel y cun bela usc. Chësta é stada pur nos na bela preparaziun da jì a Betlem, olà che al é nasciü l'Bambin Gejù.

La basilica de Betlem é ince üna de chëres dlijies fates sö dan 1500 agn. Al sumëia na fortëza. Sot la dlijia él la

Noza de Sepl Mischi (Moidl) y Maria Rives da Lungiarü - zacan.

Indô chi da Plaza d'Antermëia - zacan.

grota, olà che l'Bambin Gejù é gnü al monn. Se sun düc inslenà a bajé la stëra d'or, che mostra l'post, olà ch'al é nasciü Gejù. Te na grota trasformada in capela él sté la santa mëssa. Tratan mëssa unse pudü cianté nostes bels cianties da Nadé. In chël dé unse perié pur i proi, pur la jënt jona de nüsc paîsc; un perié ch'i podunse se davagné cun pêsc l'pan da vigni dé, por i pici mituns amarà y pur che l'Bambin se straverdi dales desgrazies. Un perié pur chi che se düra fan söl monn, che nos unse dagnora n bun cör y na buna man da daidé tles meseries, un ince perié pur les autoritê di stati y de nüsc paîsc. Dedô spo unse udü l'post, olà che al ti é cumparì l'angel ai famëis. Incër Betlem él düt grotes y al é ciamó pastüra dles bisces.

Dô ch'i un albü marné a Betlem, sunse indô jüs zruch a Ierusalem. Sun passà dlungia l'côl, ch'ai ti disc l'côl di martiri. Al é miliuns de pici lëgns che é gnüs sentà dô la vera. Ai recorda i martiri ebrei, che é gnüs copà tratan l'ultima vera. Vigni lëgn à n inom d'en martire.

Spo sunse ruvà tla cité nöia de Ierusalem, olà ch'al é de gran palac moderns, de beles strades y tan de ciüf. Un ciamó udü la dlijia dla Vijitaziun, olà ch'al ê la ciasa de Zacaria y de s. Elisabeta. Ailò unse indô cianté chël bel Magnificat cun les parores de s. Maria.

L'13 de mà é sté düt pur Ierusalem. Imprüma unse udü l'pretorio de Pilato. Al é l'post, olà che Chëlbeldî é sté flagelé y curuné de spines, olà che Pilato l'â mostré ala jënt y düc scraiâ «söla crusc cun vël». Ailò él sté condané a mort y al à messé tó la crusc söles sciables. Un ince udü l'Cenacol, che foss la dlijia plü importanta pur nos catolici. Al é l'post, olà che Gejù à istituì l'Santiscimo Sacramënt y la santa mëssa y al é l'post, olà che al é

La mëda cun chi pici.

gnü jö l'Spirito Sant sura i apostuli. Mo l'Cenacol é öt. Al ne pô nia gni dit mëssa, an pô mâ ji a l'udëi. Al me savô da incrësce da cianté dailò nosta bela ciantia «Lodiamo il Sacramento». Te na capela dlungia él sté la santa mëssa. Un cianté l'Credo y un adoré Chëlbeldî, che é sté cundané a mort pur nos söla crusc. Un spo perié pur dütes les intenziuns de nosc pelegrinagio y un cianté les cianties dla pasciun.

Dedô sunse spo jüs a udëi l'mür dl «pité». Al é ciamó n toch dl mür dl tempio de Erode. Al é veneré dai Ebrei, che va dailò a pité y se baudié de so tempio che n'é nia plü. In chël dé êl na gran festa. I Ebrei prejentëia sü mituns de dodesc agn a Chëlbeldî, sciöche Gejû é gnü prejenté al tempio. Al m'à fat impresciun a udëi che ai messâ sté ailò alaleria y düc ti ciarâ pro. Nos sun tosc jüs demez, mo al ê plëgn de pelegrins, plü co ater curiusc. Dailò demez sunsi jüs a udëi les moscees di muselmani, la bela moscea de Omar cun la cupola d'or y i mürs de mosaich brüm. Da ji ite messâ düc se despié i cialzà. Laite êl na belëza, düt desëgns de mosaich y la gran cupola d'or, ia pur funz de bi tepich.

Dô marëna sunsi jüs a fa les staziuns. Al ê n n'ora impurtanta pur nos te nosc pelegrinagio. Sun pià ia dal pretorio, olà che Chëlbeldî é pié ia cun la crusc. La crusc gnê portada da n om y süa fomena y dô i jogn. Sun jüs pur les medemes strades che Chëlbeldî á fat cun la crusc söl spiné. Un cianté les staziuns de nosc liber da cianties y un perié: uma santa fa, che les plaies dl Signur restes dagnora te nosc cör».

Les staziuns se ruvâ tla dlijia dl Sepolcher. Söl Calvario, olà ch'al é sté la crusc, jö dessot dlungia l'sepolcher y la pera, olà ch'al é sté metü l'corp de Gejù, ch'al é sté tut jö dala crusc. Pro chëstes döes ultimes staziuns ôi recordé dui de bi pinsiers de Don Lorenzo. Al s'à racumané de veneré dër i morc, de ne arbanduné mai i parënc, de sté dlungia, sc'ai à da murì, de ciaré dles

fosses de nüsc parënc. Düc unse perié de avëi na porsona amica dlungia can che ara vëgn da murì.

L'atra cossa che m'à fat impresciun é ch'al s'à cunté dla Santa Sindone, l'linzó, olà che al é sté injupé ia l'corp mort de Gejù. Al é a Torino. Dan dui agn él gnù vijité, analisé, fotografé cun düc i aparac plü moderns y dai plü gragn scicà de düt l'monn, de chi che cherdô y de chi che ne cherdô nia. Y chisc studià é ruvà al punt de messëi recunësce che l'linzó n'à mai pudü gni intënt o depënt da jënt, mo al à mâ pudü suzede n miraco.

Düt chësch é suzedü pur cunfermé nosta fede.

Mëssa söla Crusc pur l'ann sant - ai 25.9.1983

l'autón.

Regules dl tëmp

SETËMBER

Sce setëmber dess fa plajëi,
cun sorëdl dessel gnì y no cun nëi.

☆

L'Sant al cerf (1.9) pô se dì,
sciöche setëmber à da gnì.

☆

Sc'al tona ciamó dô la S. Crusc (14.9.),
vëgnel l'isté dles vedles.

☆

Sciöche S. Maria de setëmber é (8.9.),
pur cater edemes pôl la stomé.

☆

Sc'al é bel tlêr da S. Matî,
él bun pur jënt y tiers dessigü.

OTOBER

Sce l'otober é cialt y morjel,
ch'al vëgn frëit d'invêr mostrel chël.

☆

Da S. Scimun, al é pa vëi,
vëgnel bëgn gonot la nëi.

NOVËMBER

Sce novëmber é frëit y tlêr,
zënza frëit vëgn l'invêr,
Mo cun plöia y ciarü,
chël sàn da dì dessigü.

☆

S. Martin y S. André
dess n bun sorëdl se scialdé.

☆

De novëmber i lëgns che florësc
disc, che l'invêr feter mai se finësc.

☆

La nëi da S. André
a döta la blaa fesc mé.

Ciaréi ai ciüf,
ciarede di ciüf!

Ci se cunta pa i libri vedli tles calonies?

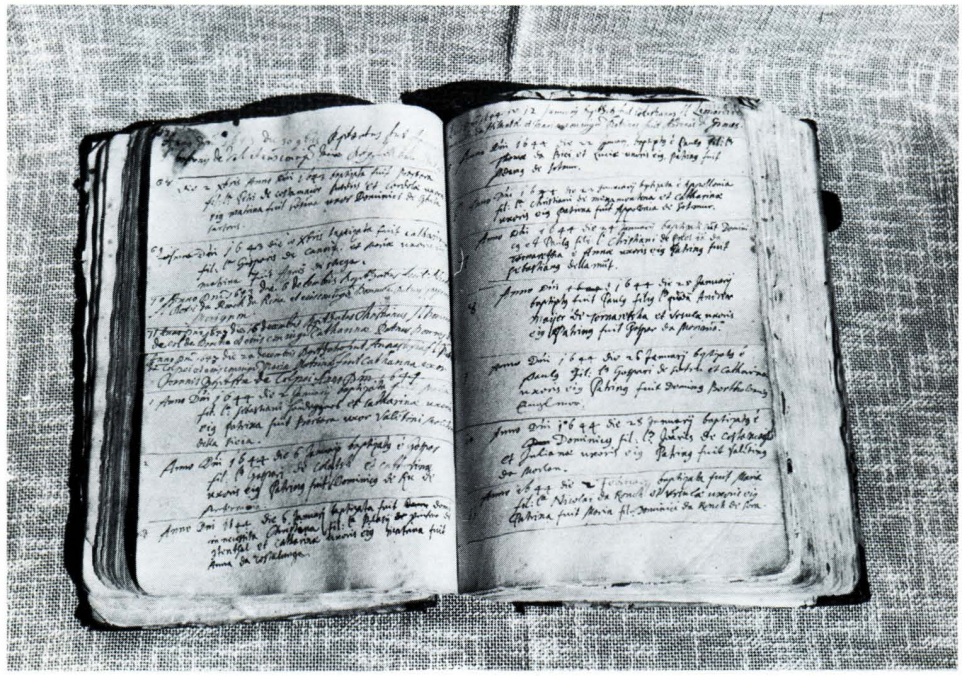

L'liber di Bati plü vedl (davert) dla valada.

Cè de tan s'abina i vëschi de döt l'monn adöm te val' citè por se baiè y por se fa fora val' che à da fa cola religiun catolica. L papa i cherda adöm y deboriada meti sö val' leges por i dër cristiagn de döta la tera. A chëstes riuniuns i dijiun «Conzil ecumenico». Do la citè dles «Gran conferenzes» o «Sinodes» Ciafa l' Conzil so inom. Ensciö unse l'Conzil da Nizea (325), da Costantinopl (381), da Trënt (1545 – 1563), i dui Conzils dl Vaticano (1870 – 1871 y 1962 – 1965). Da can che Gejù Crist à metü sö la dlijia n' éle stè endüc vintun.

Ten Conzil mët dant l' papa veritès, che mëss gnì cherdödes; al vëgn splighè, co che veritês rivelades y comandamenc è da crëie y da olghè; al vëgn gonot incè scrit dant ai proi, laurz da fa ten paîsc. L'Conzil da Trënt à comanè plü avisa te libri aposta, dic «Libri dles matricoles», chi che se marida, chi che vëgn batià, chi che mör ezt.

Te nosta valada à i prôi da laota metü man con chisc libri: a Badia l'1588, a Calfosch l'1604, a La Plì l'1605, a La Val l'1642, a Rina l'1675, a Lungiarü l'1681, a S. Martin l'1709,

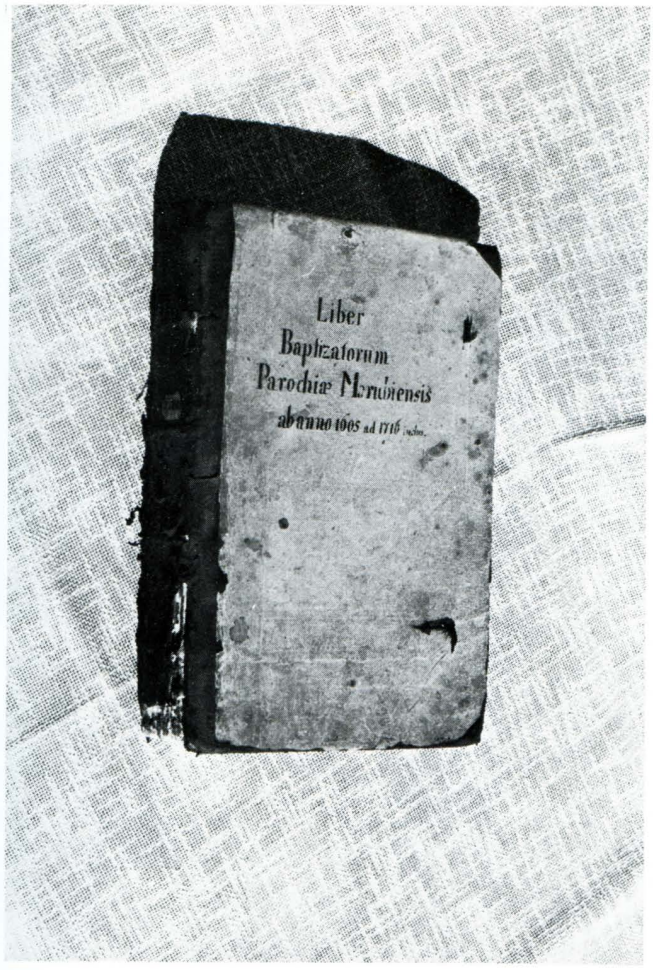

L'medemo liber sciöche a man ciampa, deforaia. Dala calonia d'La Plì de Mareo.

a Al Plan l'1786, a S. Ciascian l'1755, a Corvara l'1788; a La Ila l'1860; Antermëia à cina dan val desénes de agn lascé scrì ite döt ti libri da S. Martin. An mina che la maiù pert de chisc paîsc ài bele dan i agn cuntà sö metü man a fa l'laur scrit dant tl Conzil, mo chisc scriè, bunamenter mâ sön zetoles, sarà jüs pordüs.

Che chisc libri à na gran emportanza por la storia d'en paîsc y dan da döt de na familia, di lüj, di connoms y ater, odarà düè ite. Al è modern aldedancö se fa sö en «lëgn di antenaè» y plü ensö ch'an röia, tan plü contenè ch' an è.

Por chësc laur ài porvè a stüdiè fora i pröms libri dles matricoles da La Plì che va dal 1605 al 1805. Al è en laur interessant. Tö che te lìs chëstes cosses, te stüfes dessigü. Lascia mefo de lì chësc articl y chirete fora val' d'ater te chësta pratiga! Te ne me ofenes de sigü nia! - Chilò La Plì y ti atri önesc paîsc unse albü laota proi, che ne savô nia ladin, mo mâ talian o todësch: èi che ai scriô datrai adöm è oramai da fa pôra. Con chël ladin che conesciun

ciamò, vàra da ciafe fora, ci che ai â minè. Spo val' scritöres! Ater co scritöres den rezepis d'en dotur! Spo ci razes de tintes adorades da scrì con scac. Spo ci tolchi! Gonot è la scritöra tan smarida da n'ester nia plü bun a la li. - Val' agn ne gnôle nianca scrit sö val' no: te nüsc libri di morc ad ej falel döt dal mëns de mà 1608 al otober dl 1610; spo dal nov. dl 1659 al iener dl 1662. Spo ci fai da scrì. Nüsc pröms dui libri è scric por latin; spò dî alalungia por todësch, spo talian y todësch.

Nine nia da desmoncé: laota se maridâ der tröp i nüc de döt nosc decanat a La Plì, ai portâ i pici a La Plî a batiè y a sopelì. I liun che ai gnô cinamai da S. Laurenz, da Onies, da Surafurcia y da Valdaora a La Plì a bato y con morc. - A stüdiè chisc libri vedli vegnun lasura, ci gröm de sorts d'artejan che la val Badia podô mostrè sö: döt artejan che à da fa coi paurz.

Chi de Tomele da Ciaseles zacan

Chi d'Laronz da zacan

familia da Rozó da S. Martin - zacan

I lüsc te nosta valada

Lüsc da laota è scialdi ciamò chi aldedancö. Söi lüsc êle plü jënt co sëgn, dan da döt plü mituns: lés umes da laota mesâ ester cotan plü stersces co chëres dancö: an ne viô nia de bossi y de scatores, mo di früè chersciüs y mandoris te nostes campagnes. Les campagnes gnô laurades plü avisa y manco da slober co te nüsc dis: mo ares portâ de manco dô l' laur lassura.

Ciases da paur nen êle laota nia de manco co encö, sce al ê incè plü families. Tröpes de chëstes ciases è ciamò aldedancö, valch, nen è nia plü abitades, al n'è tomè adöm y an n' les à nia plü fates sö: sciöche chëra fora Crosta. Tröp an frabichè sö da nü, n'à dorteré fora valgönes.

Sorvitù y famëia êle chi tëmps en gröm de plü co sën. Ciamò dô la secunda gran vera laurâ a La Plì plü de cènt danter fanè, fancèles, famëis, osceradusc y osceradësses, mituns de stala, mötes da mituns. De «Gran ciases» gnôle plü da dì scrit almanco de öna a Al Plan, öna a Pliscia y öna a Rina. La Gran ciasa dancö portá l'nom Ciastel Morech, fat sö l'ann 1575.

Inoms de lüsc è da laota encà gnüs lascià sö o ai è gnüs modà jö. Somavila y Pedevila nen aldun nia plü por ciases o lüsc: enjö nianca Picolmareo, Costadebrach, Costamatlogn y d' atri. Modà jö: Alnei, Erler, Erlacher; de Soratrù, Soratrò, Obwegs, Obexer.

Inoms de val ciases o vijinanzes gnó scriè sö (encö) rì da capì: sciöche Millebung, Mirribon, Miribun; Cramafresca, Fuoramacchia por Framaèia. L'ann 1683 é «Sotmür» bele ostaria.

L'ciastel de Brach dô l'mé de füch dl 1958

Jepele Frontull y la musiga d'La Plì.

Inomz dla jënt

A La Plì gnôle chi agn dal 1605 ennant batiè de té pici nô mât dl paîsc mo an i portâ adalerch da döta la valada, spo da Surafurcìa ca, da Onies y da Sanlaurënz ite. Dal 1606 (10 de mà) n'él gnü batiè 53, l'1706: 43; l'1806 20. Danter chisc éle incè stè 27 proi, 2 monies de convënt y un en fre de convënt. Jomelins te chi 200 agn: 47 peer.

Inoms i dôn ai mituns gonot incé de plü co un. Families plü alangrana i n dô deplü. Inoms plü adorà é chi di apostoli, di Trëi Resc, de S. Jan batista, de S. Oiöp, de S. Antone. L'inom Domëne y Domenica gnô adoré dër tröp. Te na familia ân ciafè fora 5 mitans col nom Maria: sigü öna o l'atra sarà morta mo spo vëgnel Maria Madalena, Maria Tarejia, Maria Domenica.

Cognomz dla jënt

Al è da recordè che dî alalungia ne adorân nia Cognoms. I batià portân ite tl liber por ej. enjö: Dominicus fil. leg. et natur. Pauli de la Munt et Euphemiae... Plü tert portân spo ite enjö: ad ej. Dominuc f.l.et n. Pauli Delemont, spo Elemonter, spo dô le 1700 an motü man ai dè ai cognomz en sonn todesch: Ellemunter, spo al tomp de Benito edl endô gnü baratè jö te Paul La Monte ezt.

Empü val' de te unse ciamò tla valada, che an i taca prò al inom l' pere o l'pere y l' nëine ad ej. Angela de Franzl de Pire.

Col tëmp éle incè mort fora tröpes families y tröc cognomz, sciöche: Cortleitner, Demichiel, Dalla Costa, Erler, De Gilia, Della Gherba, Sotrù, Soratrù, Winckhler, Zulèe ezt.

Val cognomz è gnüs modà jö coi agn, sciôche Treuo o Treo che è gnü Trebo... finamai Trogher.

Ti libri vedli ciafunse en iade o l'ater cognomz bindebò enteresanc: l'ann 1708 ciafunse en Hiteler, val agn denant en zerto Paul Rembrandt: apëna parentela di gragn depenjaduj Rembrandt: al sta scrit che al è fi den zerto Ferdinand zigainer (!); tan vëgnel-pa encö baiè y scrit de Chiara Lubich, gran buna porsona lunc y lerch conesciöda: Chiara enstësa à dit en iade, che sü antenac è vic a La Plì de Marou. Dal 1679 al 1771 ciafunse diesc iadi chësc cognom «Da Louisch, Labich».

Ciafun l' dè dl nadè de Catarina

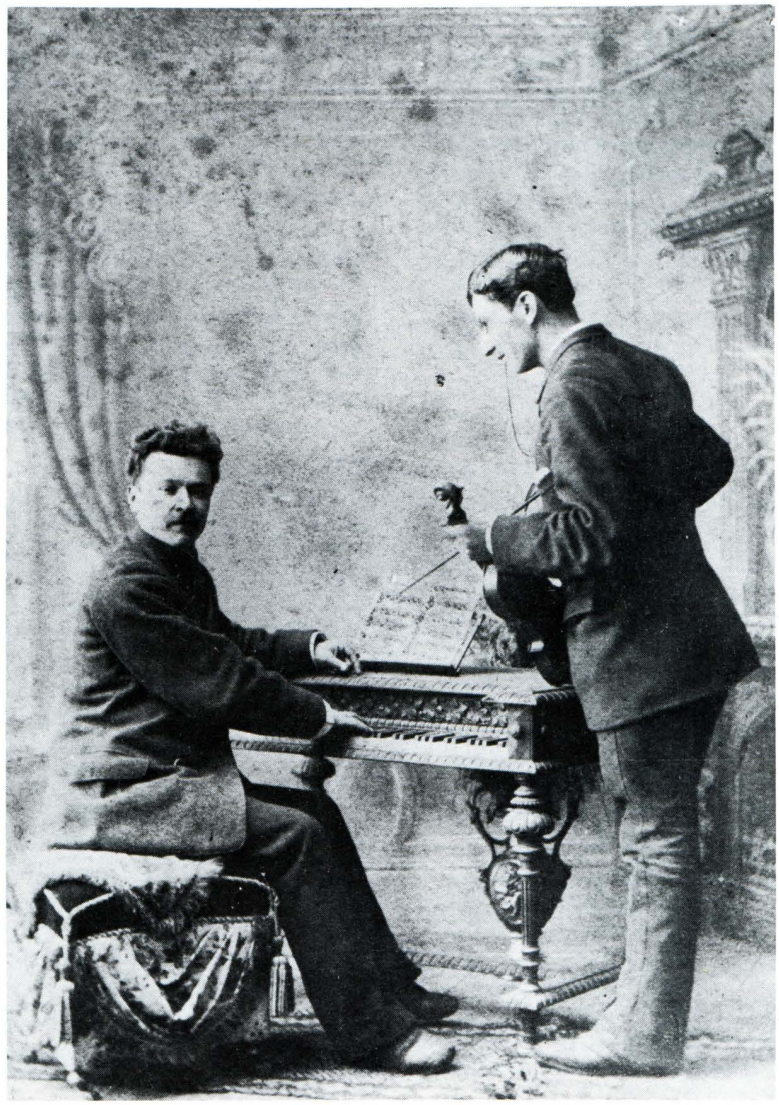

Jepele Frontull y so compagn

Lonz (Lonz y nia Lanz) ai 20-9-1771 (y nia ai 21 -9-), ciafun l' dè dl nadè dl Prou jan Gasser da Matlogn, che à ciafè l' onùr de gnì dit «L Haspinger ladin» laota al tëmp de Napoliun mort a Salaurënz l' 1808.

I mairi da La Plì

Mairi – patruns de gran lüsc – èle stè a La Plì cater: chël da Sach, da Suratrù, da Brach y de Hansele (Curt) Chisc à encö ciamó l'onur de podëi portè l cì tles prozesciuns col Santiscimo. Nia da confondè coi «ciantuns» a dì ch'an dij, che porta segn ciamò la statua de S. Maria dal Rosare tles prozesciuns. Chisc foss: Bolser, Brach, Roje, Soröa.

L'titl o inom de Mairi ne gnô ai costè püch. Cin iadi al ann: da Pasca, dal'Asënza o Palsacrusc, da S. Michiel, da S. Martin y da S. Micorà y ciamò zënza i tocàra da dé jö al convënt da Soneburg y vignun: lëgna, da 50 a 100 üs, en gröm de blâ, faus y pavè, lat y ciajó, de gran püces, iarines, de pici y de gran porci y sciables de vidì.

Al vëgn ciamò dant val mairi a La Plì y te d'atri paîsc che portâ i mituns tla dlijia de S. Maria a batiè: i mairi Erasmo de Rovara (1612), da Mantena, de Trù (1647), da Irsling (1613), da Sotrù (1786); l mair da Soröa (1638), dl Kreuzer (1682), da Verda (1690), da Raas (1624), da Turnaretscha a Rina (1610), l mair de Rü (Roje) (1607, l mair d' La Munt o Elemont (1612).

En mair da Sach, zerto Jan Bat. de Colz, è stè licare a La Plì l'ann 1559.

I nobli da La Plì

Denant co cuntè val' dles families nobles a La Plì ne saràle nia damat recordè – dagnora fora de nüsc libri vedli – families nobles che à portè sü mituns a lascè batiè a La Plì, o che s'à maridé o che è gnüs sopelis tla cortina

Noza dl Vancer da Lungiarü dan 45 agn.

de chësc paîsc. Dea che la dlijia uma dla valada gnô tignida tan al alt, se sëntî chisc «gragn» onorà da podëi ciafè i sacramenc y sacramentai tla dlijia de Marou.

An nen è nia bugn de ciafè fora vigne iade, olà che chisc «nobli» abitâ. Valch é spo licari o scroans sie a Al Plan, tl Ciastel de Tor o sö tl'alta val Badia.

I nobili da Corterei/Pliscia vëgn dant l'ann 1611: ailò ele stè licari y scroans. - L pröm iade vëgnel scrit val' di nobli Gugger l'ann 1662, l'ann 1665 i nobli Colz, che â da fa coi Winckler; dl'1693 i nob. Eggerer, dl'1682 i nob. Rampf, dl'1703 i nob. Söll y Tolpait, dl'1704 i nob. Stein, dl'1710 i nob. De Claris.

I nobli Winckler de Colz, che vëgn dant te nüsc libri dal 1606 encà, à scrit na storia lungia dan da döt por S. Martin y por nosta alta valada. Ai à albü val' licari, scroans y nia püc proi. Col tëmp gnaràle dé fora en scrit che porta chëstes families destenödes fora lunc y lerch.

I nobli von Rost (Raas d'Al Plan), rovà da fora decà, i à dé ala dlijia nia manco co cater proi y de chisc dui vëschi: un Freiherr Josef Benedikt von Rost mort sciöche vësco da Chur l'ann 1754 y l'ater Graf Johann, Franz Dionys Graf von Rost mort ince sciöche prinzipe vësco a Chur l'ann 1748.

I nobli Engelmor/Grancìasa

La Gran ciasa è gnöda fata sö söl terac de calonia da La Plì l'ann 1575: mo ara nen è encö nia ciamò rovada de fa fora. Nüsc scric porta dant cotàn de porsones dla fam. Engelmor dal 1606 al 1671. I nobli Engelmor è oriundi da Aufkirchen dlungia Toblach. Un o l'ater è stè licare a Al Plan.

I nobli da Asc/Brach

La storia di «Bracuns» gniss massa lungia por chësta pratiga, dea che scrit n'ài der tröpa. Empü l'maiù: la nobiltè plü vedla de nosta valada. An mina che i nobli de Asch sie stà parentela col imparadù Carlo l'Gran († dô l'800); an mina ince che chësta sceta nobila sie rovada da Aonejia por Fodom söifora a La Plì. L'blasun (Wappen) porta en cian con en ös tla bocia: che la parora Asch ne vegni dal latin «os»?

En Asch èss maridè na nobila Brach y enjö se foss spo formè l «titl o inom Asch - Brach»? L ciastell è ten beliscimo post: endlunch i vëigun bel pormez.

È l'ciastell gnü fat sö empormò encer l'1308? Renovè l'an l'ann 1637 y l'ann 1722. Ai 21-7-1958 è l bel ciastel gnü desdrüt fina jö söi mürs dan tranüde. An l'à empormò podü fa sö da nü i agn 1980–1982. Chësta ota, oramai avisa vintecin agn dó che gran desgrazia, à l'tonn copè en frè dl Bracun, l'bun paur y orghelist Heinrich Agreiter. l'ann 1564 ê Baldsè, l'ann 1574 Matia «Prack von Asch» licari a La Plì.

I dui ëi de Brach che à bëgn scrit la maiù storia è stà Gabriel y Franz. Gabriel laurá laota encër l'1450 sot al vësco da Porsenù cardinal Micorà da Cues. Chësc vësco i á proibì a chi de Marou da porté fora l'diejio a les monies da Soneburg. Chës monies vió laota na vita da fa pora: ares se dô jö tröp de plü cola jënt co con Chelbeldí. I paurz da La Plì ne s'la odô nia plü bela, ai se tomó dal «Landesfürst». Enjö ài porvè de condü fora a Soneburg adascusc so patüc: Gabriel dess ester gnü lasura, dess ester jü fora daite da Sares ai aspetè y i ess copè jö düc en la nöt dl 5 d'aorì dl 1458. L'scroan de chëstes lignes nen è - pa bun a crëie val de te: che un ài copè jö sü compaejagn. Al è gnü stüdiè tröp sön chësta «Enneberger Schlacht»: na sigüda nen sà encö degügn.

L'ater frè Franz, dit l'Gran Bracun, che è spo gnü copè dai nobli Colz sö

Chi dla vijita d'La Pli dan 53 agn

da Punt da bos sot Corvara ai 7 de dezëmber dl 1582, à lascé endô cotan de beles stories veritories o no. An cunta che al foss sté bun ad atochè na porsona con la saita de so barest da Brach ia en bosch de Plaies... che al èss desfat l'gran, rî dragun da La Crusc... che al èss vaghè l'salt con so ciaval ite en Traonanzes da ön en rogn o crëp dla val ia al ater rogn o crëp... y che al l'ess fata buna. Bela da d'aldì cuntàn. Crëie ne mëss-pa degügn.

Dër da dî ess na uma y nobla de Brach albü dodesc mituns y ara i ess copè düc. Can che an ê gnüs lasura, l'an sopelida via t'urt dl ciastel y tla bocia i àn metü na frascia de faü con chësta minunga: sce la rama de faü crësc, spo è la uma salvada y sënza éra danada. An sà da cuntè che chësta rama foss encheltàn stada da odëi, can che ara chersciô y gnô danter les peres sot la sì d'urt fora.

Na pert arata incè che la «Sela de san Iorz», sie ascognüda sot les fondamëntes dl ciastel de Brach. Chi che mina dla ciafè, vài a ciavè dô... dagnora cola lizenza de chi de Brach.

Te nüsc libri an metü man a scrì sö val' dla familia nobila de Brach l'ann 1619; i ultimi medieji di Brach ciafunse dl 1689. En capeziner P. Vì de Brach è mort a Eppan l'ann 1679.

Asch - Brach: chësta parentela è rovada y s'è lasciada jö te tröc postè, dan da döt a Raiscia, Bornech, Algund ezt. Sön Furcia porta en trù l'inom di Brach.

Fora dai libri di morc

Fora de chisc libri éle enteresant da recordè, che jënt gnô dër dadî a chilò nia dër vedla. Al è en pü da se fa de morvëia, che an scrió sö l'etè de na porsona morta, sce ara passá i 40 o 50 agn. Morc plü jogn ne scriôn nia dagnora sö i agn de vita.

Val' püces porsones à arjunt na etè de cënt y plü agn: enjö en Pire da Fordora (1670), na Da Frena Berbora

(† 1652) en Domëne de Rü († 1759) che è gnüs cënt agn. En feur Joannes da Longega († 1659) à arjunt cënt y cater agn» na Maria da Sotrù da Rina († 1662) cënt y sis agn y na Apolonia de Plan († 1648) cënt y ot agn.

Ciamò val da nü: l'ann 1622 porta l'liber di morc 115 mortalités: de düc chisc nia manco co 55 de te pices creatöres. Sigü: de chisc 115 é morta la maiù pert a La Plì, 19 é da Rina che á bele na cortina, 18 a Al Plan che nen á ben nia ciamò na cortina; 11 é d'atri paîsc. La cortina da La Plì ne podô nia ester tröp maiù co chëra dancö. Bunamenter sopolín morc tla pincia (prè) dl ploan.

A s'aldì en n'ater ann, sce Chelbeldí se dà la vita.

Signor Merch Graffonara

L'ÏNVÊR.

Regules dl tëmp

DEZËMBER

Dezëmber frëit y da nëi
porta früc, ch'al é n plajëi.

☆

Dezëmber cun tröpa plöia
porta, l'ann che vëgn, tröpa möia.

☆

De Nadé trafëi
porta da Pasca la nëi.

☆

Nadé cun frëit y la nëi
porta da Pasca l'trafëi.

IENÉ-JENER.

Iener dess ester frëit y süt,
spo él bun pur düt.

☆

Iener da plöia y môl,
spo n'àn gnanca da se lavé l'côl.
(chël ô dì, ch'al é stlet)

Santa Martina cun tröp sorëdl
por jont y por tiers tan bun édl.

☆

Vëgn S. Vinenz stopé dala nëi,
dàl ca tröp fëgn y ince trafëi.

FORÀ

Él in S. Maria dal poch frëit y da vënt,
l'invêr s'en va y al é bun pur la jënt.

☆

Sc'al nëi tröp de forà,
ince Pasca à nëi assà.

☆

Carsëma zënza nëi
é buna pur paur y famëi.

☆

Sciöche S. Pire (22.2.) fej dan S. Mattî (24.2.),
insciö saràl 4' dis y ince plü dî.

L'cianté de dlijia dan zirca 90–100 agn

(dô n scrit de Eusebio Pescollderungg, maester de Badia y director dles Scoles dla valada pur valgügn agn dô la secunda gran vera)

Tratan mëssa gnêle cianté tudësch, zënza notes, mo dô la orëdla, dô l'aldi. Purchël, chi che jê a cianté, bastâle avëi na bona orëdla y ince n pü na bona usc. Al gnê cianté a cater o cin usc: 1. cianté dant, 2. cianté sö, 3. fa terz, 4. fa aier, 5. fa poss. Chël che ciantâ dant, messâ ester bun de tó la ciantia dl vers, no massa alta y no massa bassa.

Al prou ti gnêle respognü pur latin. Sce düc i ciantarins â na bona orëdla y ince n pü na bona usc, se acordâi adüm y sonâ bun.

Datrai gnêle ince stlüt fora dal côr, sce ai n'â nia na bona usc o sce ai metô descordia nanter i ciantarins.

Les prôes da cianté, chëles che fô mâ dainré, gnê tignides te calonia y datrai ince t'ustaria. Sce al fó t'en paîsc n curat o n caplan bun da cianté, ti tignî chisc les pröes, ti chirî cianties y t'in scriô jö. Vigni côr â na racolta de cianties scrites te un o te deplü libri. Che ciantâ sön dessura, fôle mefo 7 o 8 porsones. Te vigni paîsc gnêle cianté plü o manco bel. Al dependô dal numer y dala qualité di ciantarins. Olà che al fô orghi y sce al fô n orghelist, gnêle acumpagné l'cianté cun l'orghe. Orghi fôle dô l'ann 1845-50 a Badia, La Pli, San Ciascian, La Val y Lungiarü. Te val'paîsc plü adora y val'paîsc plü tert. La cronich ne disc ti paîsc nia dagnora y avisa, can che i orghi fô gnüs arjignà.

L'ann 1853 fô gnü metü te Badia l'maester de scola Giov. Evangelista Flatscher, che fô de Valacia de Badia, olà che al fô sté zacan n gran lüch. Giov. Evang. Flatscher â gran abilité pur soné y cianté. T'en cürt tëmp ável metü sö la müjiga y ince l'cianté söles notes. Col aiüt de chi de Sborz â l'maester Flatscher metü sö na picera orchestra pur dlijia... Pro l'orchestra fôle vidures, clarinëc, trumbëtes y ince dües pauches.

Insciö gnêle cianté les festes mësses acumpagnades cun l'orchestra. L'maester Flatscher s'en fô jü demez da Badia bele dô 14 agn, l'ann 1867. Da chi de Sborz gnêle ciamó tignì sö chësc cianté y üna de chëstes mësses gnê ciamó ciantada sö pur i agn dl'80.

Les domënies gnêle impò dagnora cianté tudësch. I öspi gnê ince ciantà a plü usc dô i toni dl coral.

L'antifona dan l'salmo gnê ciantada da un o l'ater di ciantarins o ince dal prôu sön proca da d'alté. Pur cianté l'antifona se baratâi jö, can un, can l'ater. L'salmo gnê intoné sön dessura da chël che ciantâ dant.

Sö te na proca d'alté fôle l'prôu (i prôi), che ciantâ i öspi, mo àl n'en fô ince d'atri che daidâ. Ailò n'en fôle pa datrai de chi che fajô n pü burt da cianté.

N iade fôle n paur che dijô a un de chisc ciantarins: «Sce te lasces da cianté, te dài n star de faus bürnes.

N iade che un mëssâ cianté l'antifona y ne se l'â nia ciafada sö, ciantâle insciö pur antifona: «Oh, i l'à pa bëgn chirida, mo i ne l'à nia ciafada. Pur chësc iade pudëis bëgn m'la pordené...»

Sanbëgn che al gnê ince cianté cianties popolares talianes dô les melodies che vëgn ciantades in pert aldédaincö. Sön dessura fôle mâ ëi che ciantâ. Ales cianties talianes fôle ciantarines bele

Tone Rigo da Rara laota ch'al ea Kapellmeister da Lans dlungia Desproch.

metüdes che stô jö in dlijia, t'en post metüdes adüm, che respognô.

Deplü ciànties che gnê ciantades inlaota, é gnüdes desmentiades, gauja che al ne fô plü degügn che les ciantâ.

Sö pur i agn dl 90 êle gnü metü sö feter dlunch l'ciantè zezilian, cianté söles notes.

L'mantel y i butuns

Vigni domënia ê l'curat sön pergo ch'al purdicâ. A na pert i plajôl, a d'atri ne i plajôl nia o dër püch, bel avisa sciöche ara é mefo dlunch incërch. Al n'é nia da s'en fa de morvëia, ciudì che datrai mëssel l'curat incè toché les plaies y les ferides, spo dàl ca scraiuns, ciudì che ares fesc mé. Cina che al vëgn mâ metü la medejina dlungia la plaia, n'él degügn che scraia, ciudì che ara ne fesc nia mé, mo la plaia ne varësc pa gnanca ne.

Bëgn, bëgn, al ê mefo incè n iade n curat che â purdiché y dô ch'al â purdiché, àl ciamó incundé l'ordine dl'edema y inultima àl dit: «Sëgn essi ciamó val' da se dì. Vigni domënia vëgnel fat la oferta. I se diji bel dilan, mo i uress bëgn incè se perié, ch'i me portasses incè n iade l'mantel, no mâ dagnora i butuns».

☆ ☆ ☆

Gonot vëigun te porte de val'ciasa de beles oraziuns de ciasa (Haussegen). Pur ladin foss magari incè chësta nia mal.

De cör, o Signur,
nos düc te periun
de tüa benedisciun
pur can che nos gnun
y pur can ch'i s'un jun.
Te periun, o Signur.

☆ ☆ ☆

Te drogheria

Nesto: «I s'à perié de val'medejna cuntra mi nês cöce, y sëgn él gnü brüm».
L'buteghîr: «Pu, ci curù esses pa ion urü?»

☆ ☆ ☆

Fanes

Da n vedl ustì de Fanes ài aldì n iade cöstes parores,
co mo sà che ares vëgni da zacan encà y cunti ciamó
dla poesia co gnea fata laota, ch'al ea ciamó
trec famëis te Fanes y manco auti.

Gonot l'ennom de Fanes aldon pronunzienn,
de chë bela munt rica de crëp, plëna de sassuns,
bun pasco pur vaces, ciavai y mansuns.

Olà ch'al ea denant na gran ciajara,
n taiaperes, n mornà y la mornara,
co se gnea desco dui galüc t'en pornà.

Mo la contentëza ne döra nia dagnora sön cösc monn.
La trapola ea chëra dal bor malan
por na té ria marora,
co gnea gonot cospetada dal ploan.

Pire a Carlo: «Mo, al é vëi! Zënza scioldi ne pôn fa nia».
Carlo a Pire: «Pu sce, scee, Pire, an pô fa debic».

☆

Na gran sapiënza
La moda é val'tan daspavënt burt, che an mëss la baraté jö vigni mez ann.

Chi che ciâ na fossa ai atri, toma instëss laite

Te chë picia cité viôl dui amîsc, André che laurâ te na fabrich dai torchi, y Stefo che ê n frisêr.

André ê bele maridé dan vint agn cun Nane, na bela jona laota y ciamó plü na bela fomena sëgn. Can che André jô a se lascé tó jö i ciavëis, spo jôl sanbëgn dagnora mâ da Stefo, che al cunesciô dala scora insö y al ê dui spezi, che ê gonót adöm, side pa da fa na cartada, co da fa na chidlada les domënies domisdé, cina che al n'ê nia la nëi o la dlacia che stopâ chë vedla chidlara.

Sön chësch monn vara mefo datrai insciö, che un vëgn plü atira vedl co l'ater, o ciara altamo fora plü da vedl co l'ater.

Da sté tres te fabrich â mefo ince André impü purdü chël bel curù da jönn y al â ince impü lascé les cuinaries, scebëgn che al ê pa bëgn tres ciamó n ël dl'aurela cörta. Sanbëgn che al ne se menâ nia plü tan incërch süa Nane, sciöche laota dan l'maridé o atira dô l'maridé.

L'malan à mefo ince tres y indlunch so bun tëmp y insciö s'êra portada pro, che Nane ê jüda a segra tl paîsc vijin, sanbëgn cun André, so om. Can che al é na segra, spo vëgnel mefo balé y Nane s'ê cun düc i nerf inamorada in chë sëra cun l'apotecher dl paîsc. L'apotecher n'ê nia ciamó maridé y al â zirca la medema eté de Nane.

Chël cialt chersciô tres deplü y tres

Pio y Angel cun ì auti da zacan

Chi dai schi da Colfosch dan 53 agn (1931)

plü gonót gnô l'apothecher a ciafé Nane, tratan che André ê te fabrich.

De chësta relaziun se n'â defata ince anadé l'amich de André, l'frisêr Stefo, mo al fajô sciöche al ne savess nia y ne udess nët nia.

Nane les punsâ dötes, sciöche ara pudess n bel dé ruvé pro l'apothecher y sü pinsiers jô propi trö massa inant. A André ti àra mâ ciafé n té sgric y ara metô man de l'traté mal y i dé stlet da mangé. André ê n bun cosce y soportâ döt.

Al se punsâ: «Ara à mefo la löna. Ara gnarà bëgn atramënter». Mo Nane jô tres plü inant cun i pinsiers plü crödi y plü stleč, tan che ara l'ess urü činamai mort.

Nane se gnô ince scialdi cun l'frisêr y n dé se pënsera de jì a s'acunsié cun l'frisêr. Ara va y ti cunta döta la storia.

L'frisêr pënsa impü dô, spo dijel: «Nane, chilò lascia mâ fa a me tö. Chësta ôi pa bëgn iö mëte a jì. Sàste, či che te fejes? Te i dàs a to om de bun pösl da mangé y forza de mangé pösl, vëgnel verc, spo pôste fa cun vël či che t'ôs».

«Chësta é propi dër na buna idea», se pun-sâ Nane, «chësta ôi porvé fora».

L'ater dé rovâ ince André dal frisêr y l'frisêr i cunta döta la storia de Nane y ince l'cunsëi che al i â dé.

Insciö jôra mefo, che Nane fajô a so André vigni dén bun pösl. André mangiâ dassënn y n dé dijel a Nane: «Nane, tan cuntënt ch'i sun, che te m'ôs indô tan bun co i pröms dis de nosc maridé. Vigni dé me fejte de té bun pösl. Bel dilan, Nane».

Dô da n pêr de dis dijel indô André a Nane: «Extra de bun pösl me fejte, Nane, mo i vegni madër a udëi tres plü mal. Mo altamo ciafi pa tan bun da mangé».

Al passâ čiamó ia valgügn dis, che André dij a süa fomena Nane: «Nane, l'pösl é bëgn tan bun, mo i ne vëighi plü nët nia. I sun gnü completamënter

Àlčes da Seres (Lungiarü) plü dadî.

verc».
«Chel ne fej nia», respogn Nane, «i te mëni pa bëgn iö a spazier».

André fajô sciöche al n'udess nët nia y l'dé dô él Nane che l'mëna a spazier, fora dlungia l'lech. Can che ai ê dlungia l'lech, disc Nane: «André, sëgn speta madër n pü chilò, ch'i urô madër jì n momënt chilò ia».

«ah ehee», dij André.

Nane va n toch zruch pur tó n bel gran sbunf y sciuré so om t'ega, mo André, che udô sanbëgn döt, zessa sön na pert, y Nane salta cun döta la forza ite te lech. Ara ne savô mine da nudé ne. Spo scraiâra ci che ara ê buna, denant che ara jiss sot t'ega: «André, André, aiüt, aiüt, dëideme, dëideme fora d'ega!»

André respognô: «Nane, Nane, i ne te vëighi nia, i ne te vëighi nia».

Insciö vàra. Chi che ô ciavé na fossa ai atri, toma instësc laite.

(A.M.)

Mëne de Plaza y Franz d'Ansele dala pröma gran vera.

I Rinchwein da Turnarötsch a Rina

L'ciastel de Tor da S. Martin, dess avëi val'pert che va zruch a dan l'ann 1200. Chësc podaràn ince dì dla ciasa dl Cöstner tla vila dessura a Rina (a cunfrunt dles atres ciases êra cina dan püc agn ôta dl iaycà), olà ch'al abitâ n iade i «Nobli Rinchwein» da Turnarötsch.

Weingartner disc che an pô mostré dô, che la storia di «Edlen von Ellen» va zruch cina al 1200. Vittur disc cina al 1300. Mo dal 1350 dessi ester jüs a Falzes y a S. Laurënz, olà che la sceta se foss destudada l'ann 1527.

Chisch Nobli de Rinchwein dess avëi scinché na ciampana a la dlijia d'La Pli. Chësta messâ, dô süa intenziun, gnì sonada can che ai piâ ia a mëssa les domënies y les festes, sëntà söl ciaval blanch bel puzené sö.

Pur dé sëgn da mëte man de soné, gnêl inpié a Turnarötsch n gran füch y la ciampana mëssâ gnì sonada cina che i Nobli cumparî a La Pli sön plaza de dlijia.

Vijo Vittur cumpëda sö deplü Rinchwein y n zerto Kaspar de Rinchwein, che ê a S. Laurënz y â ciamó lüsc a Rina, dess avëi fat n fond pur lá vedla ciampana da La Pli l'ann 1460.

La ciampana di Rinchwein é ruvada al Ferdinandeum a Desproch l'ann 1905, ann olà che chi da La Pli à lascé coré les ciampanes danö.

Tl'archiv dla calonia d'La Pli él n scrit sön pergamena che disc: «1460, XI, 25 Caspar Rinchwein inlaota a S. Laurënz à fondé tla dlijia d'La Pli «Zu Ennebergs» por l'bëgn dles animes de sü antenàc n aniversar a perpetua memoria. Al oblighëia le ploan p.t. (pro tempore) o l vicar o l'aministradù a «Ennebergs». Vigni domënia mëss gnì incundé de pergo jö l'perié por les animes por Wilhalm Rinchwein, Heinrich Rinchwein y söa fomena Elspet. Laprò él ciamó n aniversar l'dé de Gnissant o i dis dedô na mëssa ciantada da mort (Seelamt), spo na mëssa ciantada ad onur de Nosta Signora (U.L. Frau) y dedô la vijita a la fossa cun ancënj y ega santa.

Por chësch aniversar ciafa l'mone dal ploan n daset (Kreuzer). Por tignì chësch aniversar dess l'ploan trà ite la froanda de dui lüsc «Sumfig auf Welschellen» sura S. Pire. Al toca da Nadé 4 sciables, da Pasca dui asôs y 60 üs, da S. Michiel döes copes de smalz y vigni copa mëss valëi 4 daseč.

Chësta lëtera de fondaziun surandà Caspar Rinchwein a Paul Ekchler, p.t. «Vicar des Kirchherrn Magister Erhart Zanger, in Ennebergs.»

L'original é scrit sön pergament.

Testemoni:

Jörg Ranspekch p.t. caplan a Ennebergs
Anthoni Mair a Obegs
Niclas mone a La Pli

2 sigili:

Caspar Rinchwein (n'é nia plü)
Peter der Gruber, Vicare a Tor in Gäder, so present.

C.L.

N dé d'en iagher.

(cuntada da Rudi Ellecosta d'Al Plan)

L'ann 1942, ai ultimi de november, ài mossü acompagnè dui iagri de Mareo sö por Càistlins a ciamurc.

Piés ia sunse a scüranta scür, a pè, d'Al Plan demez. Encër misdé sunse roés, zonza fa en bot, pa la bela ücia de Ciastlins. Cösta é vardüda jö ai 27. de setëmber dal 1972. En rio chestian, co à orü i fa en dânn ai iagri, i à taché fü ala ücia de Ciastlins y ince a chëra de Fojedöra te öna na net. Mo le dânn i é gnü fat al comun, dea che les üces ea de söa proprieté.

Dô na bona marëna sunse jüs ennant ete por Gröpes. Bel avisa ete ensom dlungia le confin de Braies s'èsera garatada da copé na ciöra vedla y en bel bëch da na gran berba.

Püch denant che al vëgni scür, sunse spo roês jö dal lé dla Crëda, pa strada, stanc y finîs. Dô ch'i àn enpü palsé y mangé, êl gnü, por fortüna, Franz de Mena con na lösa de vancëis. A cösta moda ànse podü ciarié i ciamurc empè de i portè sön le spiné fina a Al Plan.

Laota, apëna ch'al tomâ la pröma nëi, ne podea passé plü degün auto a Al Plan. Aldédancö cadriëiai döt l'ann cina ete Pederü. Tan s'èsera mefo müdada te chisc 40 agn.

Chisc èl!

Che él pa che mör denant?

Pro che mësa dô mugun êl indô chi cater spezi: Tone, Pire, Canzio y Berto. Falé falâ mâ Tadeo.

Dî alalungia ài mà ciaculé dl tëmp y de cosses nët nia importantes. Inurchëltan êl düc che urô ester i plü vedli, scebëgn che ai ê düc cater mâ de püc mëisc de desfarënzia. Tone y Pire â plülere n pü l'avarizia y Canzio y Berto n'en jutâ datrai propi incè n pü massa dô la crabata jö.

Insciö ési mefo defata gnüs a fa descusciuns söl murì. Da üna na pert batôi sön mësa y dijô: «L'bëir copa la

Familia de Plans da La Val dan tröc agn

jënt. Chi che ne bëir nia, vir plü dî.

Da l'atra pert sanbëgn messâi indô defëne i amîsc dl vin y dl'ega de vita, ciudì che ai l'â instësc tan ion.

Pire, che ê l'plü chit, minâ: «Oh, damanede mâ n pü i duturs y düc se dijarà, che l'alcohol é n gran dann pur la jënt. L'vin y l'ega de vita éle che ruvina i fià fosc, l'sanch y l'cör. An vëiga bëgn, tan jogn ch'ai mör chisc ciocc».

Tone, che spudà dër da baité, ciudì ch'al i falâ tan de dënz, minâ: «Udëis bëgn, ci püra mort ch'ai à chisc ciocc, un n'en ciafi te rü, l'ater sura sì ite, l'ater dô strada, l'ater dlacé te val'baraca. Spo, ci püres families olà ch'al n'é n cioch laite!»

Mo söl'atra front ne se lasciâi nia cöi jö ne. Canzio lovâ mâ sön pè y scraiâ: «Chël n'é nia vëi. Chi che bëir, vir plü dî, ciudì ch'ai ciafa «Geist» y ai ne süia nia fora tan snel co chi che bëir mâ lat y mangia soni y scarté».

Berto lassura: «Rajun àste, Canzio, chi che bëir à ince val' de mol daite, no scioche i atri che sëcia adöm dal gran süt. Ciarèi mâ n pü a Pire y a Tone. Ai é bele tan secià adöm, ch'ai pudess bajé n bëch nanter i côr.

Tan plü scialdada jôra pro. Les usc

Trëi fredesc dan ca 60 agn, düc morc. (da Miscì d'La Plì)

Rudi de Colàc

gnô tres plü stersces da öna y da l'atra pert, ènina ch'al gnô da üsc ite Tadeo, che â aldì döt chël discurs, tratan ch'al ê fora dan porta che al se scuâ jö i ènialza cun na granara de nodlà.

Al vëgn ite te stüa y disc scialdi dadalt: «Ènì urëis pa os dì cun ostes ènìacules. An mëss porté ejëmpli. Chi cunta».

Canzio lê sö, sta bel rudunt y damana: «Ènì ejëmpl sàste pa spo tö da se cunté?»

Tadeo: «N'ëis nia aldì, che al ê n iade dui fredësc. Un s'la buiô dassënn y l'ater ne buiô nia. Savëis, ènì un che é mort denant?»

Canzio: «Noo, ènì un pa?»

Tadeo: «Chël che ne buiô nia, ènìudì ch'al é sté l'ater che l'à mené sot cun l'auto».

Sëgn l'àste!

Benedida la ènìasa

1. *Benedida la ènìasa, olà ch'an prëia y olà ch'an scuta sö ala parora de Dî, ènìudì che ailò saràle l'Signur.*
2. *Benedida la ènìasa, olà ch'an santifichëia les domënies y les festes, ènìudì che sü abitanè podarà gode la festa dl cil.*
3. *Benedida la ènìasa, olà che al ne röia nia ite la blastëma, la stleta stampa, i stleè divertimënè, ènìudì che ailò saràl la dërta ligrëza.*
4. *Benedida la ènìasa, olà che pere y uma se vëgn, ènìudì che chël amur va inant a sü familiars.*
5. *Benedida la ènìasa, olà che an defënn y tol sö la vita, ènìudì che ailò vëgnel tut sö Idî.*
6. *Benedida la ènìasa, olà che an se vëgn y se baia cun amur, ènìudì che ailò saràl la pêsc.*
7. *Benedida la ènìasa, olà che la ligrëza y l'mé vëgn tuè sö cun fede, ènìudì che ailò saràl la benedisciun de Dî.*
8. *Benedida la ènìasa, olà ch'al vëgn pratighé l'amur ai atri, ènìudì che ailò saràl l'amur de Dî.*

Nadé

Os grangn y pici, düc canc aldide!
L'aria dla nöt plü santa sintide!
Plan, plan, la scurité vëgn jö söla tera,
al vëgn la nöt, al s'un va la sëra.
Fora pur chi bosc al rauscia l'vënt,
düt bel vistìs ite va incërch la jënt.
Düta la natüra é vistida a blanch.
I crëp che slumina a cöc sciöch'sanch
vëgn sëgn curìs dal luminùs dla löna,
les stëres vëgn fora spo a öna, a öna.

Tan bel. o mia jënt, ch'al é in chësta nöt!
Ci él pa, ch'al me s'à tan lisier insnöt?
Ci él pa, ch'al pê schiöch l'firmamënt
se lasciass insnöt jö sön döta la jënt?
Al me pê daverta la porta dl cì.
Che él pa che vëgn fora? Sc'i savess pö a l'dì.
Angeli éle, na bela gran schira.
Ci él pa ciamó? I se l'dij pa atira.
O gran morvëia! Ci gran schira de jënt
ch'al vëgn spo sëgn fora dal firmamënt.
I angeli porta danfora l'cunfarun,
docà vëgnel spo l'altra prozesciun.
Les vergines santes, vistides a blanch,
i martiri düc col mantel da sanch.

Mile y miliuns ne vëgnel docà,
Chësta gran prozesciun, can se rüvera pa?
Sëgn finalmënter ara vëgn pa impò aldé,
al vëgn n luminùs, bel sciöch'al foss dé.
An alda perian y ince ciantan,
sciöch'an aldiss le ês somenan.
Spo dô i apostuli, a un a un,
l'chor che cianta ci ch'al é bun.
Y sëgn, mia jënt, ci bel, ci bel!
Inslenesse jö, toled' jö l'ciapel.

Santa Maria col Bambin söi brac,
vistida a blanch y ti ciavëis n bel lac,
col mantel bröm y na corona de stëres,
la uma dl cil, la plü bela dles ëres.
Ara porta l'Messia, l'redentur dl monn,
che ô gnì söla tera, ch'à lascé so trônn
pur porté ala jënt la redenziun
dötes les grazies y la benedisciun.

La gran prozesciun che vëgn dal cil jö,
se fesc tres plü daimprò y spo se mëtera sö
sön crëp dala Crusc, l'gran crëp di badioc.
Ara ne döra dì, spo aldun i boc,
che vëgn stloptà dal pröm evangel;
l'evangelist san Lüca, chël ciantel vël.
«Sequentia sancti evangelii» vëgnel cianté,
«In illo tempore» – bel in chël dé
regnâl Augusto lunc y lerch,
cherdâ bel döta la jënt adalerch.
Savëis, al urô bëgn düc cumpedé,
purchël mëssâi düc jì te cité
a se lascé scri ite y dì so inom
y ci ch'ai fajô sön chësc gran monn.
Ala fin spo cianta l'evangelist:
«Gloria in excelsis Deo et pax in terra»
a chi che à na buna orenté in chësta sëra.

Spo va la prozesciun dl paraîsc inant.
Impröma i angeli, san Michiel va dant.
Amez ite Gejù Bambin y santa Maria
y a dui a dui bel daimprò ia
vëgnel spo la jënt de nüsc paîsc,
che s'é jüs danfora a paraîsc.
An i cunësc al vistimënt da zacan.
An i alda perian y ince ciantan.
Ci schira ch'al n'é, badioc y marôi,
comun pur comun cun düc sü prôi.

Indô él la prozesciun che mëss spo tignì.
I pröms à bele messé s té chic dadî.
Sön Plan de Corones éle l'secundo vangel.
L'evangelist san Lüca l'cianta dër bel.
Al dour sö chël gran liber d'or.
Incëria s'à metü so la musiga y l'chor.

San Lüca spo cianta lunc y lerch,
co che i famëis é gnüs adalerch
pur adoré chël pice Bambin.
Ai l'prëia, ch'al i dëides cina ala fin
a vire indertöra y spo a murì
secundo la orenté de Chëlbeldî.
Y vigni famëi spo dër cuntënt
se n'é jü a ciasa indô da süa jënt.

Y can che l'vangele é sté ruvé,
l'pice Bambin à metü man a cianté,
ch'al ringhinî pur munts y valades,
da ciasa a ciasa y pur les cuntrades:
«A fulgure et tempestate» –
y l'chor y la musiga lassura bel state:
«Libera nos, Domine Jesu Christe».

Da pest, da vera, da tonn y tranì
y da döt cant l'ater l'burt y l'rî
tëgnes' dalunc, i te periun dër bel.
Y sëgn toled'indô jö l'ciapel.
Chël pice Bambin, i ti urun tan bun,
dà süa santa benedisciun.

La gran prozesciun va ciamó inant,
a dui a dui bel sciöche indant.
Al pê ch'ai gniss tres plü daimprò.
Sc'i ne se stancëis, spo ti juns'dô.
Sce i edli ne mënt, vëgni jö söla tera.
Ci mai saràl ciamó in chësta sëra?

Hallò, bel indô stài sëgn chic.
Al é ciamó i medemi, ai é ciamó düc.
Sön Pütia vëgnel cianté l'terzo vangel.
San Mateo ô pa l'cianté dër bel;
sciöche i rè magi vëgn dal Oriënt.
se tol cun vëi or y arjënt,
sciöch'ai à udü sö alalt la stëra,
che dô ti mostré l'tru söla tera
pur jî a ciafé l'redentur dl monn,
y sciöch'ai à spo udü tl sonn,
ch'ai dô jì a ciasa dô n n'ater tru,
dea che Erode urô copé Cejù.

Spo vàra indô inant la prozesciuń.
Dô che l'pice Bambin à dé la benedisciun
èl indô i pröms che s'ój y va
y cun ordine vëgn düc docà.

Pur l'quarto vangel stài chic sön munt da Rina,
l'evangelist san Giuvani l'cianta cun usc fina,
ch'an l'alda dalunc y ch'al ringhinësc
da Rina jö y fora pur i tudësc.
Al cunta y cianta che l'fi de Dî
é gnü söla tera pur se varì.
Y sëgn aldide, mia buna jënt,
la plü bela scincunda vëgn dal firmamënt:
L'pice Bambin, l'fi de Dî
vëgn insnöt jö a se chirì.
Ti paîsc y tles valades,
tles ciases y tles cuntrades
ôl vël tó alberch.
Lascêi mâ düc lerch.

Düc i ladins in chësc bel Nadé
alza la usc y se mët a cianté.
Laldede l'Signur, ch'é gnü a se salvé.
Cun vël orunse dagnora sté.

M.A.

Cronich

Siur Ujöp Pizzinini 60 agn prôu

Siur Franzl Sottara, 25 agn prou, nanter siur degan y siur Viĵo Pitscheider

Morlang A. cun so amich cav. Franzl Pizzinini

Vign'ann vëgnel incè fat te chësc calënder na té picia cronich di avenimënc plü de impurtanza dl' ann passé.

Al é indô gnü fat sö frabricac de proprieté publica y frabicac privac. I frabicac privac à bëgn lascé dô dassënn. An cunësc bëgn dassënn che al é na crise che roda incè te nosta valada y no mâ tl gran monn. Al ê pa bëgn daudëi danfora, che ara ne pudô nia ji inant, sciöche ara ê ciamó dan püc agn. Al n'ê pa gnanca dërt y sann, sciöche ara jô laota tl monn. Spezialmënter pur la jënt jona n'êl nia dërt, ciudì che ai minâ, che an n'ess plü bria de ne fa nia, davagné paghes spaventoses y ne fa nia y s'la gode cina a ruvé la vita.

Chilò da nos vàra pa bëgn ciamó sëgn plü co buna. Chël vëigun mâ, sciöche jënt ne sà nia ciamó da aministré dërt les richëzes dl monn.

Frabicac pur i lauranc vëgnel scialdi fat sö sëgn, mo al n'é pa da ti avëi la gola a punsé, ci che l'frabiché costa aldédaincö. Sciode sàl bëgn a tröc, che al vëgn tut ca i plü bi prà pur chisc frabicac, olà che al foss pa bëgn postè incërch, che ess porté y che portass manco y foss pur i frabicac avisa tan bi. Mo, ura é na ota insciö y fa ne pôste nia. Sanbëgn che al è da i cunsëntì incè ai lauranc de beles ciases y t'en bel post, scebëgn che nüsc paurs mëss pu mâ incè sté sö pur chi rogns incërch y cun degünes comoditês, sciöche i atri la maiù pert. Mo che é pa cuntënc sön chësc monn? Un ti à l'anvidia a chël ater, incè sce al l'à cotan damì co l'ater.

L'tëmp é sté l'ann passé, pôn dì, dër süt. Chël êl purdërt bele da valgügn agn incà. Chi che osservëia la natöra, pô incè osservé sciöche i lêc de munt süia sö, un indô l'ater, sciöche l'lêch de Limo, l'lêch de Braies y spezialmënter l'lêch de Landro, olà che al foss mâ dër saurì da spudé suraia sëgn. Valgügn lêc

é bele suià sö te chisc ultimi 30 agn. Insciö éle incè les dlaces dles munts altes che va indô y no mâ n püch al'ann, mo tröp. All é sté agn süc. L'ultimo ann à albü dër pücia nëi, mo ara à impò tignì scialdi dî, ciudi che l'frëit tignî pro. Al n'ê nia chël gran frëit t, mo al tignî pro. L'isté à spo albü dër n grand cialt, ch'i n'ên veramënter nia ausà chilò da nos. Plü de 30 gradi, cina 33 gradi, àn mosoré valgügn dis. Tan cialt ne se rocorda nia cis valgügn. Al gnô bëgn datrai dei dërtes dramades cun tonn y tranì, mo atira lassura gnôl indô cialt y bel sarëgn. L'tonn é pa incè sté dër rî te nosta regiun. Recordun incè chilò l'orghelist Heinrich de Brach d'La Pli, che é gnü – sciöche al é gnü scrit t'en n'ater post dl calënder – copé dal tonn tratan che al restelâ.

Incè te d'atri postè dla regiun à l'tonn fat de gran dâns y copè jënt. Al ê da tumëi. Chi che disc, che ai ne se tëm nia dal tonn y dala fomena, chi mënt.

Da nominé él zënz'ater incè che al vëgn fat tröpes strades pro les vijinanzes, che jënt se feji plü saurì de ruvé tl paîsc, o pro n dutur o a dlijia o a scora, spo incè strades sö pur les munts, che i paurs se feji incè ailò plü saurì da jî a sié i prà da munt, da jì a se tó l'fëgn da munt y l'lignan sö pur les munts.

Madër üna na cossa él gran ora da racomané ala jënt. No lascede jì indlunch vignun, zënza vëgnel ruviné nostes munts ireparabilmënter y spo udessun pa, ci dann che al gniss fat no mâ ai paurs, mo incè al turism. Tan de furesti se disc bele sëgn: «No ruvinede ostes beles munts cun strades, liftè y cordes, zënza junse te chi posè, olà che al n'é nia ciamó chël patüc. No orede fa fora de ostes munts citês, ciudì che nos gnun dala cité y i n'urun nia jì t'en n'atra cité, mo tla bela natöra nia ajiada, pur tó forzes nöies pur nosc corp y nosc spirit. I savun pa bëgn incè nos da jî a pè y i urun jî a pè. Cun l'auto junse bëgn tla cité plü co assà. Sc'i n'urëis nia ciamó capì chël, spo mëssarëis ciamó n bel dé sintì les cunseguënzes. I jarun te d'atri posè y al n'é assà de chi.

De té baià àldun dai furesti. Mâ nos minun, ch'ai sides sciöche nos, ch'i uressun cinamai ruvé söla piza d'en crëp cun l'auto. Mo falé se falunse nos!!

De té strades él gnü fat sö sön chi prà da munt sot Pütia y cinamai sön Fojidöra. Insciö pô l'famëi de Fojidöra se mené sö l'patüc da vire y al n'à nia plü bria de se l'porté sö l'spiné.

Chësc isté él sté dër püc funguns. Purchël él impó gnü furesti assà y i sperun che l'monn ne möres nia da fan y ne vàis nia inmalora purchël.

Ai 9. de merz él vardü jö la vijinanza da Sotiàc d'Antermëia. Ciasa y majun da Plaza ài ciamó podü salvé. La jënt dles atres families à podü ciafé alberch altró.

Ai 7. de iuli aldîn l'atra burta notizia. Siur Oreste Chizzali, curat da S. Ciascian, ê jü cun d'atri proi y cumpagns tla Grecia. Al ê laota che al ê incè chilò n cialt mat y siur Oreste n'ê nia cis bun. An aldî, che al ti â dé l'bot y ê atira mort. L'bun che la popolaziun ti â urü, àn podü udëi l'dé dla sopoltüra a S. Ciascian. Tröc agn àl lauré cun gran buna orenté y zënza se sconé tla Cöra da S. Ciascian.

La pröma domënia de setëmber à spo chi da S. Ciascian tut ite l'prou nü tla porsona de siur Heinrich Ellecosta d'La Pli de Mareo. I ti augurun döt l'bun de vigni vers a siur Heinrich.

Nominé urunse incè trëi iubilei de proi in chësc ann tla Val Badia.

Siur Ujöp Pizzinini à fat l'iubileo de 60 agn de prôu. Chi da La Val, olà che al é sté inultima curat, ti à fat in San Senese na bela gran festa sciöche ringraziamënt pur döta süa ativité. Incè pur la cultura ladina àl lauré dër tröp y incè pur l'calënder ladin àl scrit tröp. Purchël i dijunse incè nos sanbëgn dër n bel dilan y ti augurun ciamó tröc agn de vita cun ligrëza y sanité.

Siur Franzl Sottara à fat la festa de 25 agn da prôu y chi da La Ila à pa bëgn

salpü de mostré so riconoscimënt. Düc, l'à ion y al se prô cun dötes sües forzes. Ad multos annos, siur Franzl.

Chi da S. Martin ti à fat la festa de 40 agn da prôu al curat. Laota dala vera àl dit mëssa novela, mo sëgn dô 40 agn é la festa deventada ciamó plü solena. Sanbëgn al tëmp de vera ne fossel pa gnanca sté dërt y poscibl fa na té gran festa cun na iluminaziun sciöche dales ultimes mësses noveles.

An n'à pa nia plü cis ion de té festes can che an vëgn plü vedli y impò vëigun, che jënt respetëia ciamó l'prôu y se mostra reconoscënc

Sëgn dô chëstes beles notizies pôn bëgn incie indô n'en porté üna cis bela y chëra é che tan tröc ladins dla Val Badia ne prëia nia plü y che al é massa tröpes families tla valada, olà che al ne vëgn mai plü perié. Chësta é na burta notizia, mo vëi éra impò!!

Al é i ultimi dl mëis de novëmber che al vëgn scrit chëstes lignores y an mëss dì che al é sté n altonn, che jënt ne se recorda mai. Döt otober bun cialt y bel sorëdl y l'medemo pôn dì de novëmber, madër che les ultimes döes edemes é stades scialdi frëides, mo tres cun bel tëmp. Incie l'mëis de setëmber é sté la maiù pert bel.

Y sëgn bàstel cun notizies ciudi ch'i mëss debota stlüje y porté chësc ultimo scrit ala stamparia, zënza ne ciafunse nia l'calënder pur Nadé.

A düc i ladins augüra l'Calënder ciamó n iade döt l'bun cun furtüna, sanité, ligrëza, iustizia, onesté y cun laur y pêsc y buna orenté pur l'ann 1984.

A se instëss s'augüra l'Calënder de pudëi ruvé te vigni familia dla Val Badia y de Marôu y incie fora decà.

Stede bëgn y stede prosc y a s'udëi, sc'an à da vire, an n'ater ann.

Pur l'Calënder
Morlang A.

LÎTES DL PARLAMËNT 1983 – ÌAMENA DI DEPUTAĆ

Paîsc COMUN	Scrić ite	Lîta-dûsc	Usc da valüta	PCI	DP	SVP	PSI	MSI	PPTT	PLI	PSDI	PR	WV	PRI	LTS	DC	zetules blanćes	sënza valüta
Corvara + Colfosch	796	735	686	10	2	466	5	15	9	3	5	10	14	8	1	138	31	18
Badia	743	707	662	7	3	424	5	6	13	3	1	14	10	7	1	168	34	11
La Ila	557	528	485	5	8	323	10	2	9	5	4	7	5	9	3	95	26	17
S. Ćiascian	458	442	425	3	3	269	5	–	10	1	–	2	13	2	–	117	11	6
La Val	740	697	660	3	6	439	6	–	6	–	2	4	8	3	–	183	19	18
S. Martin	474	442	415	2	1	278	2	1	8	2	1	3	18	6	–	93	21	6
Lungiarü	339	326	302	2	3	146	3	–	9	1	1	2	7	1	–	127	18	6
Antermeia	193	185	172	1	–	116	2	2	–	1	–	–	9	–	1	40	6	7
Al Plan	837	763	725	10	5	564	12	7	11	2	8	7	12	13	1	73	25	13
La Pli	516	489	469	2	–	346	6	1	5	1	1	–	14	3	–	90	18	2
Rina	376	362	352	9	4	251	1	1	9	–	1	–	2	1	–	73	8	2
CORVARA	796	735	686	10	2	466	5	15	9	3	5	10	14	8	1	138	31	18
BADIA	1758	1677	1572	15	14	1016	20	8	32	9	5	23	28	18	4	380	71	34
LA VAL	740	697	660	3	6	439	6	–	6	–	2	4	8	3	–	183	19	18
S. MARTIN	1006	953	889	5	4	540	7	3	17	4	2	5	34	7	1	260	45	19
MAREO	1729	1614	1546	21	9	1161	19	9	25	3	10	7	28	17	1	236	51	17
VAL BADIA	6029	5676	5353	54	35	3622	57	35	89	19	24	49	112	53	7	1197	217	106

LÎTES DL PARLAMËNT 1983 – SENAT

Paîsc COMUN	Scrić ite	Lîta-dûsc	Usc da valüta	PCI	PSI	SVP	MSI	PLI	PPTT	PSDI	PR	PRI	LTS	DC	zetules blancés	sënza valüta
Corvara + Colfosch	653	611	569	6	3	385	13	2	13	3	9	5	1	129	25	17
Badia	612	580	539	6	3	343	4	9	19	2	6	4	2	148	34	7
La Ila	451	426	385	4	5	268	2	5	11	1	3	5	–	81	25	16
S. Ćiascian	366	348	327	4	2	217	–	–	5	–	2	2	–	95	19	2
La Val	574	538	506	3	4	335	–	–	10	1	1	3	–	149	14	18
S. Martin	386	354	334	1	2	236	1	–	5	–	1	–	–	88	15	5
Lungiarü	252	239	225	2	–	109	2	1	6	1	3	–	–	101	11	3
Antermeia	146	137	122	1	2	86	2	–	2	–	1	–	–	28	11	4
Al Plan	709	642	602	6	12	491	5	1	13	4	3	6	–	61	23	17
La Pli	424	398	367	2	6	266	–	–	6	1	–	1	1	84	24	7
Rina	282	268	258	5	–	189	–	–	6	–	–	1	–	57	7	3
CORVARA	653	611	569	6	3	385	13	2	13	3	9	5	1	129	25	17
BADIA	1429	1354	1251	14	10	828	6	7	35	3	11	11	2	324	78	25
LA VAL	574	538	506	3	4	335	–	–	10	1	1	3	–	149	14	18
S. MARTIN	784	730	681	4	4	431	5	1	13	1	5	–	–	217	37	12
MAREO	1415	1308	1227	13	18	946	5	1	25	5	3	8	1	202	54	27
VAL BADIA	4855	4541	4234	40	39	2925	29	11	96	13	29	27	4	1021	208	99

N.B.: SVP = Südtiroler Volkspartei; DC = Democrazia Cristiana; PCI = Partito Comunista Italiano; PSI = Partito Socialista Italiano; MSI = Movimento Sociale Italiano; PLI = Partito Liberale Italiano; PSDI = Partito Socialdemocratico Italiano; PR = Partito Radicale; PRI = Partito Repubblicano Italiano; LTS = Lista per Trieste; PPTT = Partito Popolare Trentino Tirolese; DP = Democrazia Proletaria; WV = Wahlverband der Süd-Tiroler.

A.D.

La jënt te nösc comuns

COMUN	25.10.1981 Detlarades				25.10.81 abitanć	24.10.71 abitanć	desvalí	%
	tod.	tal.	lad.	adüm				
CORVARA	38	32	1099	1169	1183	951	232	24,40
BADIA	47	49	2465	2561	2575	2271	304	13,39
LA VAL	8	6	1118	1132	1143	1069	74	6,92
S. MARTIN	13	8	1394	1415	1427	1374	53	3,86
MAREO	73	35	2292	2400	2413	2377	36	1,51
adüm	179	130	8368	8677	8747	8042	699	
ORTIJËI	413	217	3396	4026	4106	3961	145	3,66
S. CRISTINA	86	29	1441	1556	1567	1494	73	4,89
SËLVA	138	135	1992	2263	2294	2137	157	7,35
adüm	637	381	6829	7845	7967	7592	375	

LITA DL CUNSËI PROVINZIAL 1983

	Usc da valüta	P.C.I.	SÜD-TIROL		SOCIALISMO PSDI	LAVORATORI DEMOCRAZIA PROGRESSO	SPS	Südtirol PDU	DESTRA NAZIONALE MSI	PARTITO REPUBBLICANO ITALIANO	LIBERALI E DEMOCRATICI EUROPEI PLI	AUTONOMIA INTEGRALE	PARTITO SOCIALISTA PSI	LISTA ALTERNATIVA	LIBERTAS
Corvara/ Colfosch	726	7	6	501	4	6	1	7	15	4	1	3	1	35	135
Badia	670	4	3	439	1	1	–	7	2	7	2	2	2	34	166
La Ila	500	4	4	342	2	2	6	6	5	6	1	8	6	35	73
San Ćiascian	416	2	3	319	1	–	–	4	–	–	2	1	1	5	78
Badia	1586	10	10	1100	4	3	6	17	7	13	5	11	9	74	317
La Val	660	1	4	483	1	1	3	9	–	1	2	1	1	20	133
San Martin	436	1	2	332	–	–	2	13	–	–	1	–	–	11	74
Lungiarü	307	1	2	183	–	2	1	19	–	1	1	–	–	8	89
Antermeia	176	–	–	140	–	–	1	9	1	–	–	–	1	2	22
San Martin De Tor	919	2	4	655	–	2	4	41	1	1	2	–	1	21	185
Al Plan	741	7	6	596	2	–	7	15	9	4	3	3	12	32	45
La Pli	470	1	1	374	–	–	6	9	–	1	–	1	–	19	58
Rina	346	2	2	279	–	–	3	3	–	2	–	–	–	7	48
Mareo	1557	10	9	1249	2	–	16	27	9	7	3	4	12	58	151
Val Badia	5448	30	33	3988	11	12	30	101	32	26	13	19	24	208	921

Lita dl cunsëi provinzial (20.11.83)

Paîsc COMUN	Lita-dûsc	Votanć	Partezi-paz. %	Usc da valüta	Usc sën-za valüta	Zetules blanćes
CORVARA/Colfosch	801	756	94,38	726	14	16
Badia	746	701	93,96	670	14	17
La Ila	555	525	94,59	500	14	11
San Ćiascian	453	430	94,92	416	11	3
BADIA	1754	1656	94,41	1586	39	31
LA VAL	743	691	93,00	660	25	6
San Martin	480	450	93,75	436	9	5
Lungiarü	348	327	93,96	307	6	14
Antermeia	195	183	93,84	176	3	4
SAN MARTIN DE TOR	1023	960	93,84	919	18	23
Al Plan	825	770	93,33	741	18	11
La Pli	519	487	93,83	470	12	5
Rina	367	354	96,45	346	5	3
MAREO	1711	1611	94,15	1557	35	19
VAL BADIA	6032	5674	94,06	5448	131	95

CASSA POPULARA

ÜSC SCIOLDI
TE DE BONES MANS

BORNECH, STRADA ZENTRALA, 30
TEL. (0474) 21122

dales 8 cina ales 13
dales 15.30 cina ales 17

Publicazions dl Istitut Ladin "Micurà de Rü"

Ladinia I (1977) - 9 contribuc scientifics (pl. 3-192), contribuc leterars (pl. 195-215).

Ladinia II (1978) - cuntribuc scientifics (pl. 7-169), contribuc leterars (pl. 173-199).

Ladinia III (1979) - 18 contribuc scientifics (pl. 4-231), cuntribuc leterars (pl. 232-260)

Ladinia IV (1980) - 15 cuntribuc scientifics (pl. 3-306), cuntribuc leterars (pl. 308-322).

Ladinia V (1981) - 11 cuntribuc scientifics (pl. 5-302), cuntribuc leterars (pl. 305-318).

Ladinia VI (1982) - 10 cuntribuc scientifics (pl. 5-253), cuntribuc leterars (pl. 256-283).

Lingaz y cultura, nr. 1 (1979) - 7 cuntribuc; 77 pl.

Lingaz y cultura, nr. 2 (1980) - 6 cuntribuc; 112 pl.

Angel Morlang: **Fanes da zacan,** prejentazion épich-dramatiga dla liejënda de Fanes; 135 pl.; 6 ilustrazions; 1978.

Sergio Masarei: **Doi ore n sânta pès,** 125 pl.; 1978.

Anton Steinhauser: **Die Gerichte Buchenstein und Thurn an der Gader, von 1500-1590;** 172 pl.; 8 ilustrazions; 1979.

G. B. Runcher: **Magnificat concertato a 4 voci e orchestra in Do maggiore,** opera de n cumponist dla Val Badia dl secul 18; partitura, XVIII + 45 pl.; 1980.

G. B. Runcher: **Magnificat concertato a 4 voci miste e orchestra in Do maggiore,** ujes singules; 1980.

Seria "Nüsc mëindri" nr. 1: **Tone y la condla dal lat,** storia per mutons; 23 pl.; 1980.

Seria "Nüsc mëindri" nr. 2: **I crëp slauris / I crëps majarei,** storia per mutons; 23 pl.; 1981.

Seria "Nüsc mëindri" nr. 3: **Ciüria chécena / Cazina cuecena,** storia per mutons; 23 pl.; 1981.

Nos ćiantun, liber da cianties di Ladins dla Dolomites; 141 pl.; 1981.

Usc dles Dolomites, Cianties di Concursc per cumposizions y armonisazions 1979 y 1980; 106 pl.; 1981

Felix Dapoz: In banun, rimes; 82 pl.; 1983.
Seria "Teater" nr. 1: **L'ultimo jüch** de Georg Stöger-Ostin, traduzion de Maria Tolpeit; 80 pl.; 1983.
Seria "Teater" nr. 2: **Cater teatri de Franz Moroder da Costa,** 60 pl.; 1983.

Cherta dles valades ladines tuta dales pl. VIII, IX, XIII, XIV dal "Atlas Tirolensis" de Peter Anich (+ 1766) y Blasius Hueber (+ 1814); 1980.

Ulon viver, cassëta cun 12 cianties ciantedes dal grup HELIOS da Urtijëi; cudejel cun la paroles; 1983.

Ulrike Kindl: **Kritische Lektüre der Dolomitensagen von Karl Felix Wolff;** 264 pl.; 1983.

Dan isolé töa ćiasa

cumpeda adöm tan de ütl che t' aras cun ISOVER.

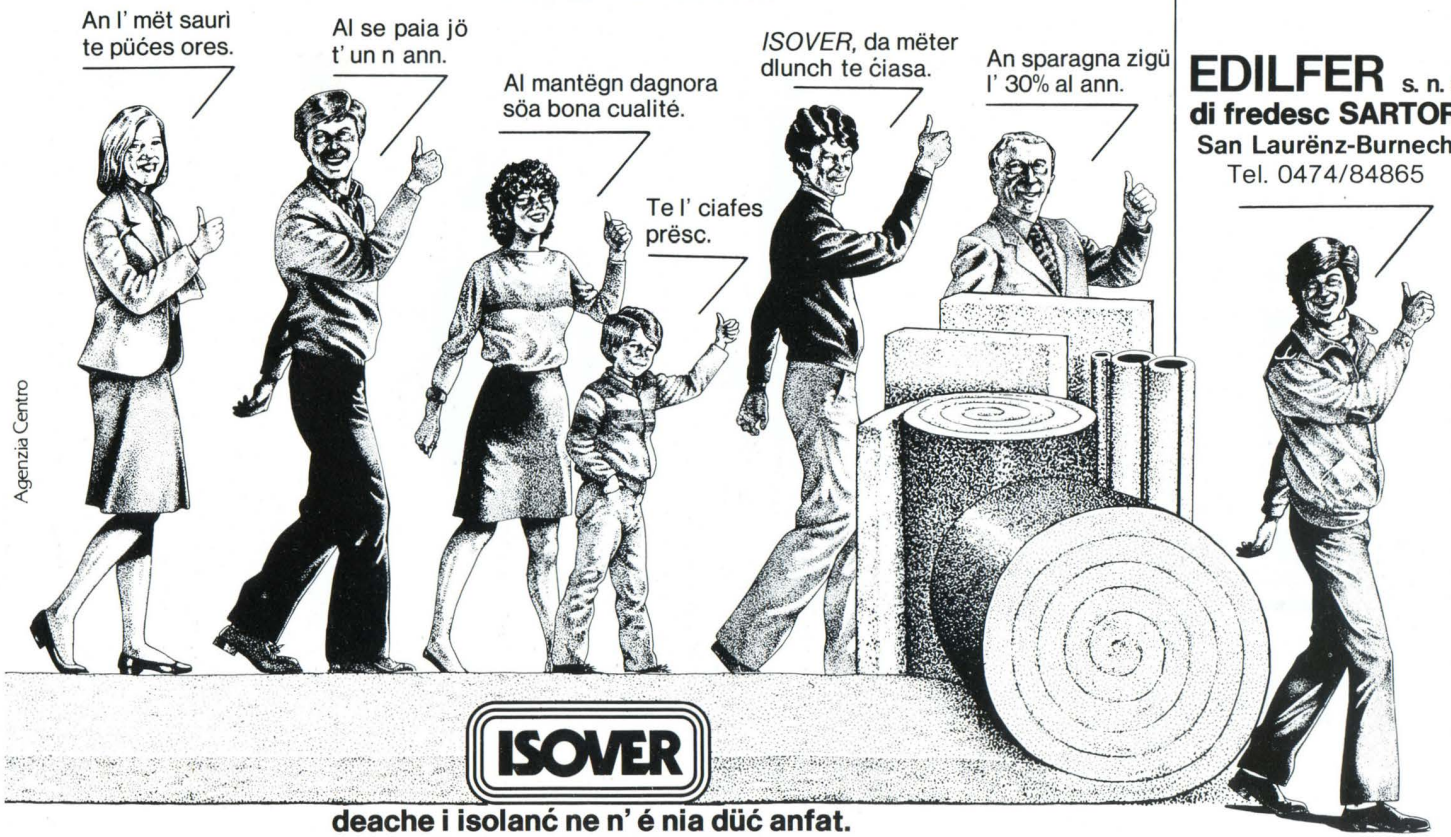

Agenzia Centro

deache i isolanć ne n' é nia düć anfat.

ISOVER ciafeste da

EDILFER s. n. c
di fredesc SARTORI
San Laurënz-Burnech
Tel. 0474/84865

E. INNERHOFER AG

BORNECH - Tel. 0474/85133

COMERZ SPEZIALISÈ ALA INGROSSA
POR MATERIAL SANITAR
DE INSTALAZIUN Y DA SCIALDÈ

Te nüsc locai nüs de mostra ciafeise tröpes propostes
y idees pratiches por s'arjignè ita Osc bagn.
Gnide a nes ciafé; nos S' aconsiun ion.

Aste udű la Regata ?

Udű ?!? Jö l'à bele purvada

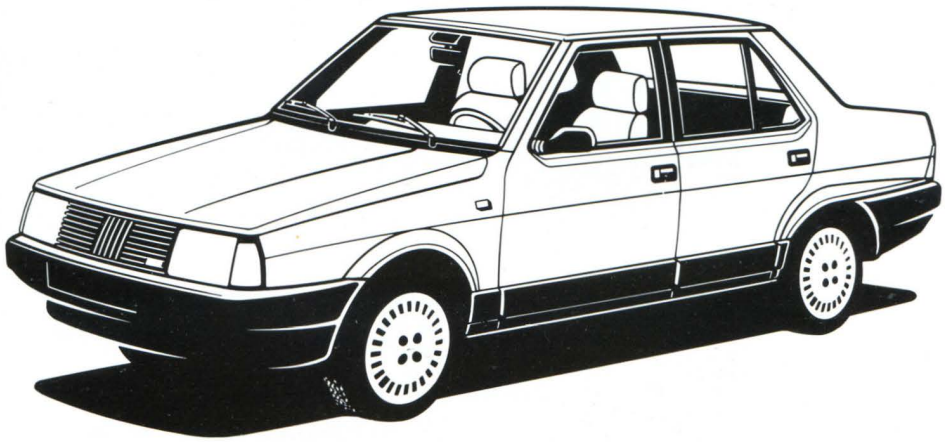

Damanede chi che l'à bele purvada! N te' auto ne ciàfun nia vigni dé: eleganza, sigurté, sparagn, velozité, dotaziuns. Anfat ći ch'.i s' aspetëis döt, Regata s' l' darà. Y pur se fà murvëia inće a Os, S' aspetera da Osc conzessionar Fiat.

Regata:L'auto plëgn de murvëies!
1300,1500,1600 e Diesel. FIAT

AUTOHAUS MOSER
BRUNICO/BRUNECK

FUJINES AUTORISADES
F. Rottonara - LA ILA
A. Vallazza - PIDRÔ

gaderform
Longega

ĊIASA
DE AREDAMËNT
Tel. 0474/51178

Düć üsc dejiders por s'arjigné ite la ćiasa po gnì ademplis.
Te nosc gran magazînn vëgnel mostrè ejëmpli de:

ćiasesdafüch modernes y rustiches
armà de stöa con vetrines a plajëi
ćiamenes da dormì por families y por ghesć
de vigne sort de mebli

Mebli de cualité y prisc sön mosöra.
Gnide a ćiaré o telefonésse!

SËGN LAURUNSE INCE PUR I PAURS
I FAJUN:

- botes pur mëte ite de vigne sort
- Botes da mëte sön transporteri y sön mulli
- Massaries pur tignì sö liché
- Silos pur ojeradöra vërda
- Silos pur liché
- Ros d'acià

Damanede ofertes y cunsëis a

P. KAMMERER & SÖHNE - CHIENS

RÔS Y ZISTERNES

Tel. (0474) 55-3-17 / 55-3-86

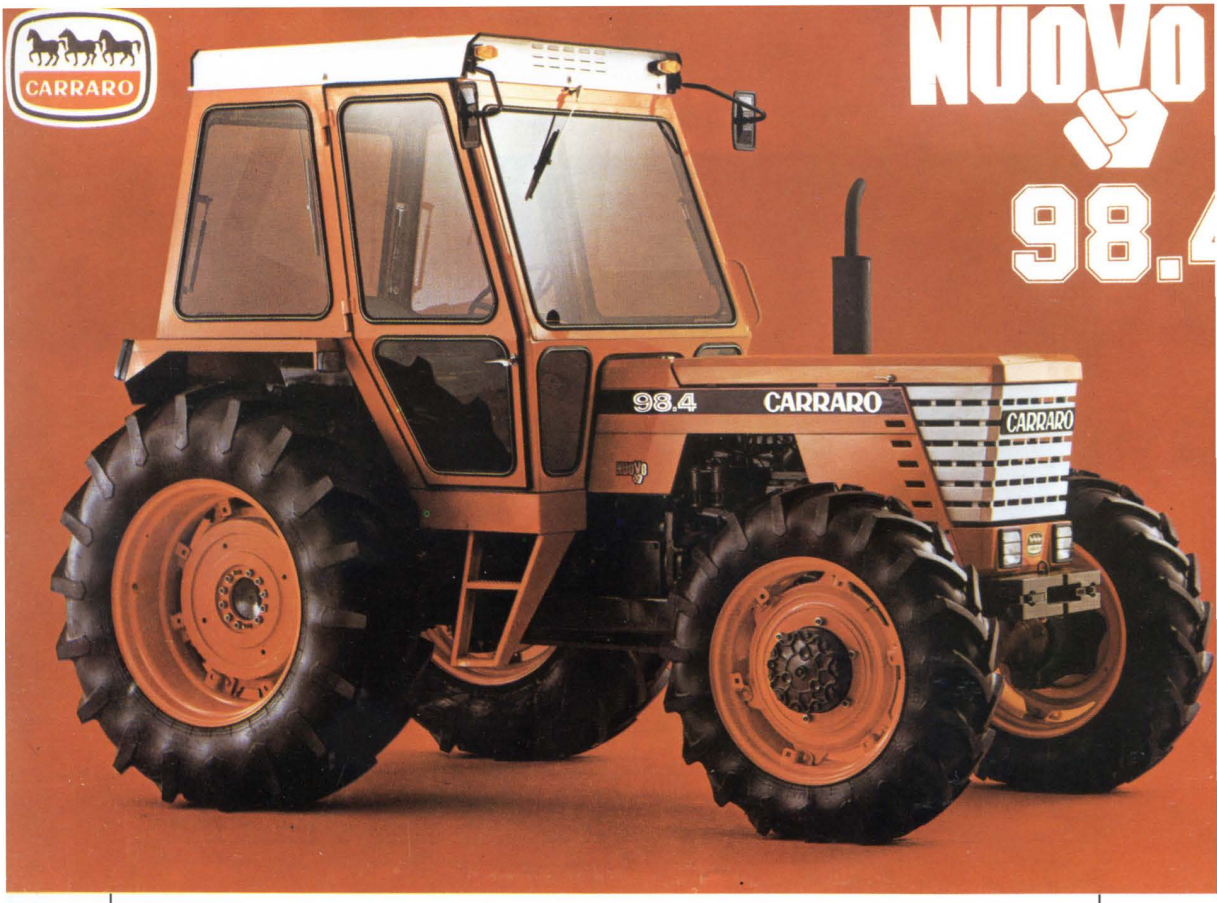

Sc' adurëis mascines da lauré da paur,
sturjéde pro a Lungega tla butëga por i paurz.

Dailò ciafëise tractorz y dötes les mascines ch' alda laprò;
i toć, sc' al ess da falé val';
massarîes da lauré da paur,

Finanziamënt: inće a rates.

J. Vallazza
I-39030 Longega - Tel. 0474/51215
I-39030 La Val - Tel. 0471/84165

MACCHINE ATTREZZATURE AGRICOLE
MASCHINEN UND ARTIKEL DER LANDWIRTSCHAFT

BUCHER

ODLA'
LINSES A CONTAT
ODLA' DA SORËDL
ODLA' DA SPORT
ODLA' DA CIARE' LUNC
RÔS DA CIARE' LUNC
STAZIUNS DL TÉMP yii.., yii....

optic rapid

BORNECH
Porta de S. Florian
(Florianitor)
Tel. 0474/84773

STUDIO 38 Werbung BRUNECK

Südtirol Fenster

Finestres Südtirol
Interpack OHG
de Seeber Davide

GAIS (BZ), Zona industriala
Tel. (0474) 54257

- **FINESTRES de lëgn**
- **PORTES y ÜSC sön mosöra**
- **LISCIOS y rolôs con cuertl**

J. Schönhuber srl GmbH

39031 BURNECH · Tel. 0474/85425

LA BUTEGA SPEZIALISADA:

► pur bel porzelann, pur spidl fin y arjënt ütl pur ciasa,
► pur patüc da rì da fà belaîta.

L'HOTEL SERVICE

a prîsc bâsc, bona cualitë y in gran lita.

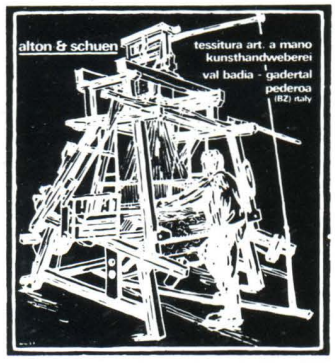

Tescere d'ert

Alton & Schuen

PEDEROA

Makita 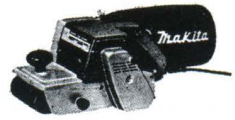 **Makita**

FERAMËNTA

Mair-Zeugschmied **Bornech**

Dr. Arch. Erich Agreiter

büro de progetaziun y musuraziun

BORNECH
Strada Roma 5 - Tel. 0474/84373

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNECH — Via Bastioni nr. 2/E

Libri — Papir — chertes — giornai — roba d'uffizio; Comisciuns por laurs de timbri y tipografia; Filatelia cun servisc de novités; Tabach — stempli, marches y chertes da bollo

HOFFER

MAX HOFFER
HOTELTEXTIL

BURNECH

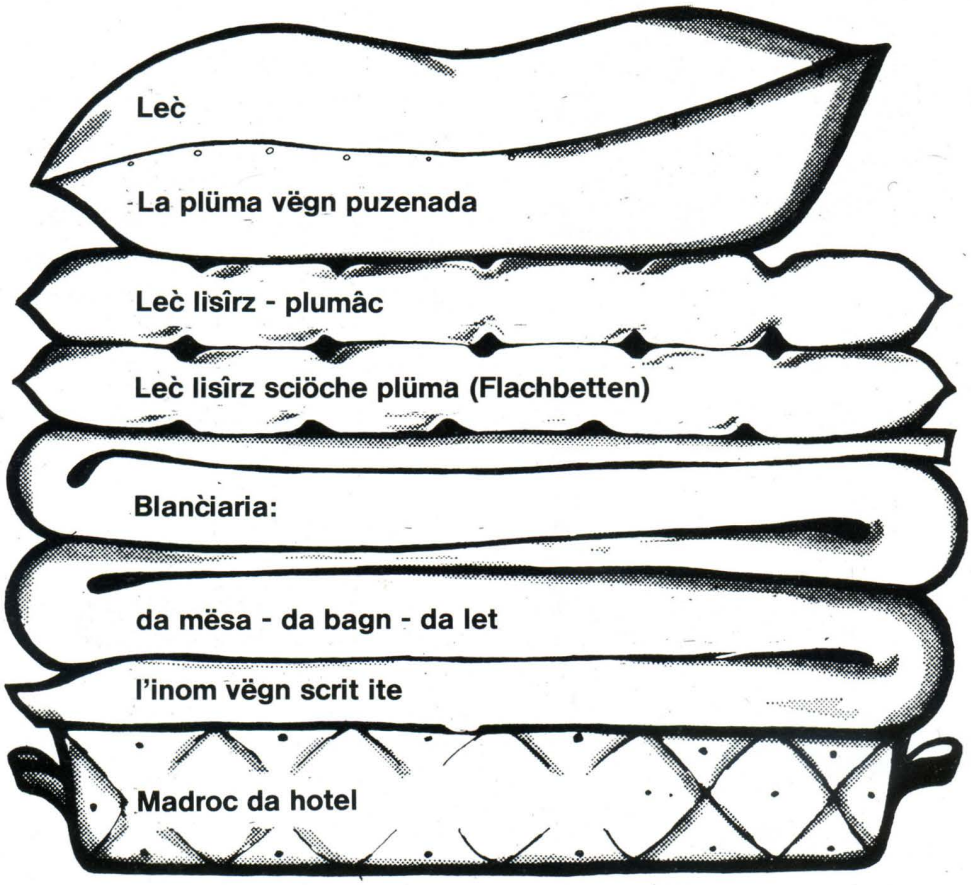

Pur Osc Hotel: Blanċiaria da Max Hoffer Hoteltextil al engros
39031 Burnech, Str. Beda Weber 28 Tel. 84424

Milio Castlunger y mituns

S. MARTIN
Tel. 53.119

Fej laurs de fer batü a man por ciases privates, hotì y botëghes; feriades de finestra y de porta, crusc da mort, de bel patüc por infornì la ciasa y por scincundes. Fej incè cintönes por guanc da zacan y massaries de fer por paurs.

Frenademetz Iaco

ÖRI DA SCIALDE'

PIDRO - BADIA (BZ)
Tel. 0471/84133 - abit. 85251

C. AMBACH & CO.

BUTËGA ELECTRO-TECNICA

BORNECH

Strada Zentrala nr. 62 — Tel. 85 2 39

Se pîta

Aparać dla Radio y Televijun de marches talianes y forestes - Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumac electrisc y aparać da assüié i ćiavëis - Soprësces - Mascins dal caffé - Aparać electrisc da to jö la berba y düc i atri aparać electrisc

BUTËGA DE LIBRI Y PAPIR

J. Amonn

BORNECH

Strada Zentrala, nr. 54

Tel. 85 1 46

- Papir - libri - folieć - roba d'ufizio
- Chertes - Articoli de scola y de hotel
- Gran lita de albums pur fotografies - Chertes da cartè
- Articli da scincunda

Gatterer

BORNECH - Tel. 85348

La Butëga spezialisada por:

— Tepihs - Cultrines -

— Drapamënta por mobilia

BLANCIARIA DA LET Y DA MËSA

PEZZEI HANNI

BORNECH - Strada dla staziun - Tel. 85 8 11

ARTICOLI DE GUMI Y DE PLASTICA:

Ros de gumi por bagnè l'urt — Mantì, gormà, manëces y stivà de gumi — Cioi a cone (Keilriemen) — Anì de gumi por mascins dal lat — Condles, bozes y copes de plastica — Tovaies de mësa — Tapeč de plastica y ros de plastiga y ros pur la condüta da l'ega.

MARINER

Anton Mariner

Robes d'or y d'arjënt - **Anì**

O r e s

Copes y medaies

Robes de pelter y de latun

BORNECH - Strada Zentrala 45
Tel. 0471/21204

VIDER Y PORZELANN
MASSARIES POR CIASA Y CIASADAFÜCH, HOTEL Y USTARIA
PATÜC DE CIASA
COSSES D'ERT POR LA CIASA
ARTICLI POR SCINCUNDES

K. NEUHAUSER

BORNECH - Tel. 85 2 97

Butëga

W. KOSTNER

Curvara Tel. 83117

Articli de sport – CONFEZIUNS
Folieć y Suvenîrs

De vigne sort de roba – Mangiarìa

Leca L' MATERIAL PORVÈ CIARÀ DA FRABICHÈ

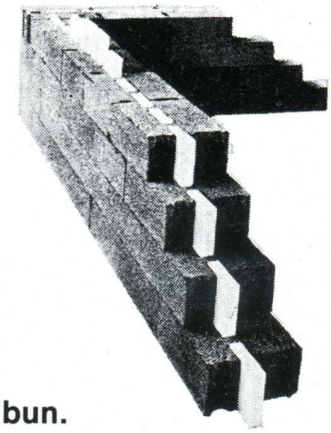

Leca-plus

L'nö cadrel lisier da frabiché
cun polystirol danterite.
N dër "Plus" pur Os.
Massa cm 30 ÷ 38/20/50
Pëis ca kg 18 ÷ 24

Da extra n bun prîsc por gauja
ch'al sparagna laûr y ch'al isolëia bun.

La desmostraziun: valüta con polystirol danterite: 38 cm = 0,48; 30 cm = 0,65;
valüta zënza polystirol danterite: 38 cm = 0,55; 30 cm = 0,70.

LECABLOCK S.r.l. 39030 GAIS
Tel. (0474) 54143

SPORT · SOUVENIR · FOTO

HANSI

Al Plan de Mareo

articui de sport
guant sportiv
scincundes y jüć

patüc da fotograf
artejanat local
retrać da noza

RADIO MAIR - Bornech

Tel. 85247 — Strada Zentrala nr. 70

BUTEGA SPEZIALISADA POR:

Radio
Televijiùn
Impianc stereo

Mascins da lavé
Dlaciadoies
Forgurés a gas y electrisc

Plates y cassëtes de musiga - Reparaziuns de radi y aparać TV

Un tres de plü fer toronn de dötes les lunghëzes y grossëzes da 10 cina a 40 mm ø cun guida y zënza guida, a dër de bugn prîsc. Insciö ince bandes da diversces grossëzes y larghëzes, taiades pro avisa sciöch'i urëis. - Damanesse, i Se menun döt y a bun prîsc.

P. KAMMERER & SÖHNE - CHIENS

RÔS Y ZISTERNES

TEL! (0474) 55-3-17 / 55-3-86

Düc Üsc dejideri por s'arjigné ite la ciasa pò gnì ademplis
Ciafëis da nos in gran lîta
MEBLI de vigne sort y grandeza

T E P I H S

MEBLI FAC SÖN MESÜRA pur vignun l' dërt in qualité y prisc.
Al vëgn ince dé cunsëis dl mestir in chësta materia.
Gnide a se ciafé y a udëi tla

Čiasa di Mebli

PEINTNER

SAN LAURËNZ - Tel. 86 3 28

POR OSC INTERESSE: Sce ëis da cumprè

Mascins da cujì

Mascins da lavè y dütes les atres mascins pur ćiasa
de vigne sort d'aparac electrisc por ciasa, da pozenè func, dla-
ciadöres
Radio y aparac dla T e l e v i j u n

Electro PAUL DAPOZ

LA ILA - Tel. (0471) 85005

Al vëgn cuncè mascins da cujì "Necchi" y fat d'atres reparatures

PASTICCERIA - KONDITOREI

R. WINKLER

BORNECH - Strada de Cité 9
Tel. 0474/84635

Tortes desvalies por noza - complì i agn - sant inom
"Confetti" por noza - batejimo - crejima - pröma comuniun

Sport Tony
L A I L A

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport
Chertes y Folieč

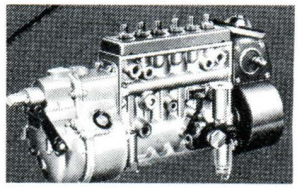

SËGN INCE A BORNECH

DIESEL - EINSPRITZPUMPEN

Reparaziun cun Magazin de Toc da barate fora,
Dùses y Filtri

AUTOELEKTRIK

BOSCH
autor. Werkstätte

GROHE

Tel 0474/85420

OSTA BUTËGA SPEZIALA PUR:

- material isolant termoacustich studié aposta
- produc da stagné l'êga conesciüs y purvà fora
- "Fließmittel" senza clôr por petuns de cualité
- produc de têr de gran valüta
- l' nü cadrel termich POROTON
- material da frabiché de dütes les sôrts pur l' tëmp d'aldedaincö

Laprò cunsëis de jënt spezialisada da:

BAUMEX
BORNECH
Str. da Dietenheim 9
Tel. 0474/85451

RESTORANT y PIZZERIA "L A M A J U N" a LA ILA
tel. 0471/85 030

ottica
mariner
optik

Odëi da mi, ciarè fora da mi con nösc ODLA' nüs

- ODLA' DA SOREDL y da SPORT - SPIDL A CONTACT
- BAROMETRI, TERMOMETRI, COMPASC, ALTIMETRI MICROSCOPS, SPIDLI DA ENGRANDI'
- **APARAC' DA FA JÖ, PROIECTURS ALBUMS POR FOTOGRAFIES y CHEDRI**
- **Svilupé fotografies y fa dô**

Bornech - Str. Zentrala, tel. 0474 - 84551

SPORT TIES

AL PLAN DE MAREO
tel. 51 107

Sport da d' invern y sport da d' isté a n bun prîsc

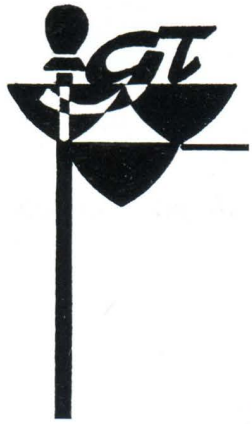

Canche urëis dorturé sö la ćiasa, sciöche:

- depënje les talares
- fa bela la falzada
- o inće mëter ite d' atri func
- y fà stramëses de plates de ghips

cherdéde la firma de

GUIDO TAVELLA

LA VAL - Tel. 0471/84 1 16

SPORT
EDOARD
COLFOSCH

La botëga de sport col survisc familiar

CONFEZIUNS

Sport ciasa "Roch"

Corvara - Pescosta

H. STAUDACHER

BORNECH — Strada entrala, 50 — Tel. 85 3 61

La butëga spezialisada por roba de coran de moda y de patüc por iadi
Na gran lîta de patüc por scincundes

LA GRAN LÎTA Y LA BONA QUALITE'
ACUNTENTËIA DÜC ÜSC DEJIDERI

CONFEZIUNS POR ËI, ËRES Y MITUNS

"TRACHTEN" — "LODEN"

MODES por l'tëmp lëde

KONFEKTION
Jos. Unterhuber
BOUTIQUE MODEHAUS
BRUNECK BRIXEN

Stamparia
PRESEL
Bulsan
Streda Roma 69

Edizions y depliants
a culëures -
D'uni sort de stampac!

Tolede produć da lat de Südtirol

senni

L' produt spezial
fat cun lat frësch dles Alpes
dala lataria da Bornech

Por tü scioldi l'miù post

Cassa di Sparagn dla Provinzia da Balsan

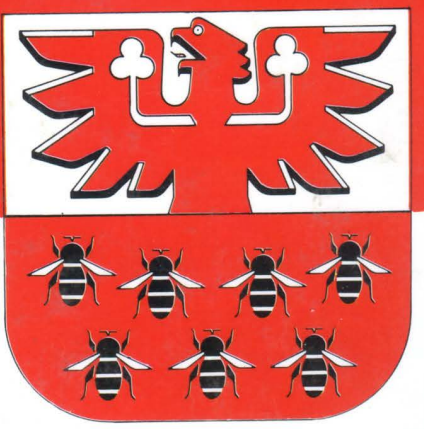

Vi a t'acunsié!